

ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยชาม

พระนิพนธ์

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร้อยตำรวจเอก หลวงพิฆฎิกรัชนการ

(ชื่น รีมพานนท์)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๐๙

ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น

พระนิพนธ์

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

NATIONAL LIBRARY

พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ

(ฉัน ริมพานนท์)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๐๙

ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยชาม

พระนิพนธ์

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

NATIONAL LIBRARY

พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ
ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ
(จันทร์ ริมพานนท์)
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส
๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๐๙

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ (จัน ริมพานนท์) กำหนดงานวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๙ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส นางประจวบ ทองนพเนื้อ ซึ่งเป็นธิดา ได้มาติดต่อกับเจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยบั้น พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากร ยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยบั้นนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ เพื่อให้จัดพิมพ์แจกในงานพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา ซึ่งทรงเป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่ง ในด้านการเล่นเครื่องโต๊ะและถ้วยบั้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ และพอพระทัยในการเล่นต่าง ๆ เช่นเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงนกเขา นกคิริบูน เลี้ยงปลาเงิน ปลาทอง ฯลฯ สะสมเครื่องแก้ว เครื่องสัมฤทธิ์ บั้นชา ถ้วยชา กระถางต้นไม้ และโต๊ะเครื่องบูชา มีความชำนาญในการเล่นเหล่านั้นมาก จนเป็นที่นับถือของผู้อื่นในบรรดาที่เล่นสิ่งเหล่านี้ และมีพระนามปรากฏในหนังสือตำนานเรื่องนี้ด้วย

ในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ครั้งแรก สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้ในคำนำว่า “หนังสือเรื่องนี้เป็นเรื่องแต่ง

ขึ้นใหม่ เดิมหม่อมราชวงศ์หญิงลิ้นจี่ ปราโมช ณ กรุงเทพ ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา มาแจ้งความต่อกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ ว่ามีความศรัทธาจะพิมพ์หนังสือเป็นของแจกในงานพระศพพระบิดาสักเรื่องหนึ่ง ขอให้กรรมการหอสมุดสำหรับพระนครเลือกเรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าเป็นผู้เลือก เลือกไปพบพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายเรื่องสิริมงคลของจีน อันกำหนดเป็น ฮก ลก ซิ่ว สำหรับเขียนลวดลายสิ่งของต่าง ๆ มีเครื่องถ้วย ชาม และเครื่องตั้งโต๊ะบูชา เป็นต้น เห็นว่าเหมาะดี ด้วยเป็นหนังสือสุภาษิต และเป็นพระราชนิพนธ์ ทั้งตัวเรื่อง เนื่องในพระเกียรติคุณอย่างหนึ่งของพระองค์เจ้าปรีดา คือซึ่งทรงทราบชำนิชำนาญในเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้นยิ่งกว่าผู้อื่นโดยมาก แต่พระราชนิพนธ์นั้น ไม่ยาวถึงจะพิมพ์เป็นเล่มสมุดโดยลำพังได้ จึงคิดว่าจะเอาพระราชนิพนธ์ตั้งเป็นหลัก แล้วแต่งเรื่องประกอบ ว่าด้วยเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้นที่ไทยเราชอบเล่นมาแต่โบราณ พิมพ์เป็นหนังสือแจกในงานพระศพ พระองค์เจ้าปรีดา เห็นว่าผู้ที่ได้รับแจกไปคงจะชอบอ่าน และจะเป็นประโยชน์บำรุงความรู้ด้วยอย่างหนึ่ง

ครั้นเมื่อจะลงมือเรียบเรียง มาคิดเห็นว่า ผู้ที่จะอ่านหนังสือเรื่องนี้คงจะมี ๒ จำพวก จำพวกหนึ่งเป็นผู้เอาใจใส่หรือเคยเล่นกระบวนเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น อีกจำพวกหนึ่งไม่เคยเอาใจใส่ในเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้นมาแต่ก่อน ถ้าจะให้หนังสือเรื่องนี้อ่านได้ทั้ง ๒ พวก จำจะต้องแต่งเป็น

ทางตำนาน ให้รู้เรื่องราวประวัติกาลของเครื่องถ้วยบั้นแต่แรกเกิดขึ้นและมีมาในเมืองไทย แล้วจึงกล่าวออกไปถึงเครื่องโต๊ะและถ้วยบั้นที่เล่นกันมาแต่ก่อน แต่เรียบเรียงทางนี้มีกิจที่จะต้องค้นคว้าหาความรู้อยู่อีกหลายอย่าง แต่เผอิญข้าพเจ้ามีหนังสือตำราเครื่องถ้วยจีน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ประทานไว้แต่เมื่อคราวเล่นเครื่องโต๊ะกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ พอจะอาศัยสอบสวนจากหนังสือที่นายกุลแลนดแตงเล่มนี้ได้เรื่องหนึ่ง และยังตรวจพบหนังสือซึ่งเกี่ยวกับเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยบั้น พิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณอีก ๔ เรื่อง คือตำราบั้น เข้าใจว่า พระองค์เจ้าปรีดาเองเป็นผู้เรียบเรียงทูลเกล้า ฯ ถวายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เรื่องหนึ่ง แหล่เทศน์มหาพนแต่งว่าด้วยเครื่องโต๊ะ ซึ่งตั้งประกวดกันเมื่อในรัชกาลที่ ๔ เรื่องหนึ่ง บัญชีโต๊ะเครื่องบูชาที่ตั้งประกวดกันครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ เรื่องหนึ่ง เพลงยาวของพระยาโยธา–เขือนขันธ์ (โตผักชี) แต่งทูลเกล้า ฯ ถวาย ว่าด้วยเครื่องโต๊ะที่ตั้งประกวดกันคราวนั้นเรื่องหนึ่ง นอกจากนี้ยังพบเรื่องราวเบ็ดเตล็ดในหนังสืออื่น ๆ ที่จะตรวจสอบในทางตำนานได้อีก ข้าพเจ้าจึงลงมือแต่งหนังสือเรื่องนี้

ต่อมา เมื่อการที่ข้าพเจ้าแต่งหนังสือเรื่องนี้ ทราบถึงท่านผู้ที่ได้เคยเป็นกรรมการตัดสินประกวดเครื่องโต๊ะมาด้วยกัน เมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีหลายพระองค์หลายท่านแนะนำแก่ข้าพเจ้าว่า ไหน ๆ จะแต่งหนังสือเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยบั้นแล้ว ควรจะพรรณนาถึงลักษณะการที่เล่นเครื่องโต๊ะ

กันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ลงไว้เสียด้วย ด้วยลักษณะการเล่นเครื่องโต๊ะครั้งนั้น นับว่าเป็นการครึกครื้นยิ่งกว่าครั้งไหน ๆ ที่ได้เคยมีมาแต่ก่อน ถ้าทิ้งไว้จนหมดสิ้นตัวผู้ที่ได้เคยเล่นเสียแล้ว ก็จะเล่ากันไปผิด ๆ ถูก ๆ ลูกหลานก็จะไม่ได้รู้ความจริง ข้าพเจ้าได้รับคำแนะนำเช่นนี้ก็เกิดความศรัทธา จึงพยายามแต่งพรรณนาถึงลักษณะการที่เล่นเครื่องโต๊ะ เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ด้วย เพราะฉะนั้น หนังสือที่ข้าพเจ้าแต่งเล่มนี้ ถ้าว่าโดยรูปเรื่องเป็น ๒ ตอน ตอนที่ ๑ ว่าด้วยตำนานเครื่องโต๊ะและถ้วยปั๊น แต่ต้นสมุดลงไปจนถึงหน้า ๑๕๑ ซึ่งแต่งสำหรับอ่านกันเป็นสาธารณะ ต่อนั้นไปเป็นตอนที่ ๒ ว่าด้วยลักษณะการเล่นเครื่องโต๊ะเมื่อในรัชกาลที่ ๕ แต่งสำหรับเป็นที่ระลึกของผู้ที่ได้เคยเป็นกรรมการ หรือเฉพาะผู้อ่านที่อยากทราบว่าครั้งนั้นเล่นโต๊ะกันอย่างไร

ในการแต่งหนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้รับความอุปการะของท่านผู้อื่นอีกมาก เป็นต้นแต่ได้ไปดูพิพิธภัณฑสถานหลายแห่ง คือพิพิธภัณฑ์หลวงในกรุงเทพ ฯ แห่งหนึ่ง อยุธยาพิพิธภัณฑ์แห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์ของพระยาอุเทนเทพโกสินทร (ประสาร บุรณศิริ) แห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์ของพระยาสุนทรพิมล(เผล่ วสุวัต)แห่งหนึ่ง พระยาวิชิตณรงค์ (คีบ สุวรรณทัต) แห่งหนึ่ง ท่านผู้เป็นเจ้าพนักงานและเจ้าของพิพิธภัณฑ์เหล่านั้น ได้มีแก่ใจเอื้อเฟื้อมาก นอกจากนี้ยังอาศัยปรึกษาหารือไต่ถาม และได้รับความแนะนำ

ของท่านผู้อื่นอีกหลายพระองค์หลายท่าน จะกล่าวแต่เฉพาะท่านผู้ที่ได้ช่วยเหลือเป็นพิเศษนั้นคือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ ได้ทรงช่วยตรวจสอบเรื่องเหรียญและของรางวัลโต๊ะ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงช่วยตรวจตราทักท้วงต้นฉบับที่ข้าพเจ้าแต่งตั้งแต่ต้นจนปลาย

พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ประธานบัญชีของกรมราชเลขานุการ มาให้สอบชั้นเชี่ยงฮ้อและไหมทอง

หม่อมเจ้าพูนศรีเกษม ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ ได้ให้สมุดตำราเครื่องถ้วยของจีน นายคุลแลนด์ แต่งฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ บอกให้จดกลอนนามเจ้าของถ้วยและเจ้าของเครื่องโต๊ะเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๔

พระยาเสถียรสุรประเพณี (ชม ชมเสวี) ได้ช่วยในการสอบบัญชีของนายกกรรมการตรวจโต๊ะครั้งรัชกาลที่ ๕

พระยาราไชสวริยาธิบดี (พ่อน ศิลปี) ได้ช่วยชี้แจงเรื่องโต๊ะหลวงในรัชกาลที่ ๕ และบัญชีเชี่ยงฮ้อไหมทอง

พระยาศิริสัตย์สถิตย์ (จัน พราหมณะนันท์) ได้เป็นผู้ชี้แจงแนะนำในเรื่องถ้วยบั้น

อาจารย์จีนวังส์สมาธิวัตร ได้เป็นผู้ชี้แจงในเรื่องเครื่องบูชาจีน

หลวงเจนจีนอักษร ได้เป็นผู้แนะนำในเรื่องภาษาจีน และเป็นผู้รับธุระเที่ยวสืบสวนไต่ถามความต่าง ๆ ที่ต้องการ

นายก๊ด ได้ช่วยชี้แจงเรื่องการทำเครื่องถ้วยในเมืองจีน

จีนเทียมซุน ได้ช่วยแนะนำกระบวนลายจีน

ข้าพเจ้ารู้สึกขอบพระเดชพระคุณเจ้านาย และขอบคุณท่านทั้งหลายเหล่านั้นในการที่ได้ช่วยเหลือ ทั้งที่กล่าวมาในตอนก่อนและตอนนี้เป็นอันมาก และยังต้องขอบใจ หม่อมราชวงศ์หญิงลิ้นจี่ด้วยโดยเฉพาะอีกโสดหนึ่ง ด้วยเมื่อแรกจะแต่งหนังสือเรื่องนี้ หม่อมราชวงศ์ลิ้นจี่ขอให้กรรมการหอพระสมุด ฯ ช่วยจัดการพิมพ์ให้ด้วย และอยากจะวางเงินค่าพิมพ์ไว้ให้หอพระสมุด ฯ ให้เสร็จ ข้าพเจ้าจึงกะจำนวนเงินให้ ได้เอาเงินมาส่งไว้เสร็จแล้ว ครั้นข้าพเจ้าแต่งหนังสือเรื่องนี้มา เห็นเรื่องราวจะยาวไปกว่าจำนวนทุนที่จะพิมพ์ จึงคิดจะยุติจบลงเสียครั้งหนึ่ง ได้บอกแก่ผู้ที่เอาใจใส่ในการแต่งหนังสือเรื่องนี้ให้ทราบบางคน ความนั้นทราบไปถึงหม่อมราชวงศ์ลิ้นจี่ จึงมาบอกข้าพเจ้าว่าขอให้ข้าพเจ้าแต่งต่อไปตามพอใจเถิด ถ้าเงินค่าพิมพ์ที่ส่งไว้ไม่พอ จะเพิ่มให้ อีกด้วยเหตุนี้จึงได้แต่งต่อมาจนตลอดเรื่อง”

หนังสือเรื่องนี้ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๙ บุตรธิดาของพระยาจรูญราชโภคากร (คอซิมเต๊ก ณระนอง) ได้พิมพ์อุทิศถวายในงานพระราชทาน

เพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงศาดิศรมหิป อีกเป็นครั้งที่สอง แต่พิมพ์เพียงตอนต้นจนจบถึงเรื่องว่าด้วยถ้วยชาเท่านั้น และในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ บุตรธิดาของพระยาปฏิภาณพิเศษ (อาเล็กแซนเดอร์ อมาตยกุล) ได้ขอพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาปฏิภาณพิเศษ (อาเล็กแซนเดอร์ อมาตยกุล) นับเป็นพิมพ์ครั้งที่สาม ต่อมาในปี ๒๕๐๘ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เสวกโท พระศุลีสวามิภักดิ์ (เศวตร์ พราหมณะนันทน์) แต่พิมพ์เพียงตอนต้นจนจบถึงเรื่องว่าด้วยถ้วยชา นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่สี่ ในการพิมพ์ครั้งนี้ คงพิมพ์เพียงจบเรื่องว่าด้วยถ้วยชาอีกเช่นกัน นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่ห้า

กรมศิลปากรขออนุโมทนา ในการกุศลราศีทักษิณานุปาทาน ซึ่งเจ้าภาพ ได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ (จัน ริมพานนท์) เป็นปีตุปัฏฐานธรรม และได้ให้พิมพ์หนังสืออันมีค่านี้แจกเป็นกุศลวิทยาทาน ขอกุศลทั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ (จัน ริมพานนท์) ผู้วายชนม์ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผล เสวยสุขสมบัติในสัมปรายพ สมดังเจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๙

พระราชลัญจกร

ขอให้นามสกุลของ นายร้อยตำรวจโท ขุนพิสุทธ
ธนการ (จัน) สมหมายชื่อกองตำรวจภูธรมณฑลปัตตานี ตาม
ที่ขอมานั้น ว่า "<u>ริมพานนท์</u>" (เขียนเป็นอักษรโรมัน
ว่า "<u>Rimbânanda</u>") อันเป็นมงคลนาม

ขอให้สกุลริมพานนท์ มีความเจริญรุ่งเรือง
มั่นคงอยู่ในกรุงสยามชั่วกัลปาวสาน ฯ๑ๆ

พระที่นั่งภาณุมาศจำรูญ
วันที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๖๐

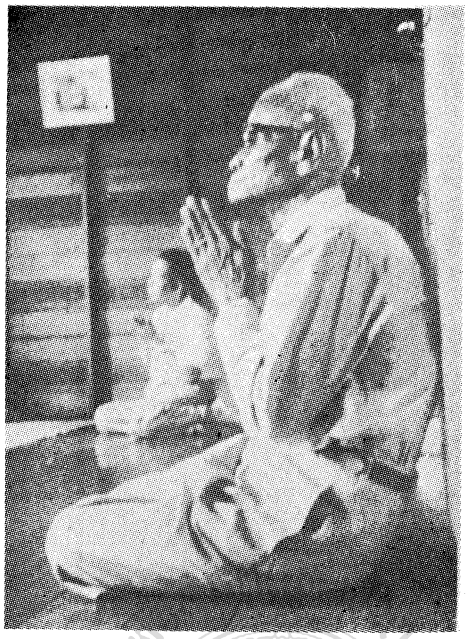
ร. ต. อ. หลวงพิสุทธิ์ธนการ

(จัน ริมพานพฺก์)

ชาตะ ๘ ม.ค. ๒๔๒๒

มรณะ ๒๙ ก.ย. ๒๕๐๙

NATIONAL LIBRARY

รูปคุณพ่อถ่ายเมื่อทำบุญอายุ ๘๔ ปี

๘ ธันวาคม ๒๕๐๖

NATIONAL LIBRARY

รูปตั้งศพ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ณ วัดเทพศิรินทราวาส

NATIONAL LIBRARY

รูปตั้งศพคุณพ่อ ถ่ายเมื่อ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๙ พร้อมกับครอบครัว

NATIONAL LIBRARY

รูปตั้งศพ ถ่ายพร้อมบรรดาญาติและครอบครัว

NATIONAL LIBRARY

ประวัติ

ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ (จัน ริมพานนท์)

ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ (จัน ริมพานนท์) บิดาชื่อหรีม มารดาชื่อเหมือน เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๒ ตรงกับเดือนอ้าย แรม ๑๐ ค่ำ ปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑ เกิดที่ตำบลบ้านน้อย อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีภริยาชื่ออุ้ย มีธิดา ๒ คน คือ นางประจวบ ทองนพเนื้อ กับนางสาวฉวี ริมพานนท์ อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ณ วัดพระยาทำ จังหวัดธนบุรี

ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ เริ่มเข้ารับราชการครั้งแรกเป็นเสมียนกองคลังเงิน กรมตำรวจ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ และคงรับราชการอยู่ในสังกัดกรมตำรวจ ตลอดมาจนถึงวาระสุดท้ายของอายุราชการ โดยได้รับพระราชทานยศ บรรดาศักดิ์ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตำแหน่งและเงินเดือนดังต่อไปนี้

ยศ

ร้อยตำรวจตรี วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๕๓

ร้อยตำรวจโท วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๕๖

ร้อยตำรวจเอก วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๖๒

ยศในราชการเสือป่า

พลเสือป่า วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๕๔

นายหมู่โท – – ๒๔๕๗

นายหมู่ใหญ่ วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๖๓

บรรดาศักดิ์

ขุนพิสุทธิ์ธนการ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๔๕๘

หลวงพิสุทธิ์ธนการ วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๓

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

เหรียญรัชมังคลา วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๕๒

เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๕๕

เหรียญจักรมาลา วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๔๖๓

เหรียญราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๘

เหรียญงานเฉลองพระนคร ๑๕๐ ปี วันที่ ๔ เมษายน ๒๔๗๕

เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๖๓

เบญจมาภรณ์ช้างเผือก วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๑

ตำแหน่ง

สมุห์บัญชีกองตำรวจภูธรมณฑลนครศรีธรรมราช วันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๔๖

สมุห์บัญชีกองตำรวจภูธรมณฑลปัตตานี วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๔๕๗

สมุห์บัญชีกองตำรวจภูธรมณฑลอุดร วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๗
สมุห์บัญชีกองตำรวจภูธรมณฑลอุบลราชธานี วันที่ – กรกฎาคม ๒๔๖๗
หัวหน้าแผนกกองยกกระบัตรกรมตำรวจ วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๖๘
สมุห์บัญชีกองตำรวจภูธรมณฑลอยุธยา วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๒
สมุห์บัญชีกองตำรวจภูธรภาคกลาง วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๕
สมุห์บัญชีกองตำรวจภูธรภาคกลางสายที่ ๑ วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๗๕

ปรากฏการณ์ในระหว่างรับราชการและต่อมา

ตลอดเวลาในชีวิตราชการของร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ จะเห็นได้ จากประวัติ ตามที่ปรากฏมาแล้วข้างต้น ตามลำดับ ว่าเป็นไปในลักษณะใด ซึ่งในสมัยที่ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ รับราชการอยู่นั้น กว่าจะได้เลื่อนฐานะแทบทุกด้าน ถ้าไม่ดีเด่นตามควรแก่การงานแล้ว ยากที่จะขยับให้สูงขึ้นมาได้ แต่ตามประวัติแสดงให้เห็นว่าไม่ได้ชักช้า คือได้ขยับฐานะสูงขึ้นมาตามลำดับ ในงานที่รับราชการมาก็ใกล้ชิดอยู่กับการเสี่ยงต่อความผิดพลาดไม่ใช่น้อย แต่ก็พยายามประคับประคองให้บรรลุผลด้วยดี ทั้งในด้านการงานในหน้าที่ และในด้านส่วนตัวไม่ให้บกพร่องหรือมัวจนถึงวาระอันสมควรก็ได้ออกจากราชการ และรับพระราชทานบำเหน็จบำนาญสืบมาจนตราบเท่าวาระของชีวิต ในประวัติราชการก็มีปรากฏอยู่ว่าผู้บังคับบัญชาชั้นสูงได้แสดงให้ปรากฏด้วยว่าร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ เป็นผู้ที่มีความประพฤติและมีความอุตสาหะอยู่ในชั้นดี

เจ้าภาพ

ขอกราบขอบพระทัย และกราบขอบพระคุณแด่ทุก ๆ ท่าน ที่กรุณาเสด็จ และมาเป็นเกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพนี้

หากการรับรองขาดตกบกพร่องไม่ทั่วถึง หรือไม่เรียบร้อยด้วยประการใด ๆ ขอได้โปรดประทานอภัยให้ด้วย

สำนักหอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

ภายหลังจากชีวิตราชการมาแล้ว ร้อยตำรวจเอก หลวงพิสุทธิ์ธนการ ได้ออกมาประกอบสัมมาอาชีพและแสวงหาเนื้อนาบุญตามแนว แห่งพุทธ–ศาสนาสนิกชนตลอดมา จนในที่สุดได้ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๐๙ ณ บ้านเลขที่ ๑๕๗ ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ จังหวัดพระนคร ซึ่งเป็นบ้านของนางสาวฉวี ริมพานนท์ ธิดาคนสุดท้อง คำนวณอายุได้ ๘๖ ปี ๙ เดือน ๒๑ วัน.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

หมายเหตุ ร.ต.อ. หลวงพิสุทธิ์ธนการ ได้เป็นสมาชิกตลอดชีพ (กิติมศักดิ์) ของสภากาชาดไทยด้วย

คำปรารภ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ต.อ. หลวงพิสุทธิ์ธนการ (จัน ริมพานนท์) บิดาข้าพเจ้า ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ครั้งแรกข้าพเจ้าคิดจะพิมพ์หนังสือ "ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น" พระนิพนธ์ของ "สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ" เป็นบรรณาการแด่ทุกท่าน ที่กรุณาช่วยเหลือตั้งแต่วันแรกที่ท่านถูกฆาต-กรรมตลอดจนบำเพ็ญกุศลอุทิศส่วนกุศลให้แก่คุณพ่อจนถึงวันพระราชทานเพลิง เพียงเรื่องเดียว แต่เมื่อเจตนารมณ์ของผู้มีพระคุณหลายท่านได้ให้ความคิดเห็น ซึ่งมิใช่เป็นของยากเกินกว่ากำลังของข้าพเจ้าจะทำได้ ทั้งเห็นว่าเป็นประโยชน์ในส่วนรวม หนังสือเล่มนี้จึงกลายเป็นหลายเรื่องด้วยกัน ได้แก่

๑. "ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น" พระนิพนธ์ของ "สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ" (ได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร) พร้อมทั้งภาพประกอบ โดยความกรุณาของคุณ มาลี สุวิกรม ซึ่งเป็นทั้งญาติและเพื่อนสนิทด้วย นอกจากนี้มีภาพบางภาพซึ่งมิได้เกี่ยวข้องในเรื่อง แต่เห็นว่าเป็นประโยชน์ ข้าพเจ้าก็ได้พิมพ์เพิ่มเติมมาบ้าง

๒. "มารยาทไทย" ของ ม.ล. บีย์ มาลากุล ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ โดยความกรุณาของ พล.ต.ต. พัฒน์ นีลวัฒนานนท์

ผู้ซึ่งข้าพเจ้าเคารพนับถือเป็นอาว์ ช่วยติดต่อขอให้ พร้อมทั้งรูปภาพประกอบ แต่ข้าพเจ้าได้คัดมาเป็นบางตอนเท่านั้น เพราะเห็นว่าหนังสือจะหนามากเกินไป ไม่น่าดู

๓. เรื่อง "การทำใจ" ของคุณเต็ม สุวิกรม เพื่อประโยชน์สุขของการดำรงชีวิตปัจจุบัน

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณกรมศิลปากร กองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และคุณเต็ม สุวิกรม ที่ได้กรุณาช่วยให้หนังสือเล่มนี้ได้เป็นกุศลวิทยาทานขึ้นโดยสมควร ฉะนั้นด้วยบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญสนองคุณผู้เป็นบุพการี ด้วยความกตัญญูกตเวที และได้ช่วยเผยแพร่ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยให้แพร่หลาย หวังว่าผู้ที่ได้รับไปคงได้ประโยชน์และอนุโมทนาโดยทั่วกัน และอานิสงฆ์อันนี้จงเป็นผลดลบันดาลให้วิญญาณของบิดาที่รักและเคารพของข้าพเจ้า จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

จากลูก ๆ

คิดถึงความดีของคุณหลวงพิสุทธิ์

ของ

พ.ต.อ. พระยาอนันตยุทธกาจ

พล ต.ต. พัฒน์ นิลวัฒนานนท์ ซึ่งเคยเป็นนายเวรผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลอยุธยาร่วมสมัยกับ ร.ต.อ. หลวงพิสุทธิ์ธนการ ที่เป็นสมุห์บัญชีอยู่ในกองบังคับการตำรวจภูธรมณฑลอยุธยามาด้วยกัน และสมัยนั้นข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลอยุธยาอยู่ด้วย ได้ไปเยี่ยมซึ่งตามปกติก็เคยไปมาเยี่ยมเยียนข้าพเจ้าตามโอกาส แต่ในครั้งเมื่อต้นเดือนตุลาคม ได้นำเอาข่าวถึงแก่กรรมของหลวงพิสุทธิ์ธนการไปบอกให้ทราบด้วย และเมื่อได้ทราบถึงมูลเหตุที่ต้องถึงแก่กรรมให้พ่วงด้วยแล้ว ทำให้เพิ่มความไม่สบายใจยิ่งขึ้น ยิ่งกว่านั้นเมื่อได้ทราบว่าผู้ที่ทำให้ถึงแก่ความตายก็คือคนที่ คุณหลวงพิสุทธิ์ ได้ชุบเลี้ยงด้วยความเมตตากรุณามีสวนตอบแทนด้วยการเนรคุณด้วยแล้ว ก็เพิ่มความไม่สบายใจยิ่งขึ้นไปอีก

ความจริง เท่าที่คุณหลวงพิสุทธิ์ได้รับราชการร่วมกันมา ได้แสดง ให้เห็นว่าเป็นคนดี มีคุณธรรมของความเป็น ผู้ใหญ่อย่างเพียบพร้อม ความซื่อสัตย์สุจริตก็จัดอยู่ในระดับเยี่ยม ว่าถึงหน้าที่ของสมุห์บัญชี ซึ่งมีการเงินอยู่ในกำมือคราวละจำนวนไม่น้อย ถ้าเป็นคนที่ผู้บังคับบัญชาต้องขาดความไว้วางใจแล้ว ไม่เพียงแต่การงานในหน้าที่ต้องเสียหาย แม้ผู้บังคับบัญชา เช่น ข้าพเจ้า ซึ่งเป็นผู้บังคับรับผิดชอบงานอยู่โดยตรง

ก็ยากที่จะมีความสุขกายสบายใจได้ แต่อาศัยที่คุณหลวงพิสุทธ์ได้แสดงให้เห็นตลอดมาว่าเป็นผู้มีคุณธรรม และมีความซื่อสัตย์สุจริตสมกับหน้าที่ประกอบกับมีความรู้ความสามารถในหน้าที่นั้นด้วย จึงทำให้ข้าพเจ้ามีความสุขกายสบายใจ เพราะเป็นที่ไว้วางใจได้เป็นอันดีอยู่เสมอมา ในด้านส่วนตัวก็วางตนสม่ำเสมอต่อคนทั่วไปเป็นอันดี เข้าหลักตามที่มีอยู่ในจรรยาบรรณที่ว่า "เข้าไหนเข้าได้" ด้วยดีอยู่เสมอ

ความตายเป็นสิ่งที่ไม่ว่าใคร ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่คนที่ดี ๆ ยิ่งอยู่ไปได้นานเท่าใด ก็ย่อมได้เป็นแบบอย่างของคนรุ่นหลัง ที่ได้พบเห็นได้นานเท่านั้น จึงควรให้อยู่ได้นาน ๆ จริงอยู่คุณหลวงพิสุทธิ์อยู่มาได้จนถึง ๘๗ ปีเศษ แต่ก็อยู่อย่างคนที่เป็นแบบฉบับ ดังนั้นแม้จะอยู่ต่อไปอีกก็ย่อมเป็นคุณแก่สังคม การมาล่วงลับไปจึงยากที่จะอดความรู้สึกเสียดายและความอาลัยไว้ไม่อยู่ และยิ่งที่ถึงแก่กรรมไปในลักษณะที่ไม่ปกติจากน้ำมือของคนที่อกตัญญูต่อผู้มีพระคุณด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ต้องเพิ่มความเสียดายและความอาลัยสงสารมากยิ่งขึ้น ดังได้แสดงความรู้สึกนั้นไว้แล้วในตอนต้น

ในที่สุด ขอตั้งความปรารถนาให้ดวงวิญญาณของคุณหลวงพิสุทธิ์ได้ไปสู่สถานที่อันเป็นแดนแห่งความสุข พ้นจากภยันตรายทั้งปวงสืบชั่วกาลนาน.

พ.ต.อ. พระยาอนันตยุทธกาจ

บ้านในซอยหลังสวน พระนคร

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๙

คุณหลวงพิสุทธิ์ธนการอยู่ด้านหนึ่ง บ้านพักของคุณหลวงอุดมคุณรักษ์ นายแพทย์ ประจำกอง บังคับการ ตำรวจ ภูธรมณฑล อยุธยา อยู่อีก ด้านหนึ่ง บ้านนายเวรผู้บังคับการอยู่ระหว่างกลาง ดังนั้นทั้งด้านการงาน และด้านส่วนตัวในชั่วระยะบีหนึ่งนั้น จึงทำให้ตระหนักได้มากกว่าเป็นไปในลักษณะใด

คุณหลวงพิสุทธิ์ธนการ โดยที่ได้ผ่านงานมาก่อน และเห็นว่างานในหน้าที่ของสมุห์บัญชีนั้น เป็นงานที่ควรแก่การเอาใจใส่เพื่อแสวงหาความรู้อยู่มาก เพราะถ้าโชคอำนวยให้ต้องไปมีตำแหน่งเป็นหัวงานขึ้น ถ้าไม่มีความรู้ในด้านนี้เอาไว้บ้างก็อาจยากที่จะควบคุมและตรวจตรา หรือสั่งงานได้ นับว่าเป็นการเคราะห์ดีอยู่มากที่คุณหลวงพิสุทธิ์ธนการได้ให้ความเมตตาแนะนำเกี่ยวกับหลักและวิธีการในหน้าที่ของสมุห์บัญชีอย่างเอาจริงเอาจัง จนต่อมาได้นำเอามาใช้ได้ผลจนทำให้ระลึกถึงบุญคุณอยู่จนกระทั่งบัดนี้ ในด้านส่วนตัวนั้นเล่า โดยที่บ้านก็อยู่ติดกันดังกล่าวแล้ว ดังนั้น ไม่เพียงแต่มีการวิสาสะกันอย่างข้าราชการที่ร่วมงานอยู่ด้วยกันเท่านั้น ยังได้รับความเมตตากรุณาให้คำแนะนำตักเตือน เพื่อให้รู้จักคบค้าสมาคมกับบุคคลบางคน และไม่ควรคบค้ากับใครบางคน โดยกระซิบกระซาบให้ได้ทราบ เพราะในตอนนั้นตัวเองอายุยังน้อยและยังเป็นโสด จากคำแนะนำตักเตือนและกระซิบกระซาบดังกล่าวนี้เอง ทำให้หลบหนีจากบุคคลบางคนที่มีนิสัยไม่ชอบเห็นใครดีกว่าตัวในขณะนั้นไปได้ มิฉะนั้น

คุณธรรมของคุณหลวงพิสุทธิ์ธนการ

ในความรู้สึกของ

พล ต.ต. พัฒน์ นีลวัฒนานนท์

คุณประจวบกับคุณฉวี ธิดาของคุณหลวงพิสุทธิ์ธนการ ได้ปรารภให้พ่งว่าจะจัดการขอพระราชทานเพลิงศพท่านบิดา และต้องการได้บันทึกที่แสดงถึงความสึกรู้ในคุณธรรมของคุณหลวงพิสุทธิ์ธนการ ไปรวมพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นบรรณาการในงานพระราชเพลิงศพนั้น ด้วยความรู้สึกเกี่ยวกับคุณธรรมของคุณหลวงพิสุทธิ์ธนการจึงได้เกิดมีขึ้นตามนัยดังกล่าว

คุณหลวงพิสุทธิ์ธนการได้เป็นผู้หนึ่งที่ควรแก่การเคารพนับถือไว้เป็นแบบอย่างได้เป็นอันดี ได้มีโอกาสร่วมรับราชการกับท่านผู้นี้ในระหว่างปี ๒๔๗๓ คือรับราชการร่วมกันที่กองบังคับการตำรวจภูธรมณฑลอยุธยา โดยคุณหลวงดำรงตำแหน่งเป็นสมุห์บัญชีกองบังคับการตำรวจภูธรมณฑลนั้นด้วย โดยมีท่านพันตำรวจเอก พระยาอนันต์ยุทธกาจดำรงตำแหน่งผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลอยุธยาอยู่ในขณะนั้น ถ้าคำนึงแต่เพียงว่าอยู่ร่วมกันเพียงชั่วระยะปี ๒๔๗๓ เท่านั้นก็ออกจะน้อยไป แต่เพราะเหตุที่ว่าไม่เพียงแต่รวมรับราชการอยู่ในกองบังคับการเดียวกัน และมีท่านผู้บังคับการคนเดียวกันเป็นผู้บังคับบัญชาร่วมกัน หากบ้านพักก็อยู่ในบ้านพักของหลวงที่เพียงแต่มีรั้วเตี้ย ๆ ขั้นเอาไว้เท่านั้น คือบ้านพักของ

คำไว้อาลัย

แด่

ร.ต.อ. หลวงพิสุทธิ์ธนการ

ร.ต.อ. หลวงพิสุทธิ์ธนการ (จัน ริมพานนท์) นี้ เป็นผู้ที่ข้าพเจ้าได้มีส่วนรู้จักคุ้นเคยกับท่าน และครอบครัวของท่านมาเป็นเวลาช้านาน นับตั้งแต่ครั้งท่านออกจากราชการเพราะครบเกษียณอายุแล้ว พาครอบครัวมาพำนักอยู่ที่ตึกแถวปากคลองตลาด อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร หลังจากเปลี่ยนการปกครอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงบัดจุบัน ประมาณได้ ๓๐ ปีเศษ ระหว่างที่ท่านอยู่ปากคลองตลาดนั้น เมื่อข้าพเจ้ากลับจากทำงานผ่านห้องท่าน มักได้รับเชิญให้แวะสนทนาปราศัยกันเป็นประจำ จึงทำให้เกิดความชอบพอรักใคร่ และเคารพนับถือถูกอัธยาศัยกันโดยลำดับ ประกอบกับบุตรีทั้งสองของท่าน ซึ่งสำเร็จการศึกษาวิชาพยาบาลจากศิริราชพยาบาลแล้วทั้งคู่ ได้เคยรับภาระช่วยเหลือเกื้อกูลทำการคลอดให้แก่ครอบครัวของข้าพเจ้าด้วยไมตรีจิต ก็ยิ่งเพิ่มความสนิทสนมเป็นกันเองมากยิ่งขึ้นแต่นั้นมา

เมื่อคราวเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ตอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งจากทางราชการ ให้เดินทางไปปฏิบัติงานประจำกองพล

ก็อาจพลาดได้ง่าย เพราะตำแหน่งนายเวรผู้บังคับการในระยะนั้นแม้ตัวเองไม่ได้วิ่งเต้น หากเป็นเพราะความต้องการของท่านผู้บังคับการต้องการเอง แต่ก็มีบางคนคอยหาจังหวะที่จะผลักดัน เพื่อให้ตนได้เข้าครองอยู่เองก็พอมี

คุณธรรมของคุณหลวงพิสุทธิ์ธนการ ไม่เพียงแต่เท่านี้ แต่เห็นว่าถ้าบรรยายมากไปก็จะยืดยาวเกินควร จึงขอจบลงพร้อมกันขอตั้งความปรารถนาให้ดวงวิญญาณของคุณหลวงพิสุทธิ์ธนการ ผู้มีพระคุณและเป็นที่เคารพรักได้ไปสู่แดนอันเป็นเกษมและเสวยสุขสืบไปชั่วนิรันต์ ในโอกาสอันควรขอให้ได้มีโอกาสมาเป็นที่พึ่งคุจในชาตินี้สืบไปด้วย.

พ. นิลวัฒนานนท์

กระทรวงมหาดไทย

๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๙

ที่ ๔ สนาม และที่กองทัพพายัพเสียหลายปี ครั้นสงครามสงบและกลับภูมิลำเนาแล้วก็ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปรับราชการประจำอยู่ที่ค่ายจักรพงษ์จังหวัดปราจีนบุรี และที่ค่ายวชิราวุธ จังหวัดนครศรีธรรมราชอีกชั่วระยะหนึ่ง จึงมิได้พบกับท่านเสียนานพอใช้ เมื่อย้ายกลับมาประจำกรุงเทพ ฯ อีก ก็ไม่ทราบว่าครอบครัวของท่านอพยพย้ายไปอยู่ที่ไหน แห่งหนตำบลอำเภอจังหวัดใด และเป็นอันไม่มีโอกาสพบปะกับท่านอีกเลย จนกระทั่งถึงปลายเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ข้าพเจ้าบังเอิญได้อ่านหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง พบข่าวร้ายอันเต็มไปด้วยความตื่นเต้นว่า "ร.ต.อ. หลวงพิสุทธิ์ธนการถูกฆาตกรรม ด้วยน้ำมือของคนร้ายใจอำมหิต ภายในบ้านพักของท่านเองที่ถนนเพชรบุรีตัดใหม่" ชั้นแรกยังสงสัยไม่แน่ใจว่าจะเป็นท่านจริงหรือไม่ เพราะไม่อาจทราบว่าท่านย้ายไปอยู่ที่นั่น และเข้าใจว่าท่านวายชนม์ไปแล้ว ครั้นอ่านทบทวนดูอีกหลายครั้ง จึงประจักษ์ชัดว่าเป็นท่านแน่ ก็เลยตกตะลึงอยู่นาน และรู้สึกเศร้าสลดใจอาลัยถึงท่านเป็นอันมาก เพราะนึกถึงว่า คนแก่ปูนนี้อายุจวน ๙๐ แล้ว มีชีวิตเป็นอยู่ด้วยความดีความสงบ ไม่เคยเป็นพิษเป็นภัยแก่ใครเลย ยังถูกคนใจร้ายเหี้ยมโหดสังหารท่านได้ลงคอ เพราะโลภเห็นแก่ลาภเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เลยนั่งนึกสงสารสมเพชท่านจับอกจับใจ

ความจริงที่เป็นกฎธรรมดา ซึ่งรู้ ๆ กันอยู่ทั่วไปว่า จุดหมายปลายทางของคนเรานั้นก็คือความตาย ย่อมเป็นเสมอเหมือนกันหมดทุกรูป

ทุกนาม ไม่เลือกว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ คนหนุ่มสาวหรือคนแก่เฒ่า คนโง่หรือคนฉลาด คนมั่งมีหรือคนยากจน ย่อมหลีกหนีความตายไม่พ้นแน่แท้ แต่อาการสถานที่และเวลาที่จะตายนั้นสิ ย่อมแตกต่างกันไปตามเหตุการณ์ หาเสมอเหมือนกันทุกรูปทุกนามไม่ และจะเลือกเอาเองตามชอบใจก็ไม่ได้ บางท่านตายดี บางท่านตายร้าย บางท่านตายง่าย บางท่านตายยาก บางท่านตายสะดวก บางท่านตายลำบาก ดังนี้เป็นต้น สุดแต่เวรกรรมที่ทำไว้ในปางหลัง ไม่มีใครลบล้างอำนาจเวรกรรมได้ แม้แต่องค์พระอรหันต์ขีณาสพ ซึ่งท่านละกิเลสาสวะหมดสิ้นแล้ว ยังหนีเวรกรรมไม่พ้น ตัวอย่างแต่ก่อนมีปรากฏอยู่เป็นอันมาก อาทิเช่น พระมหาโมคคัลลานเถระ ผู้เป็นเอกอัครสาวกเบื้องซ้ายของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางมีอิทธิฤทธิ์ศักดานุภาพมาก เป็นยอดเยี่ยมเลิศกว่าพระสาวกทั้งหลาย ก็ยังไม่วายถูกโจรใจทมิฬหินชาติตามล้างผลาญท่านจนได้ ตัวอย่างบัจจุบันยิ่งมากมาย เช่น ท่านประธานาธิบดีเคนเนดี้ ซึ่งเป็นประมุขแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นที่รักชอบเคารพนับถือของบรรดาชาวอเมริกัน และแม้ของบรรดาชาวต่างประเทศทั่วไป มีอำนาจวาสนายิ่งใหญ่เป็นเลิศคนในชาตินั้น มีผู้ห้อมล้อมดูแลรักษาคุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่ท่านเป็นอย่างสุดยอด ก็ยังไม่วายถูกคนร้ายใจหฤโหดลอบสังหารเสียจนได้ จะบ่วยกล่าวไปใยเล่าถึง ร.ต.อ. หลวงพิสุทธิ์ธนการ ซึ่งท่านก็เป็นเพียงสามัญชนคนธรรมดาผู้หนึ่งเท่านั้นเอง เมื่อปลงใจได้

อย่างนี้ ก็เป็นอุบายวิธีระงับความเศร้าโศกาดูรในดวงจิต ให้บรรเทาเบาบางลงได้บ้างตามสมควร

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน ขออำนาจบุญกุศลทั้งมวลที่ท่านได้บำเพ็ญมาก็ดี และบุญกุศลทั้งหลายที่บรรดาญาติสนิทมิตรสหายของท่าน ร่วมกันบำเพ็ญส่งสักการะอุทิศให้แด่ท่านก็ดี จงเป็นพลวปัจจัยคลบันดาลให้ท่าน ร.ต.อ. หลวงพิสุทธ์ธนการ (จัน ริมพานนท์) ที่เคารพจงประสบแต่อิฐวิบุลมนุญผล เกษมสุขสำราญ ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมดังเจตนาปรารภของญาติมิตรทุกประการ ฯ

พันเอก ปลั่ง กิตติวรรณ

๘๙๐ หลังวัดกัลยาณมิตร

ธนบุรี

คำไว้อาลัย

บ่ายวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๐๙ ขณะที่เด็กหญิงมลิวัลย์ (เด็กเล้ียงของคุณฉวี น้องภรรยาข้าพเจ้า) นั่งท้ายรถมอเตอร์ไซค์มากับช่างไม้ มาพบข้าพเจ้าที่สถานีบริการเบ็นไทร์ ถนนสุขุมวิท ได้บอกข้าพเจ้าว่า "คุณตาเบ็นลม เรียกเท่าไรไม่พูด" ข้าพเจ้ารู้สึกตกใจ แต่มิได้คิดว่าท่านถูกฆาตกรรม จึงบอกภรรยาข้าพเจ้า ซึ่งพอดีกลับจากงานฉลองโรงเรียน หงสุรนันทน์ ให้ไปดูท่านก่อน พอข้าพเจ้ารับเงินจากลูกค้าเรียบร้อยก็ตามไปทันที ระหว่างทางนึกในใจว่าท่านคงเป็นลมตามธรรมดาของผู้มีอายุมาก นึกตำหนิตัวเองในใจว่า ตอน ๑๑.๐๐ น. ระหว่างที่เพื่อนมารับไปรับประทานอาหารกลางวันกัน ตั้งใจจะซื้อสเต๊ะไก่ ของชอบของท่านไปให้ แต่ความเกรงใจเพื่อนที่พาไปเล้ียง คิดว่าสักพักจึงจะซื้อเองไปฝากท่าน เมื่อกลับถึงที่ทำงาน พอดีกับงานยุ่งเลยทำให้ลืมนึกถึงที่จะเอาอาหารกลางวันไปให้ท่านอย่างทุกวันที่เคยปฏิบัติ

เมื่อมาถึงบ้านเห็นสภาพของท่าน ทำให้ใจหายวาบโดยจิตสำนึกว่า เราได้สูญเสียของดีมีค่าควรบูชาอันมหาศาลไปเสียแล้ว เพราะท่านเป็นพ่อตาที่มีคุณธรรม จิตใจสูงมาก บางครั้งข้าพเจ้ากับภรรยามีเรื่องขัดใจกัน แม้ผมผิด ท่านไม่เคยใช้อำนาจในฐานะเป็นพ่อตาแม้แต่น้อย ท่านกลับตักเตือนคล้ายท่านเป็นเพื่อนผู้ใหญ่ ให้สติรู้ผิดชอบชั่วดี สิ่งใด

ควรไม่ควร ท่านไม่เคยส่งเสริมให้ภรรยาของข้าพเจ้าได้ใจ ท่านวางตนเป็นคุณพ่อที่ดี วางตัวและอารมย์เป็นอุเบกขา เสมอต้นเสมอปลายตลอดมาเป็นเวลากว่า ๒๐ ปี นับแต่ข้าพเจ้าเป็นเขยของท่าน หลานทุกคนหรือคนอยู่ในปกครองไม่ว่าจะเป็นของท่านหรือของข้าพเจ้า แม้มิใช่วงศ์ญาติก็ตาม ท่านให้ความเมตตาเอื้ออารีเสมอ สมด้วยพุทธภาษิตว่า "บิดามารดาเป็นพรหมแห่งบุตรโดยแท้จริง ท่านอยู่มาจนอายุของท่านได้ ๘๗ ปี ก็นับว่าท่านอายุยืน ซึ่งน้อยคนนักที่จะอยู่อย่างมีความสุข และเป็นที่รักของบรรดาญาติมิตร ลูกหลาน เหมือนอย่างท่าน ไม่นึกเลยว่าท่านจะต้องมาสิ้นชีวิตลงด้วยความทรมาน ทารุณแสนสาหัสเช่นนี้ แม้ท่านสูญสิ้นชีวิตไปแล้วก็ตาม แต่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของท่านยังมีผู้เคารพสรรเสริญอยู่เสมอ จะเห็นได้จากผู้มาคารวะศพท่าน ตั้งแต่ชีวิตเริ่มดับไปจนถึงพระราชทานเพลิง ทุกคนยังอาลัยและเสียดายท่านอย่างยิ่ง หากวิญญาณของท่านจะสิงสถิตอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ขอจงได้รับส่วนกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัย ขอให้วิญญาณของคุณพ่อจงบริสุทธิ์ และอิ่มเอิบไปด้วยกำลังบุญ จงสถิตมั่นในสัมปรายภพนั้นด้วยเถิด.

สนิท ทองนพเนื้อ

พระคุณของพ่อ

ตลอดชีวิตของลูกนี้ นับได้ว่าเป็นผู้มีลาภอันประเสริฐยิ่ง นั่นคือลูกมี "พ่อที่ดี พ่อที่สามารถ รักและพอใจลูก พ่อทำหน้าที่ของพ่ออย่างสมบูรณ์ ให้ความอบอุ่นแก่ลูก ๆ ตลอดจนหลาน ๆ อย่างแท้จริงและจริงใจ พ่อที่ทันกาลสมัย"

คุณพ่อก่อไว้แต่กรรมดี เป็นกุศล ไม่เคยเป็นศัตรูกับใคร ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน คุณพ่อรักษาเกียรติศักดิ์ สมกับ "นามสกุลที่ได้รับพระราชทาน" มีความซื่อตรงเป็นที่ตั้ง, คุณพ่อสั่งสอนลูกหลานทุกคนให้รักษา "เกียรติศักดิ์ประจำตัว" รักษาความเที่ยงธรรม เอาใจเขาใส่ใจเรา ลูกรู้สึกภาคภูมิใจเป็นที่สุดว่าลูกมี "พ่อแก้ว" ฉะนั้นจึงนับได้ว่าลูกมีลาภอันประเสริฐยิ่งที่มีพ่อแล้วไม่ผิดหวัง แม้ว่าลูกจะได้สูญเสียคุณแม่อันเป็นสุดที่รักของลูกมาเป็นเวลานานปี

คุณพ่อเป็นผู้มีอารมณ์เยือกเย็น สุขุม รอบคอบ และไม่เสพสุราเลย บรรดาญาติพี่น้องที่มาเยี่ยมเยียน ถ้ายากจน คุณพ่อจะต้องให้เสื้อผ้าเครื่องอุปโภค บริโภค ตลอดจนเงินทอง แม้จนกระทั่งท่านชราลงแล้วก็ยังปฏิบัติเช่นนี้เป็นนิจ จนกระทั่งถึงแก่กรรม ฉะนั้น ผู้ที่ใกล้ชิดท่านไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา จะเว้นเสียมิได้ซึ่งความรักและเคารพท่าน กล่าวถึงการศึกษาของลูก ๆ ท่านพยายามสั่งสอนให้ลูก ๆ ตั้งใจเรียน มีมานะ

อดทน และอยากจะเห็นลูก ๆ มีความรู้ ความสามารถเท่าเทียมคนอื่น ๆ ให้ลูกเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยนั้น คือ โรงเรียนราชินี แม้ท่านจะมีแต่ลูกผู้หญิง ท่านก็ยังอยากให้ลูกของท่านเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย เป็นแบบฉบับมรดกอันสำคัญยิ่งที่พ่อได้ปลูกฝังไว้

พระคุณของพ่อเหนือหัวของลูก ลูกบูชาเทอดทูนพ่อทุกเช้าค่ำยังไม่สมกับพระคุณของพ่อที่มีต่อลูก ด้วยสายตาที่ทันต่อเหตุการณ์ไกล พ่อได้มอบมรดกที่ดินไร่นาให้เป็นกรรมสิทธิ์ของลูกจนถึงหลาน ๆ ด้วยความพึงพอใจยิ่ง ซึ่งเป็นที่ทราบดีกันอยู่ทั่วไปแล้ว นอกจากนี้พ่อยังเป็นห่วงและรักหลาน ๆ ทุกคน คุณพ่ออุตส่าห์เดินจากบ้านปากคลองตลาดมาเลี้ยงหลาน ๆ ที่บ้านตำบลโรงเลี้ยงเด็กทุกวัน เป็นประจำในเวลาที่ลูกไปทำงาน และเดินกลับบ้านเองไม่ยอมนั่งรถ ท่านอ้างว่าเป็นการออกกำลังไปในตัว จะได้ไม่เจ็บไข้ หลาน ๆ ทั้ง ๓ คนของท่านเติบโตมาเพราะท่านเองแท้ ๆ มิหนำคราวใดที่ลูกป่วยไข้หรือไม่มีคนใช้ คุณพ่อจะอยู่เป็นเพื่อน และลงมือปรุงอาหารเอง แม้ลูกจะห้ามเท่าไรท่านก็หาฟังไม่ ถึงลูกจะได้เลี้ยงดูท่านบ้างเป็นเวลา ๔–๕ ปี ที่ท่านได้อยู่กับลูกก็ตาม มาตอนระยะหลังนี้ท่านก็ได้ปลูกบ้านของท่านเอง อยู่กับน้องคนเล็ก ที่ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ ซึ่งก่อนที่ท่านจะถึงแก่กรรม ลูกก็ได้ชวนให้ท่านมาอยู่ด้วยกัน ท่านก็ไม่ยอม ท่านอ้างว่า "พ่อแก่แล้ว ใครจะทำอะไรพ่อ พ่ออยู่มาได้ตั้งหลายปี พ่อไม่ได้เป็นศัตรูกับใคร ไม่มีใครทำอะไรพ่อหรอก" ใครจะ

นึกบ้างว่า ท่านพูดประโยคนี้ได้เพียงวันเดียว รุ่งขึ้นท่านก็ถูกฆาตกรรมด้วยน้ำมือของพวกเด็กรุ่นหนุ่ม ที่ยังไม่รู้จักโลกเพียงพอ และผู้ที่นำหมู่เหล่าร้ายมาทำร้ายคุณพ่อ ก็เป็นเด็กที่พ่อของเขาเคยอาศัยเช่าที่ดินของคุณพ่อปลูกผักเลี้ยงชีพมาเป็นเวลานานปี และเด็กหนุ่มคนนี้คุณพ่อทั้งรักและเอ็นดู เคยให้ขนม เสื้อผ้า และเงินทองให้ใช้มาตั้งแต่เด็ก ลูกอาลัยพ่อและสงสารพ่อเป็นที่สุดแล้ว เพราะความที่ท่านเป็นห่วงและรักลูกสาวคนเล็กที่ยังเป็นโสดอยู่นั่นเอง ทำให้ท่านต้องมาสิ้นชีวิตแต่คนเดียว ไม่มีใครได้เห็นใจและพยาบาลท่านเลย นี่หากว่าลูกและสามีของลูก ตลอดจนหลาน ๆ ได้ไปปฏิบัติวัดถากท่านอยู่ทุกวันในตอนกลางวัน เพียงวันเดียวที่ลูกมีกิจธุระจำเป็น โดยที่มิได้มีลางสังหรณ์ใจก่อนว่าจะทำให้คุณพ่อต้องมีอันเป็นไปในลักษณะนี้

บุญกุศลใดที่คุณพ่อได้ทำไว้ และผลแห่งอานิสงฆ์ที่บรรดาท่านผู้มีพระคุณ ญาติมิตรสหายของคุณพ่อและลูก ๆ ได้ทำจนตลอดงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อในครั้งนี้ ขออำนาจคุณพระรัตนตรัยจงคลบันดาลให้คุณพ่อจงประสบแต่ความเกษมสำราญทุก ๆ ชาติ และขอให้กรรมเวรทั้งหลายสิ้นสุดกันเพียงชาตินี้ ลูกไม่ขอจองเวรกับหมู่เหล่าร้ายนี้ต่อไป

เมื่อข่าวร้ายของคุณพ่อแพร่สะพัดในหน้าหนังสือพิมพ์ ท่านผู้มีพระคุณ ญาติมิตรสหาย ต่างแสดงความสลดใจ และมาร่วมบำเพ็ญกุศลทั้ง ๆ ที่ลูกเองไม่มีสติเพราะความตระหนกตกใจอย่างสุดขีด มาได้สติ

ต่อเมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ท่านเจ้าอาวาสวัดราชบพิธ พระทักษิณคณิตศร ท่านได้กรุณามาเยี่ยมและให้ธรรมเตือนใจบางประการ ลูกจึงได้ทำใจได้ถูกต้อง มีกำลังใจที่จะทำงานศพคุณพ่อให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตลอด ลูกจึงขอกราบขอบพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระทักษิณคณิตศร และบรรดาพระภิกษุวัดราชบพิธ วัดอาสาสงคราม อำเภอพระประแดง ตลอดจนคุณแม่มาสเตอร์นพเสถียร สรโชติ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ประจวบ ทองนพเนื้อ

สำนักหอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ยี่สิบเก้ากันยาน่าอนาถ
ใจจะขาดด้วยวิโยคสุดโศกศัลย์
ข่าวคุณพ่อดับชีวาแสนจาบัลย์
กระทันหันลูกไม่คิดสักนิดเลย

มิได้เจ็บมิได้ป่วยด้วยโรคา
เสมือนเป็นเวรานิจจาเอ๋ย
เสียดายนักไม่ควรด่วนล่วงเลย
สุดจะเอ่ยถ้อยคำพร่ำอาลัย

วิญญาณท่านจงปราศจากทุกข์
เสวยสุขทุกยามตามวิสัย
ในสัมปรายภพมั่นนิรันดร์ไป
สถิตในสวรรค์ชั้นพิมาน

ประจวบ ทองนพเนื้อ

๑๗ พ.ย. ๒๕๐๙

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

"คุณพ่อ"

กำสรดซึ้งคะนึงนิจ เมื่อชีวิตคุณพ่อวาย
ด้วยน้ำมือหมู่เหล่าร้าย ร่วมประหัตประหารพลัน
โถคุณพ่อชราแล้ว หรือจะแคล้วกะมือมัน
แต่สายเลือดตำรวจนั้น มิหวาดหวั่นขวัญแสยง
อุตส่าห์คลานซมซานถึง บันไดหนึ่งก็หมดแรง
หมู่เหล่าร้ายยังกำแหง รุมซ้อมซ้ำจนหน้ำใจ
คุณพ่อหมายส่งข่าวลูก จิตพันผูกสนิทใน
เรียกคนช่วยบ่มีใคร ได้ยินเสียงสำเนียงครวญ
พ่อสิ้นใจลูกไม่เห็น ช่วยนวดเฟ้นปากชี้ชวน
"อะระหัง" เมื่อพ่อรวน จิตพ่อลับดับเดียวดาย
พระคุณพ่อนี้ใหญ่หลวง เผ้าแต่ห่วงลูกมิวาย
พิทักษ์ลูกมิแหนงหน่าย คลาดสายตาใจอาทร
ผิว์ลูกทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ลูกไข้บ่วยพ่ออาวรณ์
มิมีลางทางสังหรณ์ ให้ลูกรู้อยู่สู้มัน
อนาถโอ้อนิจจา ชีวิตข้า ฯ ประหวั่นขวัญ

โอ้ ! กรรมใดไฉนนั่น ช่างบากบั่นไม่บรรเทา
ต่อแต่นี้ไม่มีแล้ว ร่มโพธิ์แก้วแม้แต่เงา
ลูกยอมแพ้แก่กรรมเก่า จึงขอเผ้ารำพันคุณ
อธิษฐานกราบกรานพ่อ ลูกขอก่อความดีหนุน
ขออุทิศกุศลบุญ สุขสถิตนิจนิรันดร์

จากลูก ๆ

สำนักหอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

พ่อของลูก

พ่อจากลูกไปแล้ว ตั้งแต่นี้ต่อไปลูกจะไม่ได้เห็นพ่อที่รักของลูกตลอดไปชั่วกาลนาน เช้าวันที่ ๒๙ กันยายน ๐๙ วันนั้นก่อนลูกจะจากพ่อไปทำงาน พ่อเดินลงมาสั่งลูกปกติอย่างเคยทุกวัน ด้วยใบหน้าที่เปี่ยมด้วยความรัก และเป็นห่วงลูกอย่างสุดซึ้ง พร้อมกับถามลูกว่า "เอาร่มไปหรือเปล่า วันนี้ฟ้าครึ้ม ฝนตก เดี๋ยวจะเปียก เดินถนนเดินริม ๆ นะลูก ขึ้นรถอย่ายืนตรงทางขึ้น เวลารถเลี้ยวจะพลัดตกลงมา" เหมือนลูกเป็นลูกเล็ก ๆ อยู่เสมอ ไม่มีลางสังหรณ์ว่าพ่อจะจากลูกในวันนั้นอย่างกระทันหัน มิได้สั่งเสีย ขณะนั้นพ่อคงจะปวดเจ็บแสนสาหัส ทรมานสุดที่พ่อจะทนได้ ว้าเหว่และเดียวดายด้วยน้ำมือของอมนุษย์ เหมือนสายฟ้าฟาดต้องตัวลูก จนลูกเกือบจะทรงตัวไม่ไหว เมื่อทราบว่าต้องสูญเสียพ่อของลูกไปโดยลูกยังมิได้ทดแทนพระคุณให้สมดังความตั้งใจไว้ ใครจะรู้ถึงใจลูกว่าทำให้ลูกต้องเศร้าโศก และเสียน้ำตาไปเพียงไรเมื่อสิ้นพ่อ

พ่อขา อันพระคุณของพ่อมากล้นสุดที่ลูกจะพรรณนา พ่อเป็นร่มโพธิ์ ที่ปรึกษา ครู เพื่อน และเป็นพ่อที่รักและเป็นห่วงลูก อย่างจะหาอีกไม่ได้แล้วในโลกนี้ ยามทุกข์พ่อทุกข์ด้วย มีปัญหาใดพ่อช่วยแก้ปัญหาให้ พ่อสอนลูกให้อดทน ตั้งตนอยู่ในสัจธรรม มีความกตัญญู

โอบอ้อมอารี อย่าลืมตัว และทำตัวให้ธรรมดาง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตอง เสมอต้นเสมอปลาย แล้วชีวิตจะมีสุข

บัดนี้ พ่อจากลูกไปแล้ว ตั้งแต่เล็กจนโตจำได้ว่าพ่อไม่เคยทำบาป แต่กรรมเก่าของพ่อมีมาแต่ชาติปางก่อน พ่อจึงเป็นไปเช่นนั้น อนึ่ง กุศลใดที่พ่อได้สร้างสมไว้ในชาตินี้ ขอบุญกุศลนั้นได้ติดตามพ่อไป เพื่อปลดเปลื้องเวรกรรมที่มีอยู่ให้สูญสิ้น ลูกขออธิษฐานขอเกิดเป็นลูกของพ่อทุกชาติ และขอให้ดวงวิญญาณของพ่อที่รักของลูก จงประสบแต่ความสุขสำราญ เสวยทิพยวิมานในสัมปรายภพ ดังลูกพรรณนามานี้เทอญ.

จากลูกของพ่อ

ฉวี ริมพานนท์

คุณตาครับ

ผมไม่นึกเลยว่าเมื่อวานนี้ ที่ ๒๘ ก.ย. ๒๕๐๙ ผมจะได้รับเงินจากมือคุณตาเป็นครั้งสุดท้าย ทุกครั้งที่เป็นวันรับบำนาญของคุณตา คุณตาจะต้องแจกลูกหลาน และคนทุกคนในบ้านของพ่อและแม่ และอยู่คุยเล่นกับลูกหลานจนกระทั่งรับประทานอาหารเย็นแล้ว คุณตาจึงจะกลับ โดยที่มีผมหรือพี่ ๆ ของผมขับรถไปส่งถึงบ้านเป็นนิจ แต่เมื่อวันวานนี้ พอผมได้รับเงินจากคุณตา ๔๐ บาท ซึ่งเท่ากับเป็นเงินเดือนประจำของผมจากคุณตาแล้ว ผมก็ออกไปเที่ยวเล่นกับเพื่อน ๆ นอกบ้าน จนเย็นก็มิได้กลับบ้านเพื่อส่งคุณตาเช่นเคย เพราะพี่ปุ่ย พี่ชายคนกลางของผมเขารับจะส่งแทน คุณตาครับ ถ้าผมมีญาณรู้ ผมจะต้องอยู่คุยกับคุณตา และไปนอนเป็นเพื่อนคุณตา ก็คงจะไม่มีใครทำอะไรคุณตาได้ เจ้าพระคุณของหลาน หลานรักคุณตามากจริง ๆ ครับ รักยิ่งกว่าใคร ๆ ทั้งหมด รวมทั้งคุณพ่อคุณแม่ด้วย เพราะเวลาคุณตาให้สตางค์ คุณตาไม่บ่น ไม่ดุเหมือนคุณพ่อ คุณแม่ มีแต่จะถามว่า "บั๊น สตางค์พอใช้ไหม ถ้าไม่พอไปหาตานะ ตาจะให้อีก" แล้วคุณแม่จะต้องบ่นคุณตาทุกครั้งว่าให้เงินมาก ๆ เด็กจะเสีย ใช้เงินเติบ แต่คุณตาก็จะบอกแม่ว่า "ชั่งเถิด ให้หลานใช้ให้พอ อย่าไปเที่ยวหยิบยืมคนอื่นเขานะ เงินแค่นี้ พ่อมีพอให้ได้

ถ้าพ่อถูกล็อตเตอรี่รางวัลที่ ๑ ละก็ พ่อจะซื้อรถยนต์แจกหลาน ๆ คนละคัน" ฉะนั้น ทุกครั้งที่คุณตาใช้ให้ผมซื้อล็อตเตอรี่ ผมก็ภาวนาขอให้คุณตาถูกรางวัลที่ ๑ เพื่อผมจะได้มีรถยนต์ของผมเอง

คุณแม่มักจะเล่าให้ผมฟังเสมอ ๆ ว่าคุณตารักหลานมากทุกคน เพราะคุณตาไม่มีลูกผู้ชาย สู้อุตส่าห์เดินจากปากคลองตลาดมาบ้านโรงเลี้ยงเด็ก ตั้งแต่เช้าเพื่อเลี้ยงหลาน ๆ ตั้งแต่คนโตจนถึงคนที่ ๓ สุดท้ายคือผม เย็นเข้าก็เดินกลับบ้านทุกวันเป็นนิจสิน เพราะพ่อและแม่ต้องทำงานนอกบ้าน ถ้าวันไหนพ่อกลับเย็นก็ได้ขับรถไปส่งคุณตา ถึงแม้แม่จะเรียกรถให้ คุณตาก็ไม่ยอม เพราะเสียดายเงิน และคุณตาบอกว่าเป็นการออกกำลังไปด้วยในตัว คุณตาไม่ใคร่เจ็บป่วยถึงล้มหมอนนอนเสื่อ พ่อและแม่ให้คุณตาพักเสียบ้าง เพราะสงสารว่าคุณตาแก่แล้ว คุณตาก็ไม่ฟัง เพราะห่วงหลานกลัวว่าเด็กรับใช้จะเลี้ยงหลานให้อดอยาก คุณตายังเป็นห่วงจนกระทั่งหลาน ๆ โตกันหมดแล้ว ผมยังจำได้ตอนที่คุณตามาอยู่กับแม่ เพราะตอนนั้นบ้านที่ปากคลองตลาดเขาขาย แม่ให้คุณตาและน้าหวีมาอยู่รวมกันที่บ้านเดี๋ยวนี้ คุณตาจะต้องป้อนข้าวอาบน้ำให้ผม จนกระทั่งผมไปโรงเรียนราชินี คุณตาและน้าหวีจึงย้ายไปปลูกบ้านที่คุณตาอยู่เดี๋ยวนี้

คุณแม่เคยอบรมให้ผมและพี่ ๆ รู้จักกตัญญูกตเวทีต่อคุณตาเสีย เพราะคุณตาแก่มากแล้ว ถ้าวันไหนที่พ่อหรือแม่ไม่ว่างมีเวลาให้ไปอยู่เป็นเพื่อนคุณตา และเอาอาหารไปให้ ให้พี่ ๆ และผมผลัดกันไป ถ้าวันไหนผมขี้เกียจ ผมก็ไม่ไป เพราะผมไม่รู้ว่าคุณตาจะต้องตายวันใดวันหนึ่งก็ได้ ผมเป็นเด็กและผมเห็นคุณตายังแข็งแรง ชั่วแต่นัยน์ตาเท่านั้นที่เป็นต้อ คุณตาบอกว่าเห็นลาง ๆ ผมเคยจูงคุณตาเข้าบ้าน ผมก็ไม่เข้าใจว่าทำไมแม่จึงต้องให้จูงคุณตา เพราะคุณตาไม่ได้ตาบอดสักหน่อย เพราะความเป็นเด็กของผม รู้เท่าไม่ถึงการณ์ คุณแม่พูดเท่าไรผมไม่เชื่อ ผมนึกว่าเมื่อผมโตขึ้นและเรียนจบแล้ว คุณตาก็ยังไม่ตาย ผมจะต้องได้ทดแทนพระคุณคุณตาที่ผมรักเสียก่อน คุณตาจึงจะตาย เวลาแม่บ่นผมนึกหัวเราะอยู่ในใจว่าแม่กลัวความตายไปได้ นึกแต่ว่าคุณตาจะตายเสียร่ำไป ผมได้บวชเณรให้คุณตาแล้ว คุณตายังดีใจ และคุณตายังไม่ได้เจ็บไข้สักหน่อย ทำไมจะต้องตาย บ่นกับผมเสมอว่าบั้นได้บวชเณรให้ตาแล้ว อีกหน่อยบ้อม ปุย ก็คงจะได้บวชพระให้ตาอีก หลานหมั่นทำดี ๆ ขยันเรียนให้จบนะ อย่าคื้อ โตขึ้นจะได้เป็นจ้าวคนนายคน ตาจะได้ชื่นใจ แล้วโตขึ้นต้องเลี้ยงพ่อแม่เขานะ ให้เหมือนกับที่พ่อและแม่เลี้ยงตา ผมรับปากกับคุณตา แต่ในใจผมนึกว่า พ่อและแม่มีสตางค์ให้ผมใช้ ทำไมผมจะต้องไปเลี้ยงพ่อแม่ คุณตานี่พูดประหลาด ๆ

บัดนี้ ผมสูญเสียคุณตาสุดที่รักและเคารพของผมไปแล้วโดยไม่มีวันกลับ ถ้าผมรู้อย่างนี้ผมจะทำตามทุกอย่างที่พ่อและแม่สอน สายเสียแล้วคุณตาครับ ฉะนั้น ต่อไปนี้ผมจะพยายามทำดี กรรมใดที่ดีที่พ่อแม่และผมได้ปฏิบัติต่อคุณตามาแล้ว ขอจงสนองให้วิญญาณของคุณตาไปสู่สวรรค์ชั้นเก้าและเป็นสุขตลอดไปเถิด.

หลานรักของคุณตา

ข้อม ปุย ขัน ทองนพเนื้อ

NATIONAL LIBRARY

เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กรุณาช่วยเหลือให้งานศพคุณพ่อสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตั้งแต่วันที่ท่านถึงแก่มรณกรรม จนถึงวันพระราชทานเพลิง มีรายการดังนี้

เจ้าภาพสวดพระอภิธรรม

๓๐ ก.ย. ๒๕๐๙ คุณโอฬาร–คุณเบ็ญจะ ศรีสัจจัง และเจ้าภาพ

๑ ต.ค. ๒๕๐๙ คุณบรรยงค์ มโนมัยพิบูลย์

๒ ต.ค. ๒๕๐๙ พยาบาลศิริราช รุ่น พ.ศ. ๒๔๗๗

๓ ต.ค. ๒๕๐๙ พยาบาลศิริราชรุ่นใหญ่

๔ ต.ค. ๒๕๐๙ พยาบาลจุฬาฯ รุ่น ๒๔๘๓

๕ ต.ค. ๒๕๐๙ สมาคมศิษย์เก่าราชินี

๖ ต.ค. ๒๕๐๙ สถานีบริการต่าง ๆ และฝ่ายขายพระนครธนบุรี ของ Esso

เรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยชั้น

เครื่องถ้วยเป็นของจีนคิดทำขึ้นก่อน ปรากฏในจดหมายเหตุของจีน ว่ามีมาแต่ครั้งราชวงศ์ฮั่นเป็นใหญ่ในเมืองจีน ราวเมื่อพระพุทธกาลได้ ๓๐๐ ปีเศษ ต่อมาเมื่อราชวงศ์ซ้องได้เป็นใหญ่ พระเจ้ากรุงจีนแผ่นดินเก็งเต็กเสวยราชย์ ณ เมืองเบี่ยนกิง (คือที่ตั้งอำเภอคายฝง ในมณฑลฮ่อน่างในบัจจุบันนี้) เป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๗–๑๕๖๑ ให้ตั้งเตาหลวงสำหรับทำเครื่องถ้วยขึ้น ที่ริมแม่น้ำเชียงตำบล ๑ ในมณฑลกวางไส ด้วยที่ตำบลนั้น มีภูเขาบังลม เหมาะแก่การตั้งเตาเผาเครื่องถ้วย และอยู่ในทำเลที่อันจะหาสรรพสิ่งซึ่งต้องการใช้ในการทำเครื่องถ้วยได้ง่าย ให้เรียกชื่อตำบลนั้นว่า "เก็งเต็กตื้น" (คำว่า "ตื้น" หมายความว่า เป็นทำเลการค้าขาย เมืองที่เรียกว่า "ตื้น" ถึงจะใหญ่โตเท่าไร ไม่ทำกำแพงเมือง) และเครื่องถ้วยที่ทำในเตาหลวงครั้งนั้น ให้เขียนยี่ห้อ "เก็งเต็กนี้จี่" แปลว่าทำในแผ่นดินเก็งเต็กไว้ด้วยเป็นสำคัญ เครื่องถ้วยซึ่งทำที่ตำบลเก็งเต็กตื้นนั้น ไทยเราเรียกนามตามมณฑลว่า "เครื่องถ้วยกังไส" มาจนทุกวันนี้

เมื่อก่อนคิดทำเครื่องถ้วยขึ้นได้ ถ้วยชามที่คนใช้กันทำด้วยดินเผาไฟ อย่างหม้อบางตะนาวศรีเรานี้เอง แต่เมืองจีนใหญ่กว้างย่อมทำกันหลายแห่งหลายตำบล ตำบลที่อยู่ห่างไกลกัน เนื้อดินในพื้นย่อมต่าง ๆ กัน บางแห่งเป็นดินเหนียว บางแห่งเป็นดินปนทราย บางแห่งปนอะไรหลาย

อย่าง เช่นปนหินพั่นม้า ปนแก้วแกลบ ปนแร่ดีบุก แร่ทองแดง จึงเป็นเหตุให้ภาชนะต่างตำบลกันนั้น มีเนื้อแข็งอ่อนฉุ แกร่ง ด้าน มัน ผิดแผกกัน ดีบ้าง เลวบ้าง อันนี้แหละเป็นหนทางให้ผู้ฉลาดค้นคว้าหาเหตุว่าเนื้อดีเลวผิดกันด้วยสิ่งอันใด เมื่อตรวจดูดิน จับได้ว่ามีสิ่งใดปน ที่ทำให้เนื้อแข็งและเคลือบเนื้อสนิทขึ้นมัน ก็ลองคัดเอาแต่สิ่งเหล่านั้น มีหินพั่นม้าเป็นต้น มาบดเกรอะผสมกันปั้นเป็นถ้วยชาม แล้วเอาเข้าเตาเผาไฟอย่างทำเครื่องดิน จึงสำเร็จเป็นเครื่องทำด้วยหินเกิดปรากฏขึ้น มีเนื้อแข็งกว่าของทำด้วยดิน ทั้งใช้สอยก็ทนทานกว่ากันและหมดจดงดงามกว่าเครื่องดินเผาด้วย เครื่องหินที่จีนคิดทำขึ้นได้ก่อน ต่อมายังแก้ไขทำให้บางให้เบาได้ และทดลองได้วิธีเคลือบผิว อาจทำให้เครื่องถ้วยเกลี้ยงเกลาเป็นเงางาม และรักษาเนื้อถ้วยทนทานขึ้นได้อีก จึงเป็นเหตุให้คนนิยมใช้เครื่องถ้วย แต่เครื่องถ้วยเป็นของทำยากกว่าเครื่องดิน เพราะต้องเสาะหาหินให้ได้อย่างที่ดี และเข้าใจวิธีแยกธาตุอื่นที่ปนอยู่กับหิน ตลอดจนผสมดี จึงได้เนื้อถ้วยดี ถ้าหาได้แต่หินอย่างเลวลงมา หรือแยกธาตุหินไม่ได้บริสุทธิ์ หรือผสมไม่ดี เครื่องถ้วยก็ต้องทำหนาขึ้น เนื้อก็เลวลง เพราะฉะนั้น เมื่อคนนิยมใช้เครื่องถ้วยกันมากขึ้น จึงมีผู้ทำเครื่องถ้วยขึ้นหลายแห่ง ต่างคนต่างคิดทำเครื่องถ้วยของตนให้ขายได้มากกว่าของผู้อื่น การทำเครื่องถ้วยจึงทำกันแพร่หลายไปในเมืองจีนหลายแห่งหลายมณฑล แต่ที่อื่น ๆ หาของดีไม่ได้สะดวกเหมือนที่เก็งเต๊กตั้น เครื่องถ้วยทำที่อื่นจึงสู้ที่เก็งเต๊ก

ต้นไม่ได้ เครื่องถ้วยกังไส จึงเป็นของที่คนทั้งหลายนับถือว่า ดียิ่งกว่าเครื่องถ้วยทำที่อื่น จนตราบเท่าทุกวันนี้

ตามความในจดหมายเหตุของฝรั่ง ปรากฏว่า มีพ่อค้ารับเครื่องถ้วยเมืองจีนออกไปขายถึงยุโรป แต่เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ครั้งราชวงศ์น่ำซ้องเป็นใหญ่ในเมืองจีน แต่เครื่องถ้วยที่จีนทำในครั้งนั้น ลวดลายและวิธีเขียนสียังไม่สู้วิจิตรสักปานใดนัก มักชอบทำแต่ของสีเดียว เช่นสีขาวหรือสีเขียวไข่กา ซึ่งทำเลียนให้เหมือนสีหยก เพราะเหตุนี้ เมื่อสมเด็จพระร่วง (รัชกาลที่ ๓ คือพ่อขุนรามกำแหง) เสด็จออกไปเมืองจีนเมื่อปีมะเมีย จุลศักราช ๖๕๖ พ.ศ. ๑๘๗๓ เวลาราชวงศ์หงวนเป็นใหญ่ในเมืองจีน ไปได้จีนช่างถ้วยเข้ามาตั้งเตาทำที่เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย จึงทำแต่เครื่องเคลือบสีเดียว กับทำอย่างให้ผิวราน ซึ่งเราเรียกว่า "สังกโลก" เพราะมาแต่เวลาจีนยังไม่ได้ทำเครื่องถ้วยที่เขียนสีเขียนครามกันแพร่หลาย

เครื่องถ้วยของจีน ซึ่งคนทั้งหลายนิยมกันในทุกวันนี้ว่าเป็นอย่างเอก โดยกระบวนปั้นรูปเขียนลายครามและสีต่าง ๆ นั้น เป็นของผีมือช่างซึ่งบำรุงเจริญขึ้น ในสมัยเมื่อราชวงศ์ไต้เหม็งได้เป็นใหญ่ในเมืองจีน ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๑๑ จน พ.ศ. ๒๑๘๗ ตรงกับจุลศักราช ๘๑๐ จนจุลศักราช ๑๐๐๖ คือในระหว่างแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กับแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ครองกรุงศรีอยุธยา พระเจ้ากรุงจีนในราชวงศ์ไต้เหม็งเสวยราชย์ โดยลำดับกัน ๑๖ รัชกาล พระเจ้ากรุงจีน

แผ่นดินยงลัก รัชกาลที่๓เสวยราชย์ในระหว่างพ.ศ. ๑๙๔๖จนพ.ศ.๑๙๖๘ ย้ายราชธานีจากเมืองน้ำกิง ไปตั้งอยู่เมืองปั่กกิง พระเจ้ากรุงจีนพระองค์นี้มีอานุภาพมาก ขยายอาณาจักรกว้างขวางออกไป และบำรุงการภายในบ้านเมืองให้เจริญขึ้น ทั้งวิชาหนังสือและวิชาช่าง การทำเครื่องถ้วยในเมืองจีนเจริญขึ้นในแผ่นดินนี้คราวหนึ่ง ต่อมาถึงแผ่นดินซองเต๊ก เป็นรัชการที่ ๕ ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๖๙ จน พ.ศ. ๑๙๗๙ ปรากฏว่าเครื่องถ้วยไต้เหม็งทำได้ถึงอย่างดีที่สุดในแผ่นดินนี้ มาถึงรัชกาลที่ ๘ แผ่นดินเซ่งหวยในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๘ จน พ. ศ. ๒๐๓๑ ในแผ่นดินนี้ก็ได้บำรุงผีมือทำเครื่องถ้วยให้เจริญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เครื่องถ้วยยี่ห้อไต้เหม็งที่มีกันอยู่ทุกวันนี้ มักเป็นยี่ห้อเซ่งหวยโดยมาก ต่อมาถึงแผ่นดินเกียเจ่งรัชกาลที่ ๑๑ ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๕ จน พ.ศ. ๒๑๐๐ ได้บำรุงการทำเครื่องถ้วยให้เจริญเป็นครั้งที่ ๔ แต่ไม่เจริญเท่าใดนัก ด้วยบ้านเมืองมีทัพศึกไม่ปกติ

ต่อมาเมื่อพวกแม่งจูได้เป็นใหญ่ในเมืองจีน ตั้งราชวงศ์ไต้เช็งเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๗ ตรงกับจุลศักราช ๑๐๐๖ ร่วมสมัยในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ครองกรุงศรีอยุธยา พระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์ไต้เช็ง ได้เสวยราชย์มาจนเปลี่ยนวิธีปกครองเป็นรีบับลิก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ รวม ๑๐ รัชกาล การทำเครื่องถ้วยได้บำรุงผีมือถึงดีที่สุดในแผ่นดินคังยี รัชกาลที่ ๒ ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๐๔ จน พ.ศ. ๒๒๖๕ ต่อมาถึงแผ่นดินเขียนหลง รัชกาลที่ ๔ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๖๔ จน พ.ศ. ๒๓๓๘

ได้บำรุงฝีมือทำเครื่องถ้วยให้เจริญขึ้นอีกคราวหนึ่ง ฝีมือเครื่องถ้วยชั้นราชวงศ์ไต้เช็งที่นับถือกันว่าเป็นอย่างดี ก็คือยี่ห้อคังฮีกับยี่ห้อเชียนหลงที่กล่าวมานี้ ฝีมือที่ทำในแผ่นดินอื่นภายหลังลงมา นับว่าทำดีไม่ได้ถึงของเก่า

ที่ว่าทำดีไม่ถึงของเก่านั้น ไม่ใช่ว่าจีนทำไม่ได้ดี เครื่องถ้วยชามลายน้ำทองที่ไทยให้อย่างออกไปทำ เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในสมัยแผ่นดินเตากวาง รัชกาลที่ ๖ ในราชวงศ์ไต้เช็งก็ดี และที่สุดเมื่อพวกพ่อค้าจีนเข้าเป็นบริษัทขอเช่าเตาหลวงที่เก็งเต็กตั้นพยายามทำเครื่องถ้วยเลียนของโบราณ เมื่อในแผ่นดินกวางซู ราว พ.ศ. ๒๔๕๐ นี้ก็ดี ก็ยังทำฝีมือดีได้ถึงของโบราณ ตัวอย่างจะหาดูได้ในเวลานี้ก็ยังมีมาก ที่เครื่องถ้วยของจีนในชั้นหลัง ทำไม่ดีถึงแต่ก่อน ที่จริงเป็นเพราะเหตุอื่น เหตุนั้นคือ แต่เดิมเครื่องถ้วยทำใช้สอยกันแต่ในเมืองจีน ของที่ดีทำแต่ของหลวงและของผู้มีบรรดาศักดิ์ ต่อมาเมื่อจีนค้าขายติดต่อกับนานาประเทศ มีพ่อค้ารับเครื่องถ้วยเมืองจีนไปเที่ยวจำหน่าย เพราะในเวลานั้นประเทศอื่นยังไม่มีแห่งใดรู้จักวิธีทำเครื่องถ้วย ต่างก็พากันนิยมชอบใช้เครื่องถ้วยของจีน เรียกกันในชั้นแรกแต่ว่า "ของจีน" ทั้งแขกและฝรั่ง พวกโปรตุเกสที่มาเมืองจีนแต่โบราณ มาเห็นเครื่องถ้วย เห็นคล้ายเปลือกหอย จึงเรียกว่า "ปอเซลลานะ" เป็นมูลศัพท์ที่ฝรั่งเรียกเครื่องถ้วยว่า "ปอสเลน" อยู่ทุกวันนี้ อีกอย่างหนึ่ง ฝ่ายไทยเราก็ยังไม่

มีคำเรียกเครื่องถ้วยว่าอะไร เรียกตามสิ่งของว่า"ถ้วย"บ้าง"กระเบื้อง"บ้าง จนทุกวันนี้ แต่จีนเขาเรียกว่า "ชื่อชี่" บ้าง "ท่าวชี่" บ้าง ข้าพเจ้าไม่มีคำอื่นจะเรียก จึงเรียกว่า "เครื่องถ้วย" ในหนังสือนี้ เมื่อเครื่องถ้วยของจีนเป็นของที่ประเทศทั้งหลายนิยมกันทั่วไป ความต้องการซื้อหาก็มีมากขึ้น การทำเครื่องถ้วยในเมืองจีนก็มีคนทำขายแพร่หลายขึ้น ในที่ทุกแห่งซึ่งสามารถจะทำได้ ทั้งในมณฑลกวางไส มณฑลโอหลำ มณฑลเจ๊กเกี๋ยงและมณฑลกวางตุ้ง ที่ตำบลเก็งเต็กตั้น ซึ่งเป็นที่ตั้งเตาหลวงในมณฑลกวางไสมาแต่เดิม เพราะทำได้ดีกว่าแห่งอื่น ๆ เลยใหญ่โตกลายเป็นเมือง มีเตาเชลยศักดิ์ตั้งทำเครื่องถ้วยมากกว่ามาก นัยว่าเมื่อใครไปใกล้จะถึงเมืองเก็งเต็กตั้น เห็นแต่ควันออกจากเตาเผาเครื่องถ้วยกลุ้มตลบอยู่ในอากาศก่อน เห็นเมืองถ้าเป็นเวลากลางคืน เห็นแสงไฟจับท้องฟ้าเหมือนกับไฟไหม้เมืองออกไปไกลทีเดียว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๕ เลอร์ดมะคาตนีราชทูตอังกฤษไปเมืองจีนได้ผ่านไปใกล้เมืองเก็งเต็กตั้น สืบได้ความว่า แต่ที่เมืองนั้น มีเตาทำเครื่องถ้วยถึง ๓๐๐๐ เตา มีราษฎรอยู่กว่าล้านคน ราษฎรโดยมากหากินแต่ในการทำเครื่องถ้วย บางพวกหากินด้วยผสมหิน บางพวกหากินด้วยการผสมสี บ้างเป็นช่างปั้น, ช่างเขียน, ช่างเคลือบ, ช่างเผา ล้วนหาเลี้ยงชีพในการทำเครื่องถ้วยสืบสกุลกันลงมา เมื่อการทำมากมายใหญ่โตเช่นนั้น ก็เป็นธรรมดาที่จะมีช่างดีบ้างเลวบ้าง ที่เลวคงมากกว่าที่ดี เครื่องถ้วยที่ส่งออกไปจำหน่ายในนานาประเทศ หรือแม้ที่ใช้สอยกันอยู่ในเมือง

จีนเอง จึงมีของเลวมากกว่าของดี ฝ่ายข้างผู้ที่เสาะหาเครื่องถ้วยทั้งในนานาประเทศและในเมืองจีนเอง เมื่อมีผู้นิยมกันมากขึ้น ต่างก็เสาะหาแต่ของที่ดี ใครได้ก็เก็บไว้ เป็นมูลเหตุของการเล่นเครื่องถ้วย ด้วยประการฉะนี้ แต่ของที่คนทั้งหลายคงพบเห็นในท้องตลาด เป็นแต่ของเลวและของใหม่โดยมาก ด้วยเหตุนี้เองจึงเกิดความเข้าใจกันว่า ผีมือทำเครื่องถ้วยในชั้นหลัง ทำไม่ได้เหมือนแต่ก่อน

เมื่อเรียบเรียงหนังสือนี้มาถึงเรื่องทำเครื่องถ้วยที่เมืองจีน ข้าพเจ้าได้ถามนายก๊ดเป็นผู้ซึ่งพระยาโชดึกราชเศรษฐี (ฮวด โชติกะพุกกณะ) เคยให้ออกไปทำเครื่องถ้วยและทำบั้นที่เมืองจีนหลายคราว เคยไปอยู่เมืองจีนด้วยธุระนั้นกว่า ๓ ปี นายก๊ดเล่าให้ฟังว่า ของเครื่องถ้วยและเครื่องเคลือบที่ไทยเราซื้อหามาจากเมืองจีนนั้น มีที่ทำถึง ๕ แห่ง คือ

๑. ที่เมืองเก็งเต็กตั้น มณฑลกวางไส ทำเครื่องถ้วยของดีเนื้อขาวแข็ง ที่เราเรียกว่า "ของกังไส"

๒. ที่ตำบลบั่งเคย แขวงเมืองแต้จิ๋ว ในมณฑลกว้างตุ้ง ทำเลียนของเก็งเต็กตั้น แต่เนื้ออ่อน น้ำเคลือบก็อ่อน

๓. ที่ตำบลกอบี แขวงเมืองแคะในเขตแต้จิ๋ว ทำของหยาบ ๆ ที่ราคาถูก เช่นชามกะลาเป็นต้น

๔. ที่ตำบลเล่งโผ อยู่ในแขวงเมืองเจ๊เกี๋ยงติดกับเขตฮกเกี้ยน ทำของใหญ่และเคลือบชนิดหนึ่ง เช่นอ่างมังกรเป็นต้น

๕. ที่เมืองเจี๊ยเหล็ง ในแขวงมณฑลกว้างตุ้ง ทำเครื่องเคลือบและลงสีต่าง ๆ แต่เนื้อออกแดง สีก็ไม่ใคร่ทน เช่นตุ๊กตาเคลือบเป็นต้น

ของที่เป็นอย่างดีมาแต่ที่เมืองเก็งเต็กตั้นแห่งเดียว และที่เมืองเก็งเต็กตั้นนั้น เวลานายก็ดไปเมื่อรัชกาลที่ ๕ มีเตาหลวง ๑ เตา เตาเชลยศักดิ์ ๘๓ เตา ราษฎรที่อยู่เมืองเก็งเต็กตั้นหาเลี้ยงชีพแต่ด้วยการทำเครื่องถ้วยเกือบทั้งนั้น แต่การที่ทำ ทำแยกกันเด็ดขาด ราษฎรพวก ๑ ทำแต่การผสมหินที่ทำเครื่องถ้วยอย่างเดียวและหินที่ทำเครื่องถ้วยเป็นอย่างดีนั้น มีอยู่ที่เขาเมืองอันฮุย ชาวเมืองอันฮุยต่อยย่อยหินนั้น บดละเอียดทำเป็นปึกส่งมาขายที่เมืองเก็งเต็กตั้น พวกเมืองเก็งเต็กตั้นรับซื้อมาประสะ เลือกคัดสีอื่นออกหมดให้คงแต่สีขาวบริสุทธิ์เป็นเนื้อหินอย่างดี ถ้ามีหินสีอื่นเจือเนื้อเครื่องถ้วยก็เจือเหลืองเจือแดง เพราะฉะนั้น ช่างประสะหินย่อมคัดหินเป็นชนิด ๆ ชนิดขาวบริสุทธิ์ขายราคาแพงกว่าชนิดที่เจือสีอื่น พวกช่างปั้นที่ทำของอย่างดี ซึ่งจะให้เห็นเนื้อสีขาวบริสุทธิ์ จึงซื้อหินอย่างดี ถ้าจะปั้นของซึ่งเคลือบสีอื่นทับ เช่นทำสังกโลก หรือเขียวไข่กาเป็นต้น ตลอดจนพวกสีเบญจรงค์ซึ่งไม่ต้องให้เห็นสีขาวบริสุทธิ์ ก็ซื้อหินชนิดรองลงมา ยังเศษหินที่ช่างปั้นทำเหลือเปื่อนเปรอะไปบ้าง ก็ขายต่อไปสำหรับของที่เลวลงมาด้วยเหตุนี้ เครื่องถ้วยแม้ทำที่เมืองเก็งเต็กตั้นด้วยกัน สีและเนื้อหินจึงต่างกันเป็นหลายอย่าง ราษฎรพวกหนึ่ง ทำแต่การผสมสีสำหรับเขียนเครื่องถ้วย ของที่มาทำเป็นสีเป็นของหาได้ในเมืองจีนทั้งนั้น เช่นครามหามาแต่เมือง

เสฉวนเป็นต้น ต้องซื้อยาฝรั่งสีเดียวแต่สีดอกกุหลาบ เพราะไม่มีของในเมืองจีนที่จะผสมให้เป็นสีนั้นได้ ราษฎรที่เป็นช่างปั้นเครื่องถ้วยก็เป็นพวกหนึ่งต่างหาก และในพวกช่างปั้นนั้นยังแยกกันออกเป็น ๓ เหล่า เหล่าหนึ่งปั้นแต่ของรูปกลมซึ่งไม่ต้องมีหุ่น จีนเรียกว่า "เจาะขี่" เช่นขวดกลมเป็นต้น เพราะวิธีทำของชนิดนี้ ปั้นขึ้นรูปจากแป้นทีเดียว เหล่าหนึ่ง ทำแต่ของรูปเป็นเหลี่ยม จีนเรียกว่า "เตียวเซียะ" เพราะวิธีทำต้องปั้นเป็นแผ่นก่อน แล้วมาต่อและเจียนให้ได้รูป อีกเหล่าหนึ่ง ปั้นแต่ของกลมซึ่งมีหุ่น จีนเรียกว่า "ย่นขี่" เช่นถ้วยและชาม เพราะปั้นขึ้นรูปแล้วต้องเอาไปเข้าหุ่นกระสวนให้เท่ากัน บางทีที่เป็นของบางก็ใช้หล่อในหุ่น ส่วนพวกช่างเขียนก็ทำแต่การเขียนอย่างเดียว และยังแยกกันเขียนเป็นอย่าง ๆ บางพวกเขียนแต่คราม บางพวกเขียนแต่สี และในพวกหนึ่งยังแบ่งกระบวนเขียน บางคนเขียนแต่ลาย บางคนเขียนแต่รูปสัตว์ บางคนก็เขียนแต่รูปคน ที่เป็นลายประกอบก็เป็นแต่ชั้นมือศิษย์หาซึ่งแรกหัดเขียน จะต้องการให้เขียนลายใดก็ต้องหาช่างถนัดลายนั้น ถ้าเขียนลายอื่นก็ต้องหาคนอื่นเขียน พวกเคลือบและพวกเผา ก็ทำแต่การเคลือบการเผาไม่ทำอย่างอื่น เพราะฉะนั้นการทำเครื่องถ้วยชิ้นหนึ่ง ตั้งแต่แรกจนแล้วสำเร็จ ต้องอาศัยผีมือช่างหลายคนทีเดียว และช่างเหล่านั้น พวกหนึ่ง ๆ ทำแต่การอย่างเดียวสืบต่อ พ่อ ลูก หลาน มาในตระกูลเหมือนกันทุกพวก อนึ่งการทำของเครื่องถ้วยที่เก๊งเต็กตั้นมีเถ้าแก่เป็นผู้ทำการส่วนค้าขาย เถ้าแก่เหล่านี้แยกกันเป็น

ห้าง ๆ ห้างไหนเห็นว่าของอย่างไรจะขายได้ ก็คิดอย่างของนั้นไปว่าจ้างช่างบั้น บั้นแล้วไปว่าจ้างช่างเขียน ช่างเคลือบ ช่างเผา โดยลำดับไป จนทำของนั้นเสร็จแล้วส่งออกไปขาย ของห้างไหนทำก็เขียนยี่ห้อห้างนั้นเป็นสำคัญ ยี่ห้อไม่ใช่บอกชื่อห้างอย่างฝรั่ง เขาหาคำดี ๆ ในภาษาจีนเขียนลงเป็นยี่ห้อ เช่นยี่ห้อ "เยียกกิมเตียนฉัง" แปลว่าของวิเศษควรเอาไว้ในที่เก็บ ดังนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น ห้างหนึ่งจะใช้ยี่ห้อเดียวหรือหลายยี่ห้อก็ได้ การที่ไทยเราออกไปสั่งเครื่องถ้วย ผู้ออกไปต้องไปหานายห้าง ห้างใดห้างหนึ่ง ว่ากับเขา ตกลงแล้วเขารับธุระไปเที่ยวว่าพวกช่างต่าง ๆ ให้ทำจนสำเร็จ ผู้ออกไปเป็นแต่ไปเที่ยวเดินตรวจกำกับ ส่วนยี่ห้อนั้นแล้วแต่ผู้สั่งจะให้เขาเขียนยี่ห้ออย่างไรเขาก็ทำให้ แม้ที่สุดจนปลอมยี่ห้อหลวง เช่นยี่ห้อไต้เหม็ง ไต้เช็งเป็นต้น และเขียนมังกร ๕ เล็บ ซึ่งเป็นลายจีนห้ามมิให้ทำของผู้อื่น นอกจากของหลวงและมีเจ้าพนักงานคอยตรวจตราอยู่ที่เมืองเก็งเต็กตั้นก็ทำได้ ด้วยมีอุบายบนบานซ่อนเร้นเจ้าพนักงาน ไม่ยากนัก เป็นแต่จะต้องเสียเงินมากขึ้นกว่าปกติสักหน่อย เจ้าพนักงานก็จับไม่ได้ หรือไม่จับ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ห้ามปรามดังแต่ก่อน

มีหลักในการที่ว่าจ้างทำเครื่องถ้วยอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือต้องว่ากันด้วยขนาด จะเป็นของอย่างใด หรือรูปพรรณสัณฐานอย่างใดไม่ว่าในเวลาที่จะว่าจ้างให้ทำ ต้องว่ากันด้วยขนาดตามอัตราในกำหนดขนาดของจีน เขากำหนดไว้เป็น ๑๐ อย่างคือ

๑. เชยเกี๋ย แปลว่า ขนาดพัน เช่นโอ่งอย่างใหญ่

๒. โง่วเปะเกี๋ย ,, ขนาดห้าร้อย เช่นกระถางที่ ๒

๓. ซาเปะเกี๋ย ,, ขนาดสามร้อย เช่นกระถางที่ ๓

๔. เปะโง่วเกี๋ย หรือจิดบั่ว แปลว่า ขนาดร้อยห้าสิบ หรือขนาดครึ่ง เช่นกระถางที่ ๔

๕. เปะเกี๋ย แปลว่า ขนาดร้อย เช่นกระถางที่ ๕

๖. โง่วจั๊บ ,, ขนาดห้าสิบ เช่นชามอ่างใหญ่

๗. ซาจั๊บ ,, ขนาดสามสิบ เช่นชามอ่างที่ ๒

๘. จั๊บเกี๋ยเถา ,, ขนาดสิบ เช่นชามธรรมดา

๙. จั๊บเกี๋ย ,, ขนาดสิบ เช่นถ้วยชงน้ำชา

๑๐. โง่วเกี๋ย ,, ขนาดห้า เช่นถ้วยตวงน้ำชา

ลักษณะทำของที่เตาหลวงที่เมืองเก็งเด็กต้นนั้น ก็ใช้ช่างพวกเดียวกับที่ทำของเชลยศักดิ์นั้นเอง เป็นแต่เลือกเอาที่ผีมือดีให้ค่าจ้างแพงขึ้น แต่ช่างพวกนั้นถึงจะเรียกมาทำของเชลยศักดิ์ก็ได้ แม้เวลาติดการหลวงกลางวันก็ยังจ้างมาทำได้กลางคืน เตาหลวงผิดกับเตาเชลยศักดิ์ เป็นข้อสำคัญแต่ที่การตรวจตราเลือกสรร เพราะเตาหลวงทำแต่ของอย่างดีวิเศษทำแล้วส่งเบนของหลวง หรือเป็นของผู้มีบรรดาศักดิ์ ที่มาสั่งให้ทำ วิธีทำตรวจตราจนหาตำหนิมิได้ ของสิ่งไรมีตำหนิก็ไม่เอา ของเตาหลวงที่ขายออกมาตามท้องตลาด ล้วนเป็นของมีตำหนิที่เลือกเสียแล้ว ถึงกระนั้น

ราคาก็ยังแพง ถ้าผู้ออกไปจากเมืองไทย จะไปสั่งให้ทำที่เตาหลวงก็ได้ ไม่มีข้อห้าม แต่หากทนราคาไม่ไหว ราคาของสั่งทำที่เตาเชลยศักดิ์ได้ ๑๐ ชิ้น จะได้ของเตาหลวงสักชิ้นเดียว จะสั่งของเตาหลวงมาก็ขายไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงไปทำที่เตาเชลยศักดิ์ ถึงทำของที่เตาเชลยศักดิ์ก็มีลำบากอยู่บ้าง ด้วยจีนพวกทำเครื่องถ้วยเป็นคนขัดสนโดยมาก ถ้าทำงานได้ค่าจ้างเพียงวันละ ๒๐๐ แปะก็พอใจสิ้นความขวนขวาย เพราะฉะนั้น ถ้วยชามที่ออกไปทำ บางทีไปพบช่างเขียนที่ผีมือดี จ้างเอามาเขียน ครั้นช่างนั้นทำได้ค่าจ้างจนพอจะกินไปได้ชั่วคราวหนึ่งแล้ว จะว่าจ้างให้เขียนต่อไปก็ไม่เขียน ต้องไปเที่ยวหาว่าจ้างช่างคนอื่นอีก ด้วยเหตุนี้ เครื่องถ้วยที่สั่งมาแต่เมืองจีน จึงเอาเป็นยุติไม่ได้ บางคราวก็ได้ของดีดังต้องการ บางคราวก็เลวไป ในเรื่องทำเครื่องถ้วยที่เมืองเก็งเต็กต้น ถามนายกิ๊ดได้ความดังกล่าวมานี้

เครื่องถ้วย เป็นของทำได้แต่จีนชาติเดียวอยู่ช้านานหลายร้อยปี ชาวประเทศอื่นจึงไปคิดเอาวิธีทดลองทำขึ้นได้บ้าง ปรากฏว่า ชาวอิตาลีคิดวิธีทำเครื่องถ้วยได้ เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๐๑๓ ญี่ปุ่นทำได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๑๔๓ ฝรั่งเศสทำได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๒๐๗ อังกฤษทำได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๒๑๔ เยอรมันทำได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๒๔๓ การที่ชาติอื่นเอาอย่างจีนไปทำเครื่องถ้วย ไม่ใช่ได้ตำราจีนไป ต่างชาติต่างไปคิดเดาและทดลองทำขึ้นในประเทศนั้น ๆ เอง ผิดกันทั้งวิธีผสมหิน ผสมน้ำเคลือบและ

น้ำยาเขียน เพราะฉะนั้น เครื่องถ้วยจึงผิดกันทุกประเทศ ประเทศใดริทำวิธีอย่างใดได้แปลก เช่นคิดสีน้ำยาได้ใหม่ หรือคิดวิธีบั้น วิธีเคลือบได้ใหม่ ต่างก็ปกปิดเป็นความลับ ไม่ให้พวกอื่นรู้ เมื่อข้าพเจ้าไปยุโรป เมื่อคริสต์ศก ๑๘๙๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้ไปดูโรงทำเครื่องถ้วยเซ้ฟในประเทศฝรั่งเศส เวลานั้นกำลังช่างถ้วยฝรั่งเศสพยายามเลียนทำเครื่องเขียวไข่กาจีน ซึ่งจีนทำมาแล้วเกือบพันปี ได้เอามาอวดข้าพเจ้า ๒ ชิ้น ท้าให้ข้าพเจ้าทายว่าชิ้นไหนเป็นผีมือจีน และชิ้นไหนเป็นผีมือฝรั่งเศส ด้วยประสงค์จะแสดงว่า เขาอาจจะทำเลียนของจีนได้เหมือนเป็นอย่างที่สุด ยกอุทาหรณ์เรื่องนี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า วิธีทำเครื่องถ้วยต่างประเทศ ต่างยังบีดวิชากันอยู่จนทุกวันนี้ ญี่ปุ่นอยู่ใกล้เมืองจีนและมีคดิดล้าย ๆ กับจีน จึงพากเพียรเลียนเครื่องถ้วยของจีนก่อนชาติอื่น ๆ ไม่ใช่เลียนเล่นอย่างฝรั่งเศส ญี่ปุ่นทำเลียนเพื่อขายแข่งจีนมาแต่โบราณ แต่สู้ของจีนไม่ได้ ทั้งเนื้อถ้วย ทั้งสีและน้ำเคลือบ เครื่องถ้วยที่ญี่ปุ่นทำเลียนจีนจึงเป็นที่รังเกียจของผู้ที่เล่นสะสมเครื่องถ้วยจีนมาจนทุกวันนี้ ด้วยถือว่าเป็นของทำปลอมของจีน

สิ่งของต่าง ๆ ที่จีนทำด้วยเครื่องถ้วย เหลือที่จะพรรณนาว่าทำอะไรบ้าง แต่ถ้าว่าโดยลักษณะเครื่องถ้วยกังไสที่จีนทำ ตามหนังสือตำราที่ฝรั่งแต่ง กล่าวว่าเป็น ๘ อย่างคือ

๑. ถ้วยด้าน จีนเรียกว่า "เซียกไท" คือผสมหินบั้นรูปแล้วเอาเข้าเผาไฟ เผาไฟแข็งแล้วเป็นสำเร็จ ไม่เคลือบ

๒. ขาวเคลือบ จีนเรียกว่า "แปะเต๋ง" คือปั้นหุ่นข้างในด้วยหินขาว และเคลือบน้ำยาใส ของนั้นคงสีขาวตามเนื้อหินข้างใน ในพวกแปะเต๋งนี้มีอย่างหนึ่ง เนื้อละเอียดกว่าเครื่องถ้วยสามัญ สีเจือเหลืองเหมือนงาช้าง ว่าเป็นของรุ่นเก่า ทำครั้งราชวงศ์น่ำซ้อง เดี๋ยวนี้ว่าตำราสูญ ทำไม่ได้ ทำได้แต่เคลือบใสเป็นสีขาวสามัญ

๓. เครื่องเคลือบสีเดียว จีนเรียกว่า "เล็กเตาแช" คือปั้นเครื่องถ้วยแล้ว เอาเข้าเตาเผาเสียครั้งหนึ่ง แล้วเคลือบเงา ยาเคลือบทำเป็นสีต่าง ๆ เช่นสีเขียวไข่กา ให้ของนั้นมีสีเหมือนกับทำด้วยหยกเป็นต้น ชุบยาเคลือบแล้วเอาเข้าเตา เผาไฟอ่อนให้ยาเคลือบสุกอีกครั้งหนึ่ง

๔. สังกโลก จีนเรียกว่า "หลกฮุ่นเผื่อน" เนื้อดินที่ปั้นมักหยาบ วิธีทำให้เป็นสังกโลกนั้นอยู่ที่ยาเคลือบ เมื่อทายาเคลือบเอาเข้าเตาเผา พอยาเคลือบแข็ง เอาออกจากเตาเร็วหน่อย ไม่ค่อย ๆ ผ่อนให้เย็นอยู่ในเตาอย่างเคลือบสามัญ น้ำเคลือบอยู่ในที่ร้อนจัดมาถูกเย็นเร็ว จึงแตกรานเป็นรอยสังกโลก เมื่อเย็นแล้วจึงเอายาขัดให้แทรกลงไปตามรอยให้เป็นสีขึ้นตามเส้นแตกอีกชั้นหนึ่ง นัยว่าจีนรู้วิธีทำสังกโลกถึงบังคับได้ที่จะให้รอยรานเป็นชิ้นใหญ่หรือชิ้นเล็ก และผสมยาเคลือบให้เป็นสังกโลกสีได้บางสี เช่นสีเขียวและสีเหลืองเป็นต้น

๕. สีเหลือบ จีนเรียกว่า "ชุยเอี้ยงฮั่ง" วิธีทำเครื่องสีเหลือบนั้น เมื่อปั้นรูปแล้วทาน้ำเคลือบแต่หุ่นในยังดิบ เอาเข้าเตาเผาไฟแรง เผา

หนเดียวพอหุ่นแข็ง น้ำเคลือบก็เดือดฟอดละลายไหลพร่าไปจนแลเป็นสีเหลือบ ว่าทำได้แต่บางสี เช่นสีแดงและสีขาบ (วิธีทำสีเหลือบนี้ นายก็ดว่าเขาเอายาเคลือบเบ่าโปรย ไม่ชุบเหมือนของอื่น)

๖. เขียนในเคลือบ จีนเรียกว่า "ชิงฟา" พวกนี้ได้แก่พวกลายครามเป็นต้น เมื่อปั้นรูปแล้ว เขียนลายแต่หุ่นยังดิบ แล้วจึงเอาเข้าไฟ เมื่อแข็งแล้วเคลือบข้างนอกอีกชั้นหนึ่ง วิธีเขียนก่อนเคลือบทำได้แต่บางสี ที่เขียนได้ดีที่สุดนั้น คือคราม เพราะสีอื่นโดยมากทนไฟแรงไม่ได้

๗. เขียนนอกเคลือบ จีนเรียกว่า "ไซย่งฟา" คือเครื่องสีต่าง ๆ ตลอดจนลายน้ำทอง ต้องทำของเป็นเครื่องขาว และเคลือบเสียก่อน แล้วจึงเขียนนอกเคลือบ เขียนแล้วเอาเข้าไฟอ่อน ๆ พอให้น้ำยาสุก พวกเขียนนอกเคลือบ สีไม่ทนเหมือนเขียนในเคลือบ

๘. เครื่องห้าสี จีนเรียกว่า "อูไช้" (ที่ไทยเราเรียกว่าเครื่องสี) คือเขียนบางสีนอกเคลือบ บางสีเขียนในเคลือบในของสิ่งเดียวกัน บางทีก็เขียนนอกเคลือบทุกสี เครื่องสีที่จีนทำโดยมากอยู่ในพวกนี้

ลักษณะเครื่องถ้วยจีนที่แบ่งเป็น ๘ ชนิดดังกล่าวมานี้ กล่าวแต่ที่เป็นจำพวกใหญ่ ไม่นับถึงปะปนกัน เช่นสังกโลกครามทับสังกโลกสี หรือเขียวไข่กาครามทับ เป็นต้น ยังทำยักเยื้องไปได้อีกหลายอย่าง กระบวนปั้นรูปก็ยักเยื้องพลิกแพลงไปต่าง ๆ ตามที่เห็นงาม และทำหนาบางต่าง ๆ กัน อย่างที่บางที่สุดทำได้จนเท่าเปลือกไข่ เรียกกันว่า "เครื่องเปลือกไข่" ราคาแพงมาก

ว่าโดยส่วนลาย เครื่องถ้วยที่จีนทำ ต้องจำแนกเป็น ๒ อย่างคือ ลายต่างประเทศให้อย่างไปทำ เช่นลายเทพนมนรสิงห์ ที่ไทยเราเขียนอย่างสั่งให้ไปทำ และลายฝรั่งกังไสที่ฝรั่งให้อย่างนั้นอย่างหนึ่ง ลายที่จีนคิดเองอย่างหนึ่ง ลายที่จีนคิด เขาคิดด้วยมีนิติอันประกอบด้วย อัตถะ ธัมมะ เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชวิจารณ์และทรงพระราชนิพนธ์ไว้ดังนี้.

NATIONAL LIBRARY

พระราชนิพนธ์

ใน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ว่าด้วยลายจีนซึ่งเขียนเครื่องถ้วยกระเบื้องกังไส

บรรดาเครื่องภาชนะต่าง ๆ ที่ทำด้วยกระเบื้องกังไส มีลายเขียนครามก็ดี สีก็ดี บรรดาที่ทำในเมืองจีนแล้ว ย่อมมีเค้ามูลเป็นที่ตั้งทั้งสิ้น ตามคำกล่าวมาว่า มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ทรงพระราชดำริที่จะผูกลายสำหรับเขียนภาชนะต่าง ๆ จึงให้ประชุมนักปราชญ์ ซึ่งมีความรู้และมีสติปัญญาคิดผูกลายขึ้นให้อ่านออก เป็นการแสดงสวัสดิมงคล ลายซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลายได้คิดขึ้นนั้นต่าง ๆ กัน นับด้วยร้อยเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น เครื่องภาชนะอันมาแต่เมืองจีน จึงมีเป็นลายอย่างหนึ่งเหมือนกันมาก ๆ ถึงว่าจะต่างโดยวิธีวางหย่อมวางระยะ ก็ยังสังเกตได้เป็นพวก ๆ เช่น ลายภาพฮกลกซิ่ว ลายโป๊ยเซียนเป็นต้น หาได้เขียนถ่ายอย่างจากของที่เป็นอยู่จริงอย่างเช่นฝรั่ง หรือเขียนตามกระบวนลายซึ่งเป็นความคิดของช่างผูกขึ้น เช่นลายกระหนก ลายทรงข้าวบิณฑ์ ซึ่งออกจากใบไม้ดอกไม้อย่างไทยเราเขียนไม่ ลายที่จีนเขียนโดยลำพังตัวเองแล้วย่อมเป็นนิมิตมงคล ตามที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ผูกขึ้นไว้แล้วทั้งสิ้น ยกเสียแต่ลายซึ่งทำตามตัวอย่าง เช่นเทพนม นรสิงห์ เป็นต้น ซึ่งเราเขียนสั่งออกไป

หรือเป็นลายใหม่ ๆ ซึ่งผู้เขียนเป็นแต่ช่างเขียนสามัญ คิดจะยักลายให้แปลกไปไม่รู้เค้ามูล จะเขียนขึ้นโดยไม่มีนิมิตมงคลบ้าง ของเช่นนี้โดยจะมีก็น้อย และย่อมเป็นของใหม่ ๆ ทั้งสิ้น

ในลายซึ่งนักปราชญ์ได้ผูกขึ้นเหล่านั้น ย่อมประกอบด้วยนิมิตมงคลใน ๓ อย่าง คือ ฮกหนึ่ง ลกหนึ่ง ซิ่วหนึ่ง เป็นพื้นทั่วไปโดยมาก นอกจาก ฮก ลก ซิ่ว มีมงคลอื่นเจือปนอีกนั้น คือในกระบวนโป๊ยเซียน คือ เทวดาหรือผู้สำเร็จทั้งแปด มงคลแปด ยันต์แปด และประกอบด้วยธาตุทั้งหลาย คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ทอง หรือไม้ด้วยอีกอย่างหนึ่งบ้าง ผู้ซึ่งชอบตรวจดูลายของจีนที่เขียนในภาชนะต่าง ๆ ควรจะสังเกตดูตามแม่ลายหรือที่ตั้งแห่งนิมิตมงคลซึ่งเขาผูกขึ้นไว้ อันจะได้กล่าวโดยสังเขป พอเป็นตัวอย่าง ดังจะว่าต่อไปนี้

อะไรเป็น ฮก ลก ซิ่ว

ฮก คือ วาสนา

ลก ความบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ และบริวารสมบัติ

ซิ่ว ความยั่งยืน

ว่าด้วยต้นคิดสิ่งซึ่งพึงปรารถนา ๓ ประการนี้ จะเกิดขึ้นที่ใด เมื่อใด

ธรรมที่พึงปรารถนา ๓ ประการนี้ ได้เกิดนึกกันขึ้นเมื่อใด ที่ใด เห็นว่าจะเกิดขึ้นในหมู่ประชุมชน ซึ่งอยู่ฝ่ายเหนือประเทศอินเดียต่อแดน

จีนนั้นก่อน เพราะอาจจะเทียบได้ในระหว่างคติจีนและคติศาสนาพราหมณ์ จะยกแต่อย่างเดียวพอเป็นเอกเทศว่า ตามลัทธิข้างอินเดีย ซึ่งมาในคัมภีร์เวท คนที่อยู่สันโดษไม่เปิดช่องให้มีบุตร ผู้นั้นเป็นชนบาป ผู้ใดไม่มีบุตร ซึ่งสำหรับจะเซ่นสรวงส่งสักการเมื่อเวลาตาย ผู้นั้นเป็นคนอาภัพ เพราะฉะนั้น ผู้ใดไม่มีบุตร ต้องรับผู้ใดผู้หนึ่งเป็นบุตร เพื่อจะได้ส่งสักการศพเมื่อเวลาตัวตายดังนี้ การที่ถือเช่นนี้ ฝ่ายจีนถือเหมือนกัน ไม่คลาดเคลื่อนเลย จึงต้องเห็นว่าเป็นลัทธิเดียวกัน เกิดขึ้นในฝ่ายเหนือประเทศอินเดียและประเทศจีน แล้วถือตามกัน แพร่หลายลงมาจนถึงชายทะเลทั้ง ๒ ประเทศ

ข้อซึ่งว่าเกิดขึ้นเมื่อใดนั้น ย่อมถือกันว่า เป็นธรรมเนียมมีมาแต่สร้างโลก แต่การสร้างโลกของชาติใดประเทศใด ย่อมกล่าวต่าง ๆ กัน แต่เมื่อจะคิดเอาส่วนข้างแน่นอนที่สุด ฮก ลก ซิ่ว นี้คงเกิดขึ้นไม่ต่ำกว่า ๖๐๐๐ ปี เพราะพงศาวดารจีนที่ได้จดหมายไว้มีเกินกว่ากำหนด ๖๐๐๐ ปี และคงจะเป็นเวลาพร้อมกับพระอิศวร พระนารายณ์ ตามที่มีเรื่องราวของสองประเทศนั้นยันถึงกัน

เทียบ ฮก ลก ซิ่ว
ด้วยพระเป็นเจ้าทั้ง ๓

ฮก ลก ซิ่ว นี้ ถ้าจะเทียบด้วยพระเป็นเจ้าทั้ง ๓ ซึ่งนับถือกันในประเทศอินเดีย ก็เกือบจะลงรูปกันได้ คือ ตามในคัมภีร์มหาภารต

ย่อมกล่าวยกย่องพระนารายณ์เป็นใหญ่ หาใช่พระอิศวรเป็นใหญ่เช่นเราเข้าใจกันไม่ การที่ถือว่าผู้ใดเป็นใหญ่เห็นจะเป็นไปตามหมู่ลัทธิต่างกัน หรือความปรารถนาของคนจำพวกนั้นต่างกัน พระนารายณ์เป็นพระเดชสำหรับที่สังหารผลาญโลก จะทำคุณให้แก่โลกนี้ก็ด้วยปราบปรามสัตว์บาปหยาบคายจึงนับว่า เป็นผู้มีอานุภาพ มีวาสนาใหญ่ พระนารายณ์มีครุฑเป็นสิริประจำธงหน้างอนรถ หรือจะว่าทรงครุฑก็ตาม ถ้าหากว่าพวกจีนจะแปลคำ ฮก นี้ ว่าเป็นพระนารายณ์ก็น่าจะเป็นได้ เพราะฮกมีอาการคล้ายพระนารายณ์ ส่วนสิริหรือพาหนะเป็นค้างคาว ค้างคาวเป็นสัตว์ประหลาดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีขามีแขนเหมือนสัตว์สี่เท้าแต่มีปีก จะว่าเป็นเครื่องหมายแห่งครุฑเลือน ๆ มา ก็ชอบกลอยู่

ส่วนพระอิศวรนั้น ข้างฝ่ายอินเดียถือว่าเป็นผู้ให้โภคสมบัติและบริวารสมบัติแก่มนุษย์ทั้งปวง จึงเรียกว่าพระคุณ พระอิศวรมีโคเป็นพาหนะ ส่วน ลก ข้างจีนนั้นเล่า เป็นที่ตั้งแห่งโภคสมบัติและบริวารสมบัติ มีกวางอันเป็นสัตว์สี่เท้าเป็นพาหนะทำนองเดียวกัน

พรหม ตามลัทธิข้างอินเดีย ใกล้ข้างเทวดาน้อยกว่าใกล้ข้างพระ พรหมย่อมเกิดขึ้นจากฤาษีต่าง ๆ ด้วยความประพฤติดี มีอายุ อยู่ยืน นานจนเลยเป็นพรหมไป หรือจุติไปเป็นพรหม ๆ มีหงส์หรือห่านเป็นพาหนะ ข้างฝ่ายจีน ซีว เป็นผู้มีอายุยืนอย่างเดียวกัน สัตว์ที่ใช้เป็นเครื่องหมายสำหรับ ซีว คือนกดำ เป็นสัตว์สองเท้าคล้ายกับห่าน

การที่ยกขึ้นเทียบกันนี้ เป็นว่าโดยความคิดเทียบเคียงกันดูเพื่อจะให้เห็นว่า ธรรมที่ยกขึ้นว่า พึงปรารถนา ๓ ประการมาจากที่ใด แต่จะหาหลักอ้างอิงให้แน่นอนว่าเป็นครูเดียวกัน ยังหาเคยพบไม่ เพราะฉะนั้น การที่เทียบนี้ ต้องนับว่า เป็นแต่ลองเทียบดูเท่านั้น

ฮก ลก ซิ่ว โดยนาม

ฮก ลก ซิ่ว ถ้าจะไม่ตั้งรูปอะไรเป็นที่หมาย กล่าวแต่กิริยาของความเป็นไปแห่งอาการ ๓ อย่าง ซึ่งเป็นนามธรรมแล้วก็เป็นดังนี้

ฮก คือวาสนา ได้แก่ความเป็นใหญ่ เป็นอิสระ หรือมียศบรรดาศักดิ์ อาจจะให้การทั้งปวงสำเร็จได้ด้วยอานุภาพ

ลก ความบริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ คือ ประกอบพร้อมด้วยเครื่องอุปโภค บริโภค แก้วแหวนเงินทอง และบริบูรณ์ด้วยบริวารสมบัติ มีบุตร ภรรยา ญาติมิตร คนใช้สอย เป็นต้น

ซิ่ว เป็นผู้มีอายุยืนนาน เพราะไม่มีโรค เป็นต้น

ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ทั้งปวง เมื่อผู้ใดประกอบพร้อมด้วยธรรมอย่างใด ก็นับว่า ผู้นั้นเป็นฮก เป็นลก เป็นซิ่ว หรือผู้ใดประกอบพร้อมทั้ง ๓ ประการ ก็กล่าวว่าผู้นั้นประกอบพร้อมทั้งฮก ทั้งลก ทั้งซิ่ว ดีจริงหนอ ดังนี้ เพราะเหตุฉะนั้น ฮก ลก ซิ่ว จึงนับว่าเป็นมงคล เป็นที่ตั้งแห่งการซึ่งจะอำนวยพรแก่กัน

แสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยรูปมนุษย์

ฮก ลก ซิ่ว นั้น เมื่อจะกระทำนิมิตเครื่องหมาย ย่อมจะทำได้หลายอย่างหลายประการ เมื่อจะแสดงเครื่องหมายโดยรูปมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสรรพสัตว์ทั้งปวง ข้างจีนย่อมทำรูปดังนี้

ฮก เป็นรูปเจ้าหรือขุนนางสวมหมวก มีใบหูกางออกไป ๒ ข้าง มีมือถืออยู่อี่ แสดงวาสนา

ลก เป็นรูปเศรษฐี สวมหมวกมีเส้าข้างหลังสูง มีผ้าคลุมลงไปเบื้องหลัง แสดงโภคสมบัติ มีมืออุ้มเด็ก แสดงบริวารสมบัติ

ซิ่ว เป็นรูปคนแก่ ถือไม้เท้ามือหนึ่ง ถือผลโถมือหนึ่ง แสดงความเป็นผู้มีอายุยืนและมั่นคง

แสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยรูปสัตว์

ฮก ใช้หมายด้วยค้างคาว ซึ่งเป็นสัตว์มีแขนมีขาเป็นสีเท้าแต่มีปีกเป็นสัตว์ซึ่งไม่รู้จักลงยังแผ่นดินเหมือนนกทั้งปวง เป็นที่หมายแห่งวาสนา

ลก ใช้รูปกวางตาวซึ่งมีดวงขาว ๆ พร้อยไปตามตัว เปรียบดังกระแปะ แสดงโภคสมบัติ

ซิ่ว หมายด้วยนกดำ ซึ่งเป็นสัตว์ที่ไม่มีผู้ใดได้เห็นตายอยู่ในที่แห่งใด เช่นกับเราพูดกันอยู่ว่า กาไม่รู้จักตาย นอกจากมีผู้ทำอันตรายเพราะไม่ได้เห็นศพกาตายอยู่ในที่แห่งใด

แสดง ฮก ลก ซิ่ว
โดยเครื่องประดับท้องฟ้า

เมื่อจะแสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยเอาเครื่องประดับในท้องฟ้าเป็นนิมิต

ฮก ใช้รูปพระอาทิตย์ เพราะมีอานุภาพ อาจจะทำอันตรายแก่คนทั้งปวง หรือสิ่งทั้งปวงได้โดยรัศมีอันเร่าร้อน แต่รัศมีอันเร่าร้อนนั้นเอง อาจจะให้แสงสว่างและให้ชีวิตแก่สัตว์และพืชพันธุ์ทั้งปวง ให้เป็นอยู่ได้

ลก ใช้พระจันทร์เป็นเครื่องหมาย เพราะมีรัศมีแจ่มใส เป็นที่ควรยินดี และเป็นที่อุปการแก่น้ำขึ้นลง เป็นต้น

ซิ่ว ใช้ดาวเป็นเครื่องหมาย เพราะดาวเป็นของไม่มีขึ้นมีแรมย่อมตั้งอยู่ในท้องฟ้ายั่งยืน

แสดง ฮก ลก ซิ่ว
โดยพฤกษชาติ และบุปผชาติ

เมื่อจะแสดง ฮก ลก ซิ่ว โดยพฤกษชาติและบุปผชาติเป็นนิมิต

ฮก ใช้ดอกพุดตาน หรือโบตั๋น ซึ่งข้างจีนถือกันว่า เป็นดอกไม้วิเศษ ถ้าปลูกลงไว้แห่งใด ปลูกต้นไม้อื่น ๆ ร้อยอย่างล้อมรอบ คงจะโน้มยอดหรือหันดอกเข้าหา เป็นพระยาดอกไม้

ลก ใช้ดอกเบญจมาศ ซึ่งมีกลีบสลับซับซ้อน แสดงความมั่งคั่ง

ซิ่ว ใช้ต้นสน เพราะเหตุว่า ต้นสนเป็นไม้ที่ใหญ่ และทนยิ่งกว่าไม้อื่น ๆ ในเมืองจีน

แสดง ฮก ลก ชิ่ว ด้วยผลไม้

เมื่อแสดง ฮก ลก ชิ่ว ด้วยผลไม้เป็นนิมิต

ฮก ใช้ส้มมือซึ่งเป็นผลไม้อันงาม หรือจะว่าเป็นอัศจรรย์ เพราะมีสัณฐานอย่างมือ มีนิ้วเหยียดออกดังมือฮกก็ว่าได้

ลก ใช้ผลทับทิม ซึ่งมีเมล็ดมาก แสดงความบริบูรณ์

ชิ่ว ใช้ผลโถ ซึ่งเป็นผลไม้มีรสบริโภคชุ่มชื่นน้ำใจ เป็นอุปการแก่ความมีอายุยืนนาน

เมื่อเขียนภาชนะต่าง ๆ อันเป็นที่แคบเช่นปากขวด เชิงขวด เป็นต้น จะนำลายใหญ่ ๆ ไปเขียนลงไม่ได้ นักปราชญ์ทั้งหลายนั้นจึงได้คิดลายอันเป็นเครื่องหมายเล็ก ๆ ให้เหมาะแก่ที่ซึ่งจะเขียนเป็นลายต่าง ๆ มากอย่าง จะยกขึ้นกล่าวเป็นตัวอย่างแต่สำรับเดียว คือ ฮก ทำเป็นลายมีสัณฐานคล้ายรูปค้างคาวต่อ ๆ กัน หรือคล้ายกระจัง เช่นเราเรียกกันว่าคอเสื้อ เป็นเครื่องหมายของฮก

ลก ใช้ลายสัณฐานคล้ายลูกคลื่น อันเขียนโดยกระบวนลาย มิใช่คลื่นจริง ๆ เมื่อเขียนรีดผอมหนักเข้าก็เป็นรูปคล้าย ๆ ร้ว ซึ่งเราเรียกกันว่า ลายราชวัติ เป็นเครื่องหมายของลก

ชิ่ว ลายซึ่งขีดไปเป็นเส้น ๆ แล้ววงม้วนกลับ แปลว่ายาว ซึ่งเราเรียกกันว่า ประแจจีน เช่นนี้ เป็นเครื่องหมายของชิ่ว

หลักเครื่องสังเกต ฮก ลก ซิ่ว

การซึ่งผู้ใดจะคิดพยายามพรรณนาเครื่องหมายแห่ง ฮก ลก ซิ่ว ให้ทั่วถึงถ้วนถี่ได้ในเวลานี้ ยังเป็นการที่พ้นวิสัยจะทำได้อยู่ เพราะเหตุที่เราทั้งหลายพึ่งได้ลงมือสังเกต และจะหาจีนเป็นครูบาอาจารย์ก็ยาก เพราะเหตุว่าผู้ซึ่งไม่ได้เป็นนักปราชญ์และเป็นช่างจะบอกชื่อลาย ซึ่งนักปราชญ์และช่างเขาคิดผูกพันขึ้นไว้ นอกจากได้สังเกตมาก ๆ อาศัยเค้าเงื่อนที่รู้แล้วค่อยเดาต่อไปนั้นไม่ได้

แต่ควรสังเกตไว้เป็นหลักว่า ถ้าเครื่องหมายสำหรับฮกแล้ว คงจะเป็นสิ่งซึ่งวิเศษหายาก มีอานุภาพมาก มีสง่า หรือรุ่งเรืองมากเป็นเกณฑ์ ถ้าลกแล้ว มักจะเป็นสิ่งซึ่งมากโดยประมาณนับหรือเป็นพืชพันธุ์แพร่หลาย เป็นเครื่องเย็นชุ่มชื่น เป็นเครื่องมั่งคั่งสมบูรณ์เป็นเกณฑ์ ซิ่ว คงจะเป็นเครื่องที่ทนทานถาวร หรือยืดยาวเป็นเกณฑ์ เมื่อสังเกตตามทางเช่นนี้ คงจะเห็นได้ว่า ลายอันนี้ ผู้เขียนตั้งใจจะให้เป็นนิมิตเครื่องหมายมงคลอันใด

เครื่องหมายด้วยตัวหนังสือ

ในที่สุด เมื่อไม่ได้คิดลวดลายเป็นปริศนาอย่างหนึ่งอย่างใดก็เขียนด้วยตัวหนังสือตรง ๆ ว่าฮก หรือลก หรือซิ่ว เช่นนั้น แต่รูปแห่งตัวหนังสือที่เขียนนั้น ย่อมยักเยื้องไปได้ตั้งร้อยอย่าง คงอ่าน ว่าฮก ว่าลก ว่าซิ่ว อย่างเดียวกัน บางทีก็ประกอบด้วยลายขอบ เช่นลายซิ่วยาว อ่านว่า ซิ่ว แต่มักจะเขียนลายน้ำลงไว้ข้างล่าง เขียนคอเสื้อไว้ข้างบน ก็อ่านเป็นฮก ลก ซิ่ว ได้เหมือนกัน

เขียน ฮก ลก ซิ่ว ไม่ครบสาม

สิ่งของบางสิ่ง เขียน ฮก ลก ซิ่ว ไม่ครบ ๓ อย่าง บางทีมีแต่ ๒ อย่าง บางทีมีแต่อย่างเดียว เช่นนี้ มักจะเป็นปริศนาให้ต้องคิดผสมกับภาชนะนั้น เช่นถ้วยมีลาย ฮก อย่างหนึ่ง ซิ่ว อย่างหนึ่ง เมื่อรินน้ำลงในถ้วยนั้นเป็น ลก นับว่าเป็นครบ ฮก ลก ซิ่ว เช่นนี้ก็มี แต่บางสิ่งมีแต่อย่างเดียว จะเป็นเขาเขียนมงคลแต่อย่างเดียวสองอย่างรายรายไปตามชั้น เช่นนั้น มีบ้างหรือประการใด ยังสังเกตไม่ได้แน่

ลองเทียบ ฮก ลก ซิ่ว อย่างใหม่

การซึ่งจะกล่าวพรรณนาถึงเครื่องหมายแห่ง ฮก ลก ซิ่ว ไม่ถ้วนนั้น เพราะเหตุว่า ถ้าหากว่าเราจะลองคิดเครื่องหมาย ฮก ลก ซิ่ว เอาเอง ก็อาจจะคิดได้ให้สนิทสนมดี จนถึงถ้าหากว่าเราพบนักปราชญ์ซึ่งเป็นต้นคิดตำรานิมิต ฮก ลก ซิ่ว เกือบจะเชื่อใจได้ว่า จะเห็นชอบว่าใช้ได้อยู่ คือ ถ้าหากจะถือเอาดอกกุหลาบเป็น ฮก เพราะเป็นดอกไม้งามรุ่งเรืองในเมืองเรา ดอกบานชื่นเป็น ลก เพราะเหตุมีเกสรและเมล็ดมาก ดอกบานไม่รู้โรยเป็น ซิ่ว เพราะเหตุที่เป็นดอกไม้ทนทาน เช่นนี้ ก็หวังใจว่าจะเข้าภูมิแบบลาย ฮก ลก ซิ่ว ได้

จัดโต๊ะให้เข้า ฮก ลก ซิ่ว

เมื่อลงปลายที่จะจบเรื่องกล่าวด้วย ฮก ลก ซิ่ว สังเขปนี้ จึงต้องกล่าวว่า ฮก ลก ซิ่ว แสดงธรรม ๓ ประการ ซึ่งมนุษย์ปรารถนาด้วย

กันทั่วหน้า เมื่อผู้ใดปรารถนาจะให้พรผู้ใดโดยการที่จะจัดตั้งโต๊ะ จึงจำเป็น ต้องจัดให้ประกอบด้วย ฮก ลก ซิ่ว ทั้ง ๓ ประการ ตามแต่ที่สามารถ จะจัดให้เป็นไปได้ เช่นมีชาม ๒ ใบ ขวดใบหนึ่ง ชามใบหนึ่ง บรรจุ ผลส้มมือ ชามใบหนึ่งขังน้ำ ขวดบักไม้สน เช่นนี้อาจจะนับว่าเป็น ฮก ลก ซิ่ว ได้ ถึงในสิ่งอื่น ๆ ก็อาจจะประกอบให้เป็น ฮก ลก ซิ่ว ได้ในภาชนะ อันเดียว หรือแยกภาชนะได้ เช่นลายเขียนเหมือนกัน ถ้าตั้งเข้าในวิธี แสดงมงคลได้เช่นนั้น ก็นับว่าเป็นตั้งโต๊ะดี

เรื่องโป๊ยเซียน

ยังมาตราอื่นที่นับว่าเป็นมงคลใช้วาดเขียน นอกจาก ฮก ลก ซิ่ว ก็มีอยู่อีกมาก เช่นเซียนหรือผู้สำเร็จ ข้างจีนเป็นที่นับถือเขียนแต่ลำพังลาย นั้นเป็นลายมากอย่างหนึ่ง มักจะเขียนแทรกแซงใน ฮก ลก ซิ่ว ก็มีชุม ถ้าจะแบ่งเป็นลาย ซึ่งช่างมักจะหยิบยกมาเขียน ก็เป็นส่วนรูปของเซียน ผู้นั้นอย่างหนึ่ง สัตว์ซึ่งเป็นพาหนะหรือกำกับเซียนผู้นั้นอย่างหนึ่ง อาวุธ หรือบริขารของเซียนผู้นั้นอย่างหนึ่ง บางทีก็เขียนแต่รูปและอาวุธหรือ บริขาร บางทีก็เขียนแต่เครื่องบริขาร ผู้ซึ่งจะสังเกตลายข้างจีน ควรจะเรียน รู้รูปเซียนทั้งพาหนะและอาวุธหรือบริขารไว้ด้วย จึงจะสังเกตที่มาของลาย นั้นได้ เมื่อเขาเขียนหยอดแทรกแซมไว้ในที่แห่งใด ใช้คุมเข้าเป็น ฮก ลก ซิ่ว ได้บ้าง เป็นมงคลเนื่องมาจากโป๊ยเซียนบ้าง จะได้อ่านออก

มงคลแปด

ยังมีเกณฑ์ที่สำหรับเขียนแทรก ฮก ลก ซิ่ว คือ เป็นมงคล ๘ อย่าง ข้างจีน ๒ อย่าง ๆ หนึ่ง คือมักจะเขียนอยู่ในหมวดลายย่อ แต่บางทีไปเขียนหยอดลงไว้ในลายอื่นแต่อย่างเดียว สองอย่างก็มีบ้าง บางทีก็ยกไปประกอบเป็น ฮก ลก ซิ่ว

ยันต์แปดคณะฉันท์

ยังมีลายอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นแต่เส้นขีด ๆ ไว้ระยะต่างกันทั้ง ๘ อย่าง ซึ่งเข้าใจได้ชัดเจนว่าเป็นคณะฉันท์ ซึ่งใช้หมายแทน ครุ ลหุ เช่นนี้ก็มีเขียนบ้าง ลายซึ่งเป็นคณะฉันท์เช่นนี้ เป็นพยานให้แลเห็นชัดว่า คำที่กล่าวมาแล้วแต่ก่อนว่า ต้นเหตุแห่งลายนี้มาแต่ประเทศข้างหนืออินเดีย เพราะฉะนั้น วิธีกำหนดคณะฉันท์ จึงได้เป็นแบบเดียวกันกับภาษามคธ ลายเช่นนั้นมักจะมาแต่เมืองธิเบต ซึ่งหลวงจีนเป็นผู้ครองเมือง และเมืองเกาหลีถือเป็นยี่ห้อสำหรับแผ่นดินด้วย

ลายปลา ๒ ตัวอมหางกัน

ลายอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นรูปปลาไม่มีเกล็ด เขียนไว้แต่ตาอมหางกันเป็นวงกลม ย่อมใช้ประกอบกับลายคณะฉันท์แปด ซึ่งกล่าวแล้วข้างบนนั้นเป็นนิตย์ แต่บางทีเขียนแต่เฉพาะลายปลาอมหางอย่างเดียวผสมไว้ในลายอื่น ๆ บ้าง พิเคราะห์ดูลายอันนี้น่าจะเป็นลายที่สืบมาแต่ประเทศอินเดียเหมือนกัน แต่ที่ประเทศอินเดียเขาใช้หน้าปลาชนกัน หางปลาชนกัน หรือชนแต่หน้าปลา หางห่างกันออกไป เครื่องหมายอันนี้ว่าเป็นเครื่อง

หมายสำหรับพุทธศาสนา แต่เกาหลีก็รับเอาไปใช้เป็นยี่ห้อสำหรับแผ่นดินเหมือนกัน แต่ข้างจีนใช้ว่าเป็นเครื่องป้องกัน หรือเป็นสวัสดิมงคลในที่ต่าง ๆ โดยมาก

เกณฑ์แม่ลายอย่างอื่น

จะพรรณนาด้วยเครื่องประกอบ เป็นที่ตั้งของการเขียนลวดลาย ซึ่งเป็นเกณฑ์แทรกนอกจาก ฮก ลก ซิว ซึ่งได้กล่าวมาบ้างแล้วข้างบน ก็เป็นอันยากที่จะกล่าวให้ทั่วถึงได้ การที่ตรวจสังเกตก็ยังไม่ทั่วถึงกันและไม่รู้ทั่วถึงในประเทศบ้านเมืองของข้างจีนที่จะสังเกตประกอบยาก เช่นเครื่องหมายตระกูลหรือจำพวกของมนุษย์ ซึ่งเขาแบ่งในเมืองจีน เป็นอ่านหนังสือพวกหนึ่ง หาบพืนพวกหนึ่ง ตกเบ็ดพวกหนึ่ง จูงกระบือพวกหนึ่ง อันเป็นเครื่องประกอบหรือเป็นหลักของลายเขาไม้เช่นนี้ เป็นต้น คงยังจะมีอีกมาก ซึ่งผู้ศึกษาลายข้างจีนควรจะค้นคว้าต่อไป จะพรรณนาในที่นี้คงจะไม่ทั่วถึงไปได้

ธาตุ

อีกประการหนึ่งกำหนดด้วยธาตุข้างจีน ก็มักจะใช้ประกอบในการสวัสดิมงคล นำมาเป็นนิมิตในการวาดเขียนได้ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ ทอง หรือไม้ด้วย แต่ธาตุทั้งปวงนี้ก็มักจะรวมใช้เป็น ฮก ลก ซิว ได้ เช่น ไฟเป็น ฮก เป็นต้น เมื่อผู้ศึกษาลายได้พิจารณาโดยถ้วนถี่ คงจะสังเกตจับที่ตั้งของลายเขียนแห่งจีนว่า ไม่ได้เขียนถ่ายจากของที่เป็นจริง หรือเขียนเดา ๆ ไป คงมีเค้ามูล ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ตั้งสำหรับจะเขียนแสดงสวัสดิมงคลสิ้นทุกลายด้วยประการฉะนี้แล ฯ

(จบพระราชนิพนธ์เพียงนี้)

เรื่องเครื่องถ้วยที่มีในเมืองไทย

เครื่องถ้วยของจีนคงจะได้มีเข้ามาขายถึงสยามประเทศในคราว ๆ เดียวกับที่จีนส่งเครื่องถ้วยไปจำหน่ายประเทศอื่น เพราะประเทศนี้อยู่ใกล้กับเมืองจีน ได้ไปมาค้าขายถึงกันอยู่แล้วตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และมีเรื่องราวเป็นหลักฐานว่า ไทยได้ไปเอาช่างจีนเข้ามาตั้งทำเครื่องถ้วยใช้สอยเองในเมืองไทย ในกาลครั้งหนึ่งเมื่อสักหกร้อยปีมาแล้ว ยังมีสิ่งของและภูมิประเทศปรากฏอยู่ พอจะรู้เรื่องราวตำนานได้ คือ

มีเนื้อความปรากฏในพงศาวดารเหนือ ยุติต้องกับจดหมายเหตุของจีนว่า เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของสยามประเทศ สมเด็จพระร่วงเจ้า (รัชกาลที่ ๓ คือพ่อขุนรามคำแหง) เสด็จไปเมืองจีนเมื่อปีมะแม จุลศักราช ๖๕๖ พ.ศ. ๑๘๓๗ ไปได้ช่างทำเครื่องถ้วยเข้ามาตั้งทำในเมืองไทย ซากเตาที่ตั้งทำเครื่องถ้วยครั้งนั้นยังปรากฏอยู่ เรียกว่า "เตาทุเรียง" มีอยู่ที่เมืองสุโขทัยอยู่ข้างด้านเหนือนอกกำแพงเมืองห่างสัก ๓๐ เส้นตำบลหนึ่ง ที่สวรรคโลกอยู่ริมน้ำยมข้างหนือเมืองศรีสัชชนาลัย (คือสวรรคโลกเก่า) ๒ ตำบล เข้าใจว่ามีที่เมืองสองแคว (คือพิษณุโลก) อีกตำบลหนึ่ง เพราะมีตำบลบ้านเก่า เรียกว่า "บ้านเตาไห" ซึ่งแสดงว่าเป็นที่ตั้งเตาทำตุ่มไห และตุ่มไหของโบราณครั้งนั้นก็ยังมีเหลืออยู่บ้าง แต่ยังหาพบเตาที่ทำไม่

เตาทำเครื่องถ้วยครั้งสมเด็จพระร่วงนั้น ทั้งที่เมืองสุโขทัยและที่เมืองสวรรคโลก ทำแบบเดียวกัน เป็นเตาย่อม ๆ ก่อด้วยอิฐเตาหนึ่งยาวประมาณ ๔ วา กว้างราว ๖ ศอก แบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนข้างท้าย

เป็นปล่องควัน ตอนกลางก่ออิฐเป็นประทุนเป็นที่เผาถ้วยชาม ตอนข้างหัวเป็นที่ใส่ไฟ มีตำบลละหลาย ๆ เตาตั้งเรียงกันไว้ เข้าใจว่าที่ตั้งเตาเห็นจะเลือกตรงที่หาหินปั้นเครื่องถ้วยได้ง่าย ช่างทำเครื่องถ้วย ทั้งคนปั้น คนเคลือบและคนเผา คงอยู่ในพวกเดียวกัน ตั้งบ้านเรือนอยู่ในตำบลที่ตั้งเตาทั้งนั้น เตาจึงอยู่รวมกันในที่น้อยแห่ง ที่เมืองสุโขทัยมีเตาน้อย และสังเกตเศษถ้วยชามชุดพบที่เตานั้นเนื้อหยาบ ฝีมือทำก็เลวกว่าที่สวรรคโลก จึงเข้าใจว่า เมื่อแรกได้ช่างจีนเข้ามา เห็นจะให้มาตั้งเตาทำที่เมืองสุโขทัยอันใกล้ที่ประทับก่อน ต่อมาปรากฏว่าหินซึ่งจะปั้นเครื่องถ้วยมีที่เมืองสวรรคโลาเนื้อดีกว่าที่เมืองสุโขทัย จึงย้ายไปทำที่เมืองสวรรคโลก ตั้งเตา (ที่พบใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ซึ่งเข้าใจว่าเตาหลวง) เหนือเมืองสัก ๓๐ เส้นตำบลหนึ่ง ตั้งริมน้ำยมเหนือนั้นขึ้นไปสัก ๑๐๐ เส้น อีกตำบลหนึ่ง (บางทีจะมีในตำบลอื่นอีก แต่ยังไม่พบ) เตาเครื่องถ้วยที่เมืองสวรรคโลกทั้ง ๒ ตำบลนั้น ทำเลที่ใหญ่โตและมีเตามากมายกว่าที่เมืองสุโขทัย เศษเครื่องถ้วยขุดพบที่เตาก็เป็นของเนื้อดี มีของต่าง ๆ หลายอย่างหลายชนิด จึงเข้าใจว่า เครื่องถ้วยไทยที่ทำครั้งสมเด็จพระร่วงนั้น โดยมากและเฉพาะที่เป็นของดี คงเป็นของทำที่เมืองสวรรคโลก จึงปรากฏชื่อเรียกเครื่องถ้วยครั้งนั้นว่า "สังกโลก" (ที่เรียกว่าสุโขทัย ได้ยินอย่างเดียวแต่ตุ่มใหญ่ เห็นเรียกในนิทานท้ายพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องไกรทองว่า "ตุ่มสุโขทัย" ซึ่งความจริงอาจจะเป็นของทำที่เตาเมืองสุโขทัยก็เป็นได้ เพราะดูเนื้อดินและฝีมือเคลือบตุ่มอย่างนั้นอยู่ข้างจะหยาบ) แต่ชื่อที่เรียกว่า "สังกโลก"

ที่หลังเลยเข้าใจกันกลายไปเป็นเครื่องถ้วยชนิดที่ทำผิวให้ราน ไม่ว่าของทำเมืองจีนหรือเมืองไทย ถ้าทำผิวรานแล้วก็เรียกว่า "สังกโลก" เพราะเราเคยเห็นของผิวรานเช่นนั้น ในเครื่องถ้วยไทยที่ทำที่เมืองสวรรคโลกก่อนที่จริงเครื่องถ้วยที่ทำที่เมืองสวรรคโลก ทำทั้งผิวรานและไม่ราน หาได้ทำแต่ผิวรานอย่างเดียวไม่

เนื้อหินที่เอามาบดปั้นเครื่องสังกโลกไทย สังเกตดูที่อย่างดีเป็นหินสีขาวเจือดำอย่างหนึ่ง สีขาวเจือเหลืองอย่างหนึ่ง เข้าใจว่าจะใช้หินขุดหามาแต่ใกล้ ๆ ตำบลที่ตั้งเตานั้นเอง เพราะพื้นที่ที่ตั้งเตาทุเรียงทั้งที่เมืองสุโขทัยและที่เมืองสวรรคโลก เป็นกรวดปนทราย และอยู่ไม่ห่างภูเขาหินอ่อนอย่างเรียกว่าหินซ่าบู่ สังเกตสิ่งของเล็ก ๆ หรือที่ทำผีมือดี ดูเนื้อหินละเอียดและขาวมาก ถ้าของทำหยาบหรือของใหญ่ เนื้อหินก็หยาบและสีขาวน้อยลงทุกที จึงสันนิษฐานว่า หินที่ผสมปั้นเครื่องถ้วยสังกโลกไทยคงคัดเป็นหลายอย่างหลายชั้น เหมือนเช่นที่เมืองจีน แต่เนื้อดีสู้หินที่ทำเครื่องถ้วยในเมืองจีนไม่ได้ เครื่องสังกโลกไทย พิเคราะห์ดูทำลักษณะต่างกันเป็น ๓ อย่าง คือ ทำเนื้อด้านไม่เคลือบ (ที่ฝรั่งเรียกว่า บิสคิต) อย่างหนึ่ง เคลือบเนื้อหยาบ อย่างอ่างมังกรอย่างหนึ่ง เคลือบเนื้อละเอียดอย่างอ่างมังกรอย่างหนึ่ง เคลือบเนื้อละเอียดอย่างเครื่องถ้วยของจีนอย่างหนึ่ง

สิ่งของที่ทำเนื้อด้านมี ๒ ชนิด คือ ชนิดสีดำ และชนิดสีเหลือง ของทำเนื้อด้านสีดำ ตุ่มน้ำใหญ่ ๆ ก็มี แต่มักทำเป็นรูปขวดบั้กดอกไม้

ทรงจีนทุกขนาด ของพวกนี้พบน้อยกว่าพวกเคลือบ แต่ขุดพบตามท้องที่แพร่หลายห่างไกลยิ่งกว่าของเคลือบ ข้าพเจ้านึกสันนิษฐานว่า เห็นจะเป็นของทำรุ่นแรกก่อนของเคลือบ ดีร้ายจะมีจีนเข้ามาตั้งทำของพวกผิวด้านสีดำนี้ขึ้นก่อน เป็นเหตุให้สมเด็จพระร่วงทรงพระราชดำริเห็นว่า อาจจะทำเครื่องถ้วยได้ในเมืองไทย จึงเอาช่างถ้วยที่มีฝีมือดีเข้ามา ถ้าไม่มีเหตุเห็นท่าทางจะทำได้ เห็นจะไม่เอาเข้ามา เครื่องสังกโลกทำผิวด้านสีเหลืองนั้นเป็นของชั้นหลัง เป็นของที่พวกช่างทำพลิกแพลงอวดฝีมือ เพราะเศษที่พบมักจะเคลือบข้างใน บางทีก็เขียนยาเคลือบเป็นลายข้างนอก เป็นแต่ทิ้งพื้นไว้ให้ด้าน

ของสังกโลกที่เคลือบหยาบอย่างอ่างมังกรนั้น มักพบที่ทำเป็นตุ่มใหญ่ ๆ ขนาดตั้ง ๑๕–๑๖ กำ แต่ของเล็กจนกระทั่งกาน้ำที่เคลือบอย่างนี้ก็มี แต่ของชนิดนี้พบน้อย สันนิษฐานว่า อาจจะเป็นของที่จีนทำในเมืองไทย ก่อนสมเด็จพระร่วงเอาช่างเข้ามาก็เป็นได้ หรือมิฉะนั้นจะเป็นของรุ่นแรกที่ช่างจีนของสมเด็จพระร่วงมาทำเพราะเคลือบได้ก็จริง แต่ฝีมือยังหยาบมากนัก

ของเคลือบอย่างละเอียดนั้น เป็นของที่ช่างจีนของสมเด็จพระร่วงมาทำเป็นแน่ ทำได้หลายอย่าง สังเกตตามตัวอย่างที่ได้พบ ทำเคลือบสีนเกลี้ยงอย่างหนึ่ง เคลือบผิวราน (สังกโลก) อย่างหนึ่ง ทำลายในกระบวนบั้นอย่างหนึ่ง ทำลายกระบวนแกะอย่างหนึ่ง ลายเขียนอย่างหนึ่ง สีที่เคลือบ เคลือบสี

เขียวไข่กาสีหนึ่ง สีเหลืองสีหนึ่ง สีขาวสีหนึ่ง แต่สีขาวต้องเคลือบด้วยยาขาว เพราะเนื้อหินไทยไม่ขาวบริสุทธิ์ถึงหินจีน จะเคลือบยาใสอย่างของกังไสไม่ได้ สีที่เขียนลายพบสีดำสีหนึ่ง สีเหลืองสีหนึ่ง ข้าพเจ้ายังไม่เคยพบสังกโลกไทยที่เขียนคราม แต่ได้พบเศษชิ้นชามลายครามจีนก่อนได้เหม็ง ที่เตาทุเรียงเมืองสวรรคโลกชิ้นหนึ่ง เห็นได้ว่าวิชาเขียนลายครามปรากฏแล้วในครั้งนั้น แต่เห็นจะเป็นเพราะยังไม่รู้วิธีผสมสีครามให้เหมือนของจีน จึงไม่ปรากฏว่า เครื่องสังกโลกไทยมีเขียนลายคราม

ถ้าว่าด้วยสิ่งของที่ทำด้วยเครื่องสังกโลกไทย ครั้งสมเด็จพระร่วงเห็นจะทำของมากมายหลายอย่าง แม้แต่สิ่งของที่ยังมีอยู่บริบูรณ์ และที่ขุดพบเศษแตกที่เตาทุเรียง ก็ยากที่จะพรรณนาให้ถ้วนว่าทำสิ่งอะไรบ้าง แม้ที่สุดจนตุ๊กตาก็ทำด้วยเครื่องสังกโลก แต่นึกสงสัยอยู่ว่า ตุ๊กตาสังกโลกนั้นจะทำสำหรับเด็กเล่นหรือสำหรับซื้อหาไปตั้งเป็นเครื่องบูชา สิ่งของที่ทำโดยมากนั้นคือ จาน ชาม เป็นแน่ เศษของแตกที่พบก็เป็นเศษ จาน ชาม โดยมาก นอกจากนั้น ก็เป็นเครื่องใช้เครื่องแต่ง เช่น ขวดและตลับเป็นต้น สังเกตดูทำเป็นรูปของจีน และลายจีนแทบทั้งนั้น พบของที่ไทยให้อย่างแต่กระเบื้องเคลือบมุงหลังคา กับช่อฟ้าปราลี นาคบัก พลสิงห์ รูปภาพมียักษ์ เป็นต้น และลวดลายสำหรับประดับพระอารามและพระราชมนเทียร ของไทยให้อย่างเคลือบสีขาวเป็นพื้น มักเขียนลายเส้นดำประหลาดอยู่ที่กระเบื้องเคลือบมุงหลังคา ได้พบเศษตกหล่น รู้ว่าได้มุงแต่ที่เมืองสวรรค

โลก ๒ แห่ง คือ ที่วัดบนยอดเขารังแร้งแห่งหนึ่ง กับที่พระวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุแห่งหนึ่ง สังเกตเศษกระเบื้องมุงหลังคาที่ตกหล่นอยู่ตามพระอารามในเมืองสุโขทัย ไม่พบกระเบื้องเคลือบ แต่ช่อฟ้าปราสาทสังกโลกนั้นพบลงมาจนถึงเมืองกำแพงเพชร จึงเห็นว่ากระเบื้องเคลือบมุงหลังคาน่าจะทำขึ้นในชั้นหลัง แต่ผีมือทำดีนัก กระเบื้องที่เหลือทิ้งตากแดดกรำฝนมากกว่า ๕๐๐ ปี ดูยังมีเหมือนกับกระเบื้องทำใหม่ ไม่กระเทาะหรือร้าวรานเหมือนกระเบื้องเคลือบที่มาทำในชั้นหลังนั้น

ว่าโดยผีมือทำเครื่องเคลือบครั้งสมเด็จพระร่วง พิเคราะห์สิ่งของประกอบกับเตาที่ตั้งทำการ เข้าใจว่าเคยมีช่างผีมือดี ทำเครื่องถ้วยไทยได้ถึงผีมือช่างเมืองจีน ผิดกันแต่ของไทยบั้นหนากว่าของจีนสักหน่อย แต่ช่างผีมือดีคงมีน้อย และน่ากลัวจะมีอยู่ไม่นาน เพราะเศษเครื่องถ้วยที่ขุดพบที่เตาทุเรียงทุกวันนี้ แม้ชิ้นที่แตกหักก็รู้ได้ว่าเป็นของทำผีมือทราม ถึงผิวรานก็เป็นด้วยน้ำยาเคลือบเลว มิใช่ตั้งใจจะทำให้ราน จะเป็นด้วยผีมือช่างชั้นหลังเลวลง หรือจะเป็นด้วยเป็นของทำขายในท้องตลาด เอาแต่มากกับให้ราคาถูกเป็นที่ตั้งก็เป็นได้ทั้ง ๒ อย่าง แต่อย่างไร ๆ เชื่อได้ว่าการทำเครื่องถ้วยเมื่อครั้งสมเด็จพระร่วงนั้น ไม่ใช่ทำแต่เป็นการทดลองหรือทำแต่ของหลวง ทำเป็นหัตถกรรมเพื่อประโยชน์การค้าขายใหญ่โตอย่างหนึ่งนั้นเป็นแน่ ด้วยเวลานั้นเครื่องถ้วยเอามาจากเมืองจีนยังเอามายาก เครื่องถ้วยที่ทำในเมืองไทยคงจะใช้กันในพื้นเมืองแพร่หลาย และ

น่าจะจำหน่ายออกไปถึงประเทศที่ใกล้เคียง เช่นเมืองเชียงใหม่ หรือเมืองหลวงพระบางเป็นต้น เช่นหม้อบางตะนาวศรีในชั้นหลัง อาจจะจำหน่ายออกไปจนถึงเมืองมะริด เมืองตะนาวศรีฉะนั้น

การทำเครื่องถ้วยไทย ที่ตั้งต้นทำแต่ครั้งพ่อขุนรามคำแหง จะทำมาจนเมื่อใดจึงเลิกเสีย ข้อนี้ทราบไม่ได้แน่ ถ้ามิได้เลิกด้วยเหตุอื่น แต่ในเวลาเมื่อกรุงสุโขทัยยังเป็นราชธานีแล้ว มีเหตุในเรื่องพงศาวดารอยู่ ๒ คราว คือ เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ กรุงศรีอยุธยาได้เมืองสุโขทัยเป็นเมืองขึ้น เมื่อปีมะเมีย จุลศักราช ๗๔๐ พ. ศ. ๑๙๒๑ พระมหาธรรมราชาต่อมา ซึ่งต้องลดลงเป็นเจ้าประเทศราช ย้ายไปอยู่เมืองพิษณุโลก เตาทำเครื่องถ้วยที่เมืองสวรรคโลก และเมืองสุโขทัย อาจจะเลิกในคราวนี้ได้คราวหนึ่ง หรือถ้ายังทำต่อมาได้ คงต้องเลิกเมื่อราวปีชวด จุลศักราช ๘๑๘ พ. ศ. ๑๙๙๙ เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทำศึกกับพระยาติโลกราชเมืองเชียงใหม่ ด้วยครั้งนั้นเมืองสวรรคโลกเมืองสุโขทัย เป็นท้องที่ทำเลสงครามอยู่หลายปี ผู้คนต้องกระจัดกระจายในคราวนั้น คงประมาณได้ไม่ผิด ว่าเครื่องสังกโลกไทยทำอยู่ไม่เกินเวลาสักร้อยปีเศษเป็นอย่างช้า แล้วก็เลิกสูญมา

ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ไม่ปรากฏว่ามีเตาตั้งทำเครื่องถ้วยในเมืองไทย เครื่องถ้วยที่ใช้สอยกันในครั้งนั้น สังเกตดูเครื่องถ้วยครั้งกรุงเก่าที่ยังจะเห็นได้ในเวลานี้ มีแต่ของจีน ของญี่ปุ่น และของฝรั่ง ของ

จีนคงจะมีเข้ามาขายตั้งแต่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาตลอดมา ส่วนของญี่ปุ่นนั้น ปรากฏว่าญี่ปุ่นเริ่มเข้ามาค้าขายเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของญี่ปุ่นคงจะมีเข้ามาตั้งแต่ครั้งนั้น แต่ของฝรั่งเห็นจะมีเข้ามาชั้นหลัง ไม่ก่อนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ด้วยเครื่องถ้วยฝรั่งพึ่งทำได้ เครื่องถ้วยของฝรั่งเห็นจะยังไม่เป็นสินค้าแพร่หลายนัก ในจดหมายเหตุของฝรั่งที่ไปมาค้าขายครั้งกรุงเก่า ก็ปรากฏแต่ว่ารับเครื่องถ้วยของจีนและญี่ปุ่นเข้ามาขายในเมืองไทย เป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่ง และเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ปรากฏว่าในจดหมายเหตุว่า ได้ใช้ขวดเครื่องถ้วยของจีนของญี่ปุ่นเป็นเครื่องราชบรรณาการ และเป็นของเสนาบดีไทยส่งไม่กำนัลเสนาบดีต่างประเทศถึงยุโรป เวลาราชทูตต่างประเทศเข้ามา การตกแต่งเรือนที่พักราชทูต เครื่องประดับก็มีเครื่องถ้วยของจีนและญี่ปุ่น เช่นขวดบั๊กดอกไม้เป็นต้น แต่งเรือนที่รับแขกเมือง ส่วนเครื่องภาชนะใช้สอย ก็ว่ามีของญี่ปุ่น แม้ทำด้วยทองและเงินใช้รับแขก ความข้อนี้เชื่อว่าจริงได้ ด้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีผู้ขุดได้ขันคลูสิเนต์ญี่ปุ่นทำด้วยทองคำ เป็นของครั้งกรุงเก่า ได้นำขึ้นถวายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะฉะนั้นเชื่อได้ว่าในครั้งกรุงเก่า เครื่องถ้วยที่เป็นของดี ทั้งของจีนและของญี่ปุ่น มีเข้ามาถึงเมืองไทยทุกอย่าง ของเหล่านี้มีเข้ามาโดยเป็นเครื่องราชบรรณาการพระเจ้ากรุงจีน และโชกุนญี่ปุ่นส่งเข้ามาถวายบ้าง เป็นของกำนัลเสนาบดีและพ่อค้าประเทศนั้น ๆ

ส่งมาบ้าง เป็นของไทยให้อย่างสั่งออกไปทำบ้าง เหมือนกับในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ แต่โดยมากคงเป็นของที่พวกพ่อค้าหาเข้ามาขายในท้องตลาด ด้วยกรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้น เป็นที่พักสินค้าแห่งเดียว ทางประเทศตะวันออกนี้ ที่ชาวต่างประเทศทั้งชาวตะวันตกและตะวันออกต่างชาติต่างภาษา จะไปมาค้าขายได้โดยมีอิสระเสมอหน้ากัน ด้วยเมืองท่าที่ใกล้เคียง เช่นเมืองมะละกา เมืองชวา เป็นต้น ตกอยู่ในอำนาจของฝรั่งวิลันดา เมืองอื่นก็เป็นของอังกฤษบ้าง โปรตุเกสบ้าง ชาติอื่นไปค้าขายลำบาก เมืองพม่าซึ่งยังมีอิสระอยู่อย่างเมืองไทยในสมัยนั้น ก็อยู่ห่างไกลทางค้าขาย กรุงศรีอยุธยาในครั้งนั้น จึงเป็นที่พักสินค้าของชาวต่างประเทศสำคัญกว่าที่แห่งอื่นทางตะวันออก

เครื่องถ้วยของจีนที่ใช้สอยกันในครั้งกรุงเก่า จะมีลักษณะอย่างไรและจะผิดกับที่ใช้กันในกรุงรัตนโกสินทร์อย่างไร ข้อนี้รู้ได้ยาก ด้วยของครั้งกรุงเก่าเป็นอันตรายหายสูญเสียเมื่อครั้งเสียกรุงโดยมาก ได้แต่สังเกตสิ่งของซึ่งขุดพบในกรุงเก่าอย่างหนึ่ง สังเกตเครื่องถ้วยที่ติดประดับไว้ตามวัดแต่ครั้งกรุงเก่าอย่างหนึ่ง แล้วพิเคราะห์ประกอบกับสิ่งของปูนเดียวกันซึ่งยังมีอยู่ตามผู้สะสมของเก่าในเวลานี้

การประดับถ้วยชามตามวัด เข้าใจว่า ครั้งกรุงเก่าจะนิยมกันอยู่สักยุคหนึ่ง แต่เห็นจะเป็นชั้นหลัง ราวแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ด้วยในแผ่นดินนั้น ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามมากเหมือนอย่างครั้ง

รัชกาลที่ ๓ ในกรุงรัตนโกสินทร์ มีตัวอย่างเช่นที่วัดราชบูรณะในกรุงเก่า ประตูวัดทำเป็นประตูยอด เอาจานสีต่าง ๆ ประดับตามพื้นผนังทั้ง ๆ ลูก การประดับจานชามตามวัดเมื่อครั้งกรุงเก่า มีแพร่หลายออกไปจนตามหัวเมือง และชอบประดับกันมาจนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ในสมัยเมื่อก่อนรัชกาลที่ ๓ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ มาเปลี่ยนเป็นทำกระเบื้องเป็นตัวลายประดับ หรือมิฉะนั้นก็เอาถ้วยสีมาตัดประดับอย่างวิธีจีน

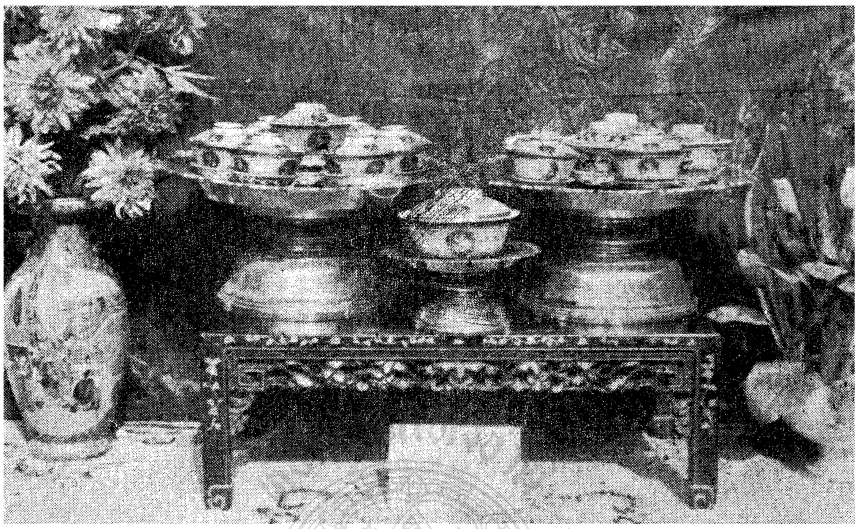
พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้พยายามเก็บรวบรวมสิ่งของครั้งกรุงเก่า ตั้งอยุธยาพิพิธภัณฑ์ที่วังจันทรเกษม มีเครื่องถ้วยที่ขุดได้ในกรุงเก่า ยังบริบูรณ์รูปอยู่บ้าง มีแต่เศษชิ้นที่แตกบ้าง เรียบเรียงไว้ให้ดูมีอยู่สัก ๒ ตู้ ข้าพเจ้าได้ไปตรวจเมื่อจะแต่งหนังสือเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่ง ว่าตามตัวอย่างที่ได้เห็น ข้าพเจ้าเห็นว่าชนิดเครื่องถ้วยของจีนที่ใช้กันในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ มีมาแล้วแต่ครั้งกรุงเก่าเกือบทุกอย่าง ตั้งแต่เครื่องถ้วยกังไสลงมา จนโอ่งอ่างและชามกะลา ถ้าว่าโดยสิ่งของต้องจำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ ของจีน ที่จีนคิดอย่างทั้งรูปและลวดลายทำส่งเข้ามาขายนี้ ประเภทหนึ่ง คงมีของจีนทุกอย่างไม่จำต้องพรรณนาถึง ยังอีกประเภทหนึ่งนั้นเป็นของไทย คือ ไทยให้อย่างสั่งออกไปทำที่เมืองจีนตามความคิดของไทย ของประเภทหลังนี้ควรจะกล่าวถึง

สิ่งของที่ไทยให้อย่างสั่งออกไปทำเมืองจีนใน ครั้งกรุงเก่า พบมากแต่ ๓ อย่าง คือ ชามหนึ่ง จานเชิงหนึ่ง โถหนึ่ง บางทีจะมีถ้วยและ

กระโถนอีก ๒ อย่าง ด้วยเป็นของที่ไทยเราใช้ใส่น้ำพริก น้ำปลา และใส่ยามาแต่โบราณ กระโถนนั้นก็สำหรับบ้วนน้ำหมาก นัยว่าบรรดากระโถนไม่ว่ารูปร่างอย่างใด ที่ทำมาแต่เมืองจีนเป็นของไทยสั่งทั้งนั้น แต่ไม่ใคร่พบตัวอย่างกระโถนเขียนลายไทย จนถึงชั้นของสั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์

ชามไทยสั่งครั้งกรุงเก่า ว่าโดยรูปทรง เห็นมีแต่ทรงบัวอย่างสูงกับอย่างกลาง และทรงมะนาวตัด ทรงเหล่านี้เป็นรูปชามจีนทั้งนั้น รู้ว่าของสั่งแต่ด้วยเขียนลายไทย และถ้ามีฝาไม่ว่ารูปใด ๆ เป็นชามไทยสั่งให้ทำทั้งนั้น ด้วยชามจีนเขาไม่ใช้ฝา ถ้าว่าโดยกระบวนสี ชามกังไสไทยสั่งครั้งกรุงเก่า ได้พบมี ๓ อย่าง คือ ลายครามอย่างหนึ่ง ลายสีเขียนบนพื้นถ้วยขาวอย่างหนึ่ง อย่างนี้ได้เห็นเศษชามเขียนสีสอดทองลายก้านขดมีรูปกินนรรำ ขุดได้ริมพระที่นั่งวิหารสมเด็จ อยู่ในอยุธยาพิพิธภัณฑ์ชิ้นหนึ่ง เข้าใจว่าเป็นของหลวงสั่งเข้ามาใช้แต่ครั้งกรุงเก่า อีกอย่างหนึ่งเป็นชามเบญจรงค์ คือ ลงสีทั้งพื้นและลาย พวกนี้มีมากกว่าเขียนลายสีบนพื้นถ้วย

จานเชิง ว่าโดยรูปเป็นของไทยแท้ สั่งเข้ามาใช้จัดสำรับเลี้ยงอาหารอย่างไทย จานเชิงขนาดใหญ่ สำหรับใช้ใส่ยำและผักปลา และใส่ข้าวสุกซึ่งแบ่งมาจากชามใหญ่เมื่อเวลาจะกิน จานเชิงอย่างเล็กสำหรับใส่กับข้าว ของหวาน จัดทั้งบนโต๊ะเท้าเชิง วิธีจัดสำรับอย่างโบราณ เขาจัดตั้งจานเชิงซ้อนกันเป็นพนมขึ้นไปหลาย ๆ ชั้น เช่นกล่าวไว้ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนแต่งงานพระไวย ๆ ว่า

วิธีจัดโตกอาหารคาว–หวาน สำหรับเลี้ยงพระราชาคณะ

NATIONAL LIBRARY

"ล้วนแต่ของดีดีเทียบสี่ชั้น แกล้งประจงจัดสรรขึ้นซ้อนใส่" วิธีจัดสำรับตั้งจานเชิงซ้อน ๆ อย่างว่านี้ ข้าพเจ้าเคยได้ไปเห็นที่เมืองกลันตันและเมืองสายบุรี เขาจัดเลี้ยงตามแบบไทยโบราณอย่างว่านั้น แต่ที่ในกรุงเทพ ฯ แม้ยังใช้จานเชิงมาจนเร็ว ๆ นี้ เลิกวิธีตั้งซ้อนกันเสียนานแล้ว เห็นจะเลิกเมื่อเติมโถน้ำเชื่อมและโถแกงเข้าในสำรับ โถตั้งกลางกีดที่ จึงตั้งจานเชิงซ้อนเช่นนั้นไม่ได้ ว่าโดยกระบวนเขียน จานเชิงก็มีทั้งลายครามเขียนสีบนพื้นถ้วยและสีเบญจรงค์เหมือนกับชาม

มีจานครั้งกรุงเก่าอีกอย่างหนึ่ง รูปเป็นจานแบนไม่มีเชิง เขียนเป็นลายกลีบบัวสีแดง เข้าใจว่าเป็นของไทยสั่งเหมือนกัน เพราะมีหม้อน้ำมนต์ทำมาแต่เมืองจีน เขียนกลีบบัวแดงอย่างนี้ ดูเป็นพวกเดียวกัน แต่ของพวกนี้มีน้อย

โถนั้นมีหลายขนาด ขนาดใหญ่ที่สุดที่ได้พบประมาณ ๕ กำ รองลงมาขนาดกลางอีกขนาดหนึ่ง สำหรับใส่ของกินและอบเครื่องหอม รองลงมาอีกเป็นโถแกงโถน้ำเชื่อมตั้งบนสำรับ เล็กที่สุดเป็นโถปริกสำหรับตั้งเครื่องแบ้ง กระบวนโถทำหลายรูป โถขนาดใหญ่ และขนาดรองมักจะทำเป็นรูปแตง จุกบ้าน โถแกง โถน้ำเชื่อมทำเป็นทรงรูปแตงบ้าง เป็นทรงโกศบ้าง แต่ฝามักทำเป็นยอดทรงมัน โถปริกเครื่องแบ้ง มักทำเป็นรูปลูกแก้วกลมบ้าง เป็นเพื่องบ้าง เวลาเอามาจัดขึ้นเครื่องแบ้ง ทำปริกทองติดฝาเป็นยอดทรงมัน จึงเรียกกันว่า "โถปริก" กระบวนเขียนโถก็มีทุกอย่างเหมือนกับชามและจานเชิง

ลายไทยที่ให้อย่างไปเขียนเครื่องถ้วยครั้งกรุงเก่ามีหลายอย่าง มีลายก้านขดและลายก้านแย่งเป็นต้น บางทีมีภาพลายกระหนก บางทีเป็นภาพเทพนม อย่างนี้มีทั้งชามและโถ บางทีเป็นภาพเทพนมนรสิงห์ อย่างนี้ของเก่าเห็นมีมากแต่ชาม

พิเคราะห์ดูลวดลายที่เขียนเครื่องถ้วยครั้งกรุงเก่าประกอบกับสถานที่ที่พบถ้วยชามนั้น ๆ เข้าใจว่าลักษณะที่สั่งของเหล่านี้ สั่งเมื่อครั้งกรุงเก่าก็เห็นจะทำนองเดียวกับที่มาสั่งในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ คือแรกคิดอย่างและให้ลายนั้น คงเป็นผีมือช่างหลวงให้อย่างสั่งออกไปทำของหลวงเข้ามาใช้ราชการ หรือมิฉะนั้นเป็นของผู้มีบรรดาศักดิ์สูงสั่งเข้ามาใช้สอย ของนั้นสิ่งใดมีคนชอบจึงมีผู้เอาถ้วยชามปูนแรกเป็นตัวอย่างส่งให้พ่อค้าสั่งออกไปทำเข้ามาอีก พ่อค้าเลยสั่งเข้ามาขายด้วย ครั้นขายดีก็เอาตัวอย่างปูน ๒ ส่งออกไปให้ทำอีก จนเป็นของขายในท้องตลาด ส่วนลวดลายเมื่อถ่ายต่อ ๆ กันหลายชั้นเข้าก็เลื่อนเลวลงไปทุกที จนปูนหลัง ๆ เกือบจะรู้ไม่ได้ว่าเป็นลายไทย ของอย่างนี้มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า ลายไทยที่คนชอบกันมากในชั้นกรุงเก่านั้น เห็นจะเป็นลายเทพนมนรสิงห์ เพราะชามเทพนมนรสิงห์ยังพบได้ที่ไหน ๆ แม้ตามหัวเมืองไกล ถ้าเป็นบ้านที่ตั้งมาเก่าแก่ช่นที่เมืองกำแพงเพชร และบ้านหัวเวียงเมืองไชยา ห่างไกลกันถึงเพียงท่านั้นยังพบชามเทพนมนรสิงห์มีอยู่ เวลาเจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์ไปถึงที่นั้นสำรับที่ชาวบ้านหามาเลี้ยง เขายังมีชามเบญจรงค์เทพนมนรสิงห์ครั้งกรุง

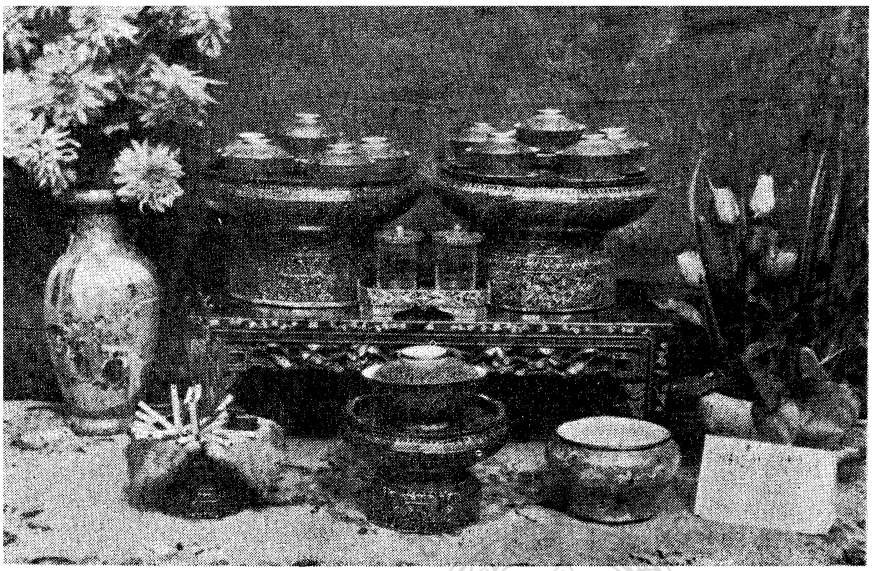
เก่าแห่งละมาก ๆ เห็นจะเป็นของสั่งเข้ามาขายกันแพร่หลายมาก จึงมีออกไปถึงที่ห่างไกลเห็นปานนั้น

ตั้งแต่เสียกรุงเก่าเมื่อบีกุน พ.ศ. ๒๓๑๐ ในระหว่างเวลาเมืองไทยเป็นจลาจล และทำศึกกู้อิสรภาพ การค้าขายกับต่างประเทศระส่ำระสายอยู่หลายปี จนขุนหลวงตากตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีได้เป็นที่มั่นคงแล้ว จึงได้เริ่มบำรุงการค้าขายกับเมืองจีน ในเวลานั้นไทยกำลังขัดสนเครื่องใช้สอย คงต้องซื้อหาถ้วยชามเครื่องใช้เข้ามาจากเมืองจีนมาก ในสมัยนั้นก็คงมีเครื่องถ้วยของจีนเข้ามาทั้งที่เป็นของจีนทำมาขาย และของไทยให้อย่างสั่งออกไปทำ เครื่องถ้วยที่ไทยสั่งครั้งกรุงธนบุรี จะสั่งอะไรบ้าง ยังไม่ทราบชัด ถ้าจะลองสันนิษฐานตามสังเกตสิ่งของที่มีอยู่ในเวลานี้ เข้าใจว่าครั้งกรุงธนบุรีเห็นจะเอาจานชามครั้งกรุงเก่าส่งออกไปเป็นตัวอย่าง ด้วยมีชามเบญจรงค์ลายเทพนมนรสิงห์ ปูนหลังข้างในเคลือบสีขาว ไม่เคลือบเขียวเหมือนของครั้งกรุงเก่า จึงเข้าใจว่าอย่างเคลือบขาวนี้จะสั่งครั้งกรุงธนบุรี

มาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงทำนุบำรุงช่างไทยที่ทรุดโทรมมาแต่ครั้งเสียกรุงเก่า พึ่งมามีฝีมือกลับดีขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๑ ปรากฏฝีมือมีอยู่จนบัดนี้หลายอย่าง พิเคราะห์ดูเครื่องถ้วย อันเป็นของไทยสั่งปูนเก่า ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เข้าใจว่ามาจนถึงในรัชกาลที่ ๑ ถ้วยชามที่สั่งไปทำเมืองจีน จึงได้ให้ช่าง

หลวงเขียนลายตัวอย่างขึ้นใหม่แต่ดำเนินตามตัวอย่างที่ดีครั้งกรุงเก่าเป็นพื้นเป็นลายไทยเขียนสีบนพื้นถ้วย ขาวบ้าง เขียนเบญจรงค์บ้าง เช่นชามลายก้านขดเขียนสีบนพื้นถ้วย มีรูปครุฑบ้าง ราชสีห์บ้าง เทพนมบ้าง ของชนิดนี้มีน้อย ด้วยสั่งเป็นของหลวง ผู้อื่นเห็นจะไม่ใช้ได้ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีเครื่องเบญจรงค์ที่ลายงาม ๆ อันเห็นได้ว่าเป็นของปูนแรกอีกหลายลาย ลายเหล่านี้เข้าใจว่า เป็นลายครั้งรัชกาลที่ ๑ ด้วยเป็นลายไทยเทียบแบบอย่างครั้งกรุงเก่า แต่ผีมือกลับดีขึ้น ของสั่งครั้งรัชกาลที่ ๑ ข้าพเจ้าได้พบถ้วยชาชุดหนึ่ง ว่าเป็นของกรมพระราชวังหลัง สั่งเขียนสีสอดทองบนพื้นถ้วยขาว ลายสัตว์น้ำเล่นคลื่น ลายอย่างนี้จะมีมาแต่ครั้งกรุงเก่าแล้วหรือจะคิดขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๑ ทราบไม่ได้ ถ้าหากว่าไม่มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า ก็ควรสันนิษฐานว่า ลายนอกอย่างได้คิดทำขึ้นใหม่มีบ้างแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ แต่คงมีน้อย โดยมากเอาอย่างลายครั้งกรุงเกานั้นเป็นแน่ ถ้าว่าโดยสิ่งของที่สั่งครั้งรัชกาลที่ ๑ ที่พบปะอยู่ในเวลานี้ ก็มากอยู่ในชามจาน โถ ๓ อย่าง เหมือนของครั้งกรุงเก่า นอกจากนี้ก็จะมีถ้วยและกระโถน

ลักษณะค้าขายในระหว่างเมืองไทยกับเมืองจีน เมื่อยังใช้เรือใบไปมา แม้ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ไปมาถึงกันได้เพียงปีละครั้งเดียว ด้วยต้องอาศัยแล่นใบเรือให้ถูกฤดูมรสุม เรือที่ไปค้าขายเมืองจีนต้องออกจากปากน้ำเจ้าพระยาราวเดือน ๘ ไปถึงเมืองจีนราวเดือน ๙ ต้องคอยอยู่ที่เมืองจีน ๕ เดือน จนถึงเดือนยี่จึงได้ลมตะเภาใช้ใบกลับมาเมืองไทยได้ ด้วย

วิธีจัด ตะลุ่มอาหาร คาว-หวาน สำหรับเลี้ยงพระชั้นสมเด็จ
พระราชาคณะ
หรือเทียบชั้นหม่อมคู่บ่าวสาวก็ได้

NATIONAL LIBRARY

เหตุนี้ ผู้ที่ไปค้าขายเมืองจีน มีเวลาอยู่เมืองจีนได้นาน ๆ ทุกเที่ยวที่ไป การสั่งของออกไปทำเมืองจีน ถ้าเป็นของหลวงก็ให้ช่างกำกับออกไปคอยดูให้ช่างจีนทำให้เหมือนตัวอย่าง ถ้าเป็นของพ่อค้าสั่ง พ่อค้าไม่มีช่างที่จะส่งไปคอยติเตียน ด้วยเหตุนี้ เครื่องถ้วยไทยสั่งที่เป็นของดีมีอยู่ในเวลานี้ จึงมักปรากฏเรื่องราวว่าเดิมเป็นของหลวง หรือของเจ้านายซึ่งมีพระเกียรติยศสูงทรงสั่งเข้ามา และของชนิดนี้จึงมีน้อย เพราะสั่งเข้ามาใช้สอยคราวละไม่กี่ชุด ไม่ได้สั่งเข้ามาสำหรับซื้อขาย ส่วนของที่พ่อค้าสั่ง เขาสั่งเข้ามาขายในตลาด ย่อมสั่งเข้ามาคราวละมาก ๆ ด้วยเหตุนี้จึงมีมาก แต่ไม่ใคร่จะเป็นของดี เพราะไม่มีช่างออกไปกำกับให้ทำ ถึงกระนั้น ยังน้อยกว่าของจีนที่ทำเข้ามาขายโดยลำพัง หรือที่พ่อค้าไปสั่งให้ทำตามรูปที่ให้อย่างไปจากเมืองไทย แต่ให้เขียนลายตามใจจีน ด้วยทำของเช่นนี้ง่ายกว่า ราคาก็ถูกกว่า พวกพ่อค้าจึงหาของชนิดนี้เข้ามาขายมากกว่าของราคาแพง

เครื่องถ้วยที่ไทยสั่งมาจากเมืองจีนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ของสิ่งใดสั่งเมื่อครั้งรัชกาลไหน ถึงไม่มีจดหมายเหตุ ถ้าจะตรวจดูให้รู้ได้ด้วยตัวอย่างสิ่งของยังมีมาก ของเหล่านั้นลวดลายที่เขียนให้แบบอย่างผิดกันทุกรัชกาล ช่างผู้ชำนาญอาจจะพิเคราะห์แบบอย่างลวดลายสิ่งของซึ่งสร้างในรัชกาลนั้น ๆ เช่นลายที่เขียนตามวัดเป็นต้น มาเทียบชี้ได้ว่า ลายอย่างนี้เป็นลายที่มีขึ้นในรัชกาลนั้น ลายอย่างนั้นพึ่งมีขึ้นเมื่อในรัชกาลนั้น แต่ถ้าจะตรวจให้แน่นอนเช่นนั้น จำต้องตั้งพิพิธภัณฑสถานรวบรวมเครื่อง

ถ้วยของเก่ามาไว้ทุก ๆ อย่างแล้วจึงตรวจ แต่พิพิธภัณฑสถานเช่นนั้นยังไม่มี มีแต่ผู้ที่ชอบเล่นได้หาสะสมไว้มีอยู่หลายแห่ง ข้าพเจ้าไม่ใช่ช่างกล่าวความตามที่ได้พิเคราะห์ดู สิ่งซึ่งเคยเห็นแก่ตาประกอบกับที่เคยได้ยินคำผู้ใหญ่บอกเล่ามา ความที่กล่าวคงจะพลาดพลั้งบ้าง

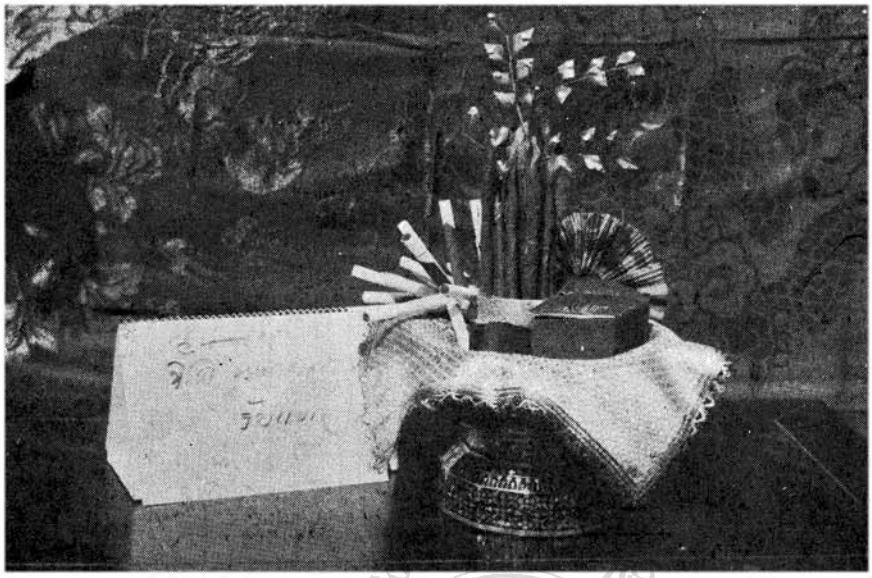
ถึงรัชกาลที่ ๒ ฝีมือช่างเขียนไทย ซึ่งบำรุงมาแต่รัชกาลที่ ๑ เจริญขึ้นมาก แบบอย่างลวดลายพลิกแพลงออกไปจากลายครั้งกรุงเก่ามามีขึ้นแต่เมื่อรัชกาลที่ ๒ อีกประการหนึ่ง ในรัชกาลที่ ๒ มีเวลาว่างการทัพศึกมาก ความนิยมเล่นของดีมีฝีมือช่างจึงเกิดขึ้นในรัชกาลนั้นหลายอย่าง ส่วนเครื่องถ้วยชามที่สั่งไปทำเมืองจีนเมื่อในรัชกาลที่ ๒ คิดแก้ไขผิดกับของแต่ก่อนทั้งรูปและลวดลาย มีลายผูกขึ้นใหม่หลายอย่าง เช่นลายดอกกุหลาบเบ็ดต้น บางทีเอาลายจีนเช่นลายสิงโต มาคิดผูกตามความนิยมของไทย สั่งไปให้เขียนถ้วยชาม สิ่งของที่ทำก็กวดขันฝีมือขึ้นทั้งลายน้ำทองและเขียนสี ว่าโดยย่อ เครื่องถ้วยที่ไทยสั่งไปทำเมืองจีน ที่นับถือกันว่าเป็นของดีที่สุดในเวลานี้ ล้วนเป็นของที่คิดแบบสั่งออกไปทำ เมื่อในรัชกาลที่ ๒ ทั้งนั้น มักเรียกกันว่าของสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถในรัชกาลนั้น ซึ่งเป็นความจริง เพราะจานชามของหลวงที่สั่ง สั่งเข้ามาสำหรับใช้ในห้องเครื่องฝ่ายใน สมเด็จพระศรี–สุริเยนทร์คงจะได้ทรงเป็นพระธุระในการสั่งให้ทำสิ่งของเหล่านั้น

ของจีนที่ไทยเราชอบเล่ากันมาแต่ก่อน ยังมีอีก ๒ อย่างคือกระถางต้นไม้ และปั้นชงน้ำชา เข้าใจว่าเล่นกันมาแต่กรุงเก่าทั้ง ๒ อย่าง กระถางต้นไม้ของเก่าที่มีตัวอย่างพอเห็นได้ในเวลานี้ มีทั้งกระถางเครื่องถ้วยเขียนคราม เขียนสี เครื่องดินปั้นและดินเคลือบ แต่ก่อนเล่นปลูกต้นไม้ดัดของหลวงตั้งประดับรอบท้องพระโรง มีมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ จนรัชกาลที่ ๕ ส่วนวังเจ้า บ้านขุนนาง ก็เล่นต้นไม้ดัดเป็นของแต่งเรือนอย่างหนึ่ง กระถางต้นไม้ของจีนที่มีเข้ามาในเมืองนี้ โดยมากเป็นรูปกระถางต้นไม้อย่างจีน ลายก็เป็นลายจีนแทบทั้งนั้น ดูเหมือนจะซื้อหาของจีนเข้ามาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ ต่อมาผู้ที่เล่นต้นไม้ดัดชอบใจกระถางรูปไหน ก็สั่งรูปนั้นเข้ามาเป็นคราว ๆ สงสัยว่าไม่มีกระถางต้นไม้รูปใดที่ไทยได้คิดอย่างรูปสั่งไปทำเมืองจีน เช่นเครื่องถ้วยอย่างอื่น ถึงที่เรียกกันว่า กระถางกราบ กระถางเชิง ก็เข้าใจว่าเป็นรูปกระถางจีน

ปั้นชงน้ำชานั้น เป็นของจีนปั้นด้วยดินอย่างดี ทำที่ตำบลยี่เฮ็งในมณฑลเจ๊กเกี๋ยง ใช้กันในเมืองแต้จิ๋วและฮกเกี้ยนมากกว่าที่อื่น ไทยเราชอบเล่นมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่การเล่นปั้นมาแพร่หลายมากเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงคิดหุ่นปั้นขึ้นใหม่ ส่งให้ออกไปทำเข้ามาจากเมืองจีน ที่เรียกกันทุกวันนี้ว่า ปั้นอย่าง” เป็นของดีวิเศษกว่าที่เคยมีมาแต่ก่อน หรือที่สั่งได้ในภายหลัง การเล่นปั้นชาจึงนิยมกันแพร่หลายมาแต่ครั้งนั้น ลักษณะการเล่นปั้น ข้าพเจ้าจะพรรณนาในที่อื่นต่อไป เป็นส่วนหนึ่งต่างหากในหนังสือนี้

ยังอีกอย่างหนึ่งคือการที่แต่งเรือนด้วยเครื่องประดับของจีน ก็ปรากฏว่าชอบกันมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้มาจับเล่นกันมากขึ้นเมื่อในครั้งรัชกาลที่ ๒ เข้าใจว่าตั้งแต่เมื่อสร้างพระตำหนักสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๖๑ เวลานั้นทูตไทยออกไปเจริญทางพระราชไมตรีเมืองจีนกลับเข้ามาถึงใหม่ ๆ ได้ไปเห็นการตกแต่งรั้ววังบ้านเรือนผู้มีบรรดาศักดิ์ที่เมืองจีนได้ความรู้มาช่วยอำนวยการตกแต่งพระตำหนักในสวนขวา นับว่าเป็นมูลเหตุที่จะเล่นเครื่องโต๊ะบูชามาแต่ครั้งนั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มา เครื่องถ้วยของจีนที่ไทยชอบซื้อหามาสะสม จึงมีแพร่หลายทั้งของที่ไทยให้อย่าง และของที่ทำตามความคิดจีน ดังจะปรากฏโดยพิสดารในตอนว่าด้วยเครื่องตั้งโต๊ะต่อไปในหนังสือเรื่องนี้

ถึงรัชกาลที่ ๓ แบบอย่างลวดลายของไทยยังนิยมไปข้างจีนยิ่งขึ้น จะเห็นตัวอย่างได้ เช่นแบบอย่างลวดลายที่วัดราชโอรส แม้บานประตูพระอุโบสถ ก็เอาลายมังกรจีนมาผูกเป็นลายประดับมุก แผลงออกไปจากแบบเดิมเป็นครั้งแรก แต่เมื่อในรัชกาลที่ ๓ การหลวงทำแต่พระอารามเป็นพื้น สิ่งของที่สั่งจากเมืองจีน ก็มักเป็นเครื่องศิลาและเครื่องถ้วยทำเป็นแผ่นกระเบื้อง สั่งมาประดับประดาแต่งพระอารามโดยมาก ไม่ปรากฏว่ามีสิ่งของเล่นที่เป็นของหลวงสั่ง ความนิยมดูอยู่ข้างตรงกันข้าม เมื่อไม่เสด็จลงประพาสสวนขวาดังในรัชกาลก่อน ทรงพระราชดำริว่า ภูเขาศิลาและตำหนักรักษาซึ่งได้ก่อสร้างไว้ในสวนขวา ทิ้งไว้จะยับเยินเสีย จึง

การจัดหมากพลู บุหรี่ รับแขก

NATIONAL LIBRARY

โปรดให้รื้อศิลาไปก่อเขาที่วัดพระเชตุพน และรื้อตำหนักต่าง ๆ ในสวนขวา ไปปลูกถวายเป็นเสนาสนะตามพระอารามหลวง อันเนื่องในเจ้าของตำหนักหลายแห่ง ความนิยมดูเบี้นไปข้างสละเครื่องเล่นถวายเบี้นพุทธบูชา จนเขียนรูปเครื่องแต่งเรือนและเครื่องบูชาของจีน เบี้นลายประดับฝาผนังโบสถ์วิหาร เช่นที่พระอุโบสถวัดราชโอรส และวัดกัลยาณมิตร เบี้นต้น แม้ของเล่นเช่นเครื่องถ้วยของจีน เบี้นโอ่งอ่าง ขวดและกระถาง ที่ชำรุดไปบ้าง ก็เอาไปติดต่อตั้งถวายไว้ตามวัด ยังจะหาดูได้จนทุกวันนี้

ของใช้สอยที่เบี้นเครื่องถ้วย สั่งเมืองจีนในครั้งรัชกาลที่ ๓ ของหลวงดูเหมือนจะสั่งหามาเพิ่มเติมแต่เฉพาะที่จำเบี้นต้องการใช้ ถ้าจะมีลายอย่างใดที่เบี้นลายหลวงผูกขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ และสั่งให้ไปเขียนเครื่องถ้วย เห็นมีอยู่ลายหนึ่ง คือ เบี้นลายดอกไม้จีน มีรูปนกเล็ก ๆ และกระรอกประกอบกับลาย ชามลายนี้ได้พบอยู่บ้างที่เข้าใจว่าเบี้นลายครั้งรัชกาลที่ ๓ เพราะเบี้นลายเดียวกับใบปกคัมภีร์พระไตรบิฎกฉบับรดน้ำเอก ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๓ และกล่าวกันว่าเบี้นฝีมืออย่างประณีตที่สุด แต่ความนิยมเล่นของจีนยังมีอยู่ในผู้มีบรรดาศักดิ์โดยมาก ไม่เลิกไปทีเดียว จึงมีสิ่งของต่าง ๆ ตั้งแต่ ถ้วย ชาม ตลอดลงมาจนปั้นชา ซึ่งให้อย่างสั่งไปทำเมื่อในรัชกาลที่ ๓ เบี้นอันมาก แต่เบี้นของเจ้านายและขุนนางสั่งทั้งนั้น

ยังมีการอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่ามีขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ คือ เรื่องตั้งเตาทำเครื่องเคลือบในเมืองไทย ถ้าจะว่าก็เป็นการกลับตั้งเตาทุเรียงอย่างครั้งสุโขทัย ที่ได้เลิกมาเสียหลายร้อยปี ให้กลับมีขึ้นอีก เตาทุเรียงที่สวรรคโลก สุโขทัย ทำทั้งกระเบื้องเคลือบมุงหลังคา และสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า "เครื่องสังกโลก" ดังกล่าวมาแล้ว แต่เตาที่ตั้งขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้งรัชกาลที่ ๓ ทำแต่กระเบื้องเคลือบมุงหลังคาอย่างหนึ่ง กับทำเป็นตัวลายเคลือบสีต่าง ๆ เป็นเครื่องประดับ เช่นประดับที่พระปรางค์วัดอรุณ และประดับพระเจดีย์วัดพระเชตุพนเป็นต้น อีกอย่างหนึ่งแต่สิ่งของเครื่องใช้เห็นจะเป็นด้วยหาของจีนได้ง่าย และถูกกว่า จึงมิได้ทำ

ครั้งกรุงเก่า ปราสาทราชมนเทียรมุงด้วยกระเบื้องดีบุก โบสถ์วิหาร ตำหนักรักษามุงด้วยกระเบื้องดิน ปรากฏว่าใช้กระเบื้องเคลือบแต่ ๒ แห่ง คือ ในจดหมายเหตุบาทหลวงตาชาด์ซึ่งเข้ามากับ มองซิเออร์เดอชัวมอง ราชทูตฝรั่งเศส เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวว่า พระที่นั่งธัญญมหาปราสาทที่เมืองลพบุรี มุงกระเบื้องเคลือบสีเหลืองงามนัก เวลาแดดส่องดูเหมือนกับเอาทองไปหุ้มไว้ ได้ชมแก่เจ้าพนักงาน เจ้าพนักงานบอกว่ากระเบื้องนั้นราคาแพงมาก มีปรากฏอีกแห่งหนึ่ง ในหนังสือพระราชพงศาวดารแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาว่า ทรงสร้างวัดบรมพุทธาราม หลังคาพระอุโบสถมุงด้วยกระเบื้องเคลือบ ราษฎร

จึงเรียกวัดนั้นว่า "วัดกระเบื้องเคลือบ" และยังเรียกกันอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้ สันนิษฐานว่า กระเบื้องเคลือบที่มุงพระที่นั่งธัญญมหาปราสาทก็ดี ที่มุงโบสถ์วัดบรมพุทธารามก็ดี เห็นจะเป็นของสั่งเข้ามาจากเมืองจีน จึงเป็นของแพง และมิได้มุงแพร่หลายออกไปถึงที่อื่น แม้แต่มุงวัดเดียวก็ยังเห็นเป็นของอัศจรรย์ จนราษฎรเอามาเรียกเป็นชื่อวัด ถ้าตั้งเตาทำที่กรุงเก่า คงจะมุงกระเบื้องเคลือบแพร่หลายกว่านั้น และจะไม่เห็นเป็นของประหลาดถึงปานนั้น ความที่กล่าวมานี้ พระยาโบราณราชธานินทร์ ก็รับรองว่าความสู้จริงเห็นจะเป็นเช่นนั้น ด้วยพระยาโบราณ ฯ เคยตรวจชิ้นกระเบื้องเคลือบของครั้งกรุงเก่าที่ได้พบปะ เห็นเป็นดินจีนทั้งนั้น (๑) ในกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหาปราสาทแต่แรกก็มุงด้วยกระเบื้องดีบุก หลังคาโบสถ์วิหารก็มุงด้วยกระเบื้องดินโดยมาก มีจดหมายเหตุปรากฏว่า เมื่อทรงบูรณะ

---

(๑) ในคำนำหนังสือเรื่องนี้ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายไว้ว่า "ข้อสันนิษฐานอันนี้ ขัดกับหนังสือพระราชพงศาวดาร ด้วยในหนังสือพระราชพงศาวดาร (ฉบับพระราชหัตถเลขา, โอเดียนสโตร์พิมพ์ ๒๕๐๕, น. ๑๓๗) กล่าวว่า โปรดให้เหมืนจันทรา ช่างเคลือบ ทำกระเบื้องเคลือบสีเหลืองขึ้นมุงหลังคาโบสถ์วิหารวัดบรมพุทธาราม ข้าพเจ้าไม่เชื่อหนังสือพระราชพงศาวดารตรงนี้ ด้วยเหตุ ๒ ประการ ประการที่ ๑ เศษกระเบื้องเคลือบที่พบทั้งที่กรุงเก่าและที่ลพบุรี ได้ตรวจกันหลายคน เห็นเนื้อดินสีอ่อนเป็นดินเมืองจีน มิใช่ดินเมืองไทย อีกประการหนึ่ง ถ้าทำกระเบื้องเคลือบได้ คงมุงแพร่หลายออกไปหลายแห่งเหมือนอย่างที่ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เห็นว่าครั้งกรุงเก่าทำไม่ได้เอง จึงมุงน้อยแห่งนัก เมื่อมุงวัดบรมพุทธาราม จึงเห็นเป็นการแปลกประหลาด จนพากันเรียกชื่อวัดนั้นว่า "วัดกระเบื้องเคลือบ" แต่ถ้าหากว่าความสันนิษฐานของข้าพเจ้าจะผิดไป ความจริงกระเบื้องนั้นทำที่ในกรุงเก่า ดังกล่าวในหนังสือพระราชพงศาวดารไซร้ น่าจะเข้าใจว่า เห็นจะได้ช่างเคลือบเข้ามาเมื่อในครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำกระเบื้องเคลือบมุงพระที่นั่งธัญญมหาประสาทกับพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุเมืองลพบุรีอีกแห่งหนึ่ง (ข้าพเจ้าพึ่งขึ้นไปพบเศษกระเบื้องเคลือบมีเรี่ยรายอยู่ที่พระวิหารหลวง) บางทีจะเป็นช่างคนนั้นเอง อยู่มาจนแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา ด้วยระยะเวลาไม่ห่างกันนัก จึงโปรดให้ทำกระเบื้องเคลือบขึ้นมุงวัดบรมพุทธาราม ความที่กล่าวมาในข้อนี้ แล้วแต่ท่านผู้อ่านจะวินิจฉัยกันเทอญ."

วัดพระเชตุพนในรัชกาลที่ ๑ พระอุโบสถและวิหารมุงกระเบื้องเคลือบ สันนิฐานว่า คงมุงพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วยอีกแห่งหนึ่ง มีพระอุโบสถวัดราชโอรสอีกแห่งหนึ่ง ที่ปรากฏว่ามุงกระเบื้องเคลือบสีเขียวมาแต่รัชกาลที่ ๒ นอกจากนี้ แม้พระราชมนเทียร ทั้งวังหลวงและวังหน้า ก็ไม่ได้มุงกระเบื้องเคลือบ จึงเข้าใจว่า กระเบื้องเคลือบในชั้นนั้นเห็นจะสั่งมาจากเมืองจีน พึ่งมาตั้งทำขึ้นในเมืองไทยในรัชกาลที่ ๓

การตั้งเตาเครื่องเคลือบเมื่อในรัชการที่ ๓ ยังไม่พบจดหมายเหตุที่จะทราบความได้ว่า ตั้งต้นทำมาแต่ปีไร เข้าใจว่าคงมีจีนเข้ามาเป็นครูตั้งเตาทำในกรุงเทพ ฯ ฝึกหัดจนไทยทำได้เอง วิธีทำกระเบื้องเคลือบครั้งรัชกาลที่ ๓ ตามที่ทราบนั้น ว่าจัดช่างเคลือบขึ้นเป็นกรมหนึ่ง ตั้งเตาเคลือบที่วัดสระเกศ ด้วยมีที่อุปจารกว้างขวางและอยู่ใกล้คลอง ขนของได้ง่าย การปั้นกระเบื้อง เกณฑ์ให้เลกพราหมณ์ปั้น ด้วยเลกพราหมณ์ได้ยกเว้นจากราชการอย่างอื่น โดยเป็นพวกนักพรต ได้เปรียบคนพวกอื่นอยู่ การทำกระเบื้องถือว่าเป็นการพระราชกุศล ด้วยทำมุงหลังคาโบสถ์วิหารโดยมาก จึงเกณฑ์ให้พวกพราหมณ์ทำ ทำแล้วส่งมาให้กรมช่างเคลือบ ๆ กระเบื้องนั้น แล้วส่งไปสำหรับมุงหลังคาพระอาราม และพระมหาประสาทราชมนเทียร ครั้งนั้นการสร้างพระอารามมีมาก ทั้งกวดขันกระบวนแบบอย่างมาก กระเบื้องที่มุงหลังคาก็คิดทำยักย้ายเป็นหลายสี

ทำได้เป็นอย่างดีที่สุดอยู่เพียงในรัชกาลที่ ๓ ต่อมารัชกาลที่ ๔ การสร้างพระอารามไม่มีมากเหมือนรัชกาลที่ ๓ การทำกระเบื้องเคลือบก็น้อยลง กระเบื้องเคลือบในรัชกาลที่ ๔ ก็ทำกระเบื้องเกล็ดอย่างรัชกาลที่ ๓ เป็นพื้น มีทำแผลงเป็นกระเบื้องกบูอย่างเก่า มุงหลังคาวัดราชประดิษฐ์แห่งหนึ่ง แต่การทำกระเบื้องเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ทำแต่พอเป็นราชการ ได้ประโยชน์ไม่เท่าค่าใช้จ่ายมาถึงรัชกาลที่ ๕ จึงได้เลิกโรงกระเบื้องเสีย ด้วยเห็นว่ากระเบื้องที่ต้องการซ่อมแซม หรือมุงหลังคาพระอารามที่สร้างใหม่ สั่งจากเมืองจีนได้ถูกกว่า แต่มีข้อประหลาดอย่างหนึ่ง ที่มาได้ความว่า จีนเคลือบกระเบื้องไม่ได้สีอย่างที่ไทยเคยเคลือบได้เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ เช่นกระเบื้องสีชาบที่มุงหลังคาพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามก็ดี กระเบื้องสีเขียวที่มุงหลังคาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทก็ดี ส่งตัวอย่างสั่งไปทำเมืองจีนก็ทำสีไม่ได้อย่างสีกระเบื้องทำในเมืองไทยเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ จึงเกิดความรู้สึกเสียดายวิชาช่างเคลือบที่สูญไป มาแต่ในรัชกาลที่ ๕ ครั้นเมื่อไฟไหม้พระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๓๘ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ เป็นแม่กองทำการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ได้ทรงพยายามที่จะกลับตั้งโรงเคลือบให้ขึ้นในกรุงเทพ ฯ อีก ถึงเรียกจีนช่างเคลือบเข้ามาเป็นครู ตั้งเตาเคลือบกระเบื้องสีเหลืองที่มุงหลังคาพระอุโบสถวัดอรุณราชวรารามอยู่บัดนี้ ก็ปรากฏว่าทั้งฝีมือและสียังสู้กระเบื้องที่ทำเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ไม่ได้ การจึงระงับมา

มาเมื่อปีชาล พ.ศ. ๒๔๕๗ นี้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดาสิ้นพระชนม์ หม่อมราชวงศ์หญิงลิ้นจี่ ธิดาในพระองค์เจ้าปรีดา ซึ่งเป็นผู้จัดการมรดก มีแก่ใจรวบรวมสมุดหนังสือต่าง ๆ ของกรมขุนวรจักรธรานุภาพ ซึ่งตกมาเป็นของพระองค์เจ้าปรีดา กับทั้งสมุดหนังสือของพระองค์เจ้าปรีดา ส่งมาถวายไว้ในหอพระสมุดสำหรับพระนคร เจ้าพนักงานตรวจหนังสือนั้น พบทั้งตำราเคลือบกระเบื้องและตำลาหุงกระจกสี ซึ่งไทยทำมาแต่ก่อน ด้วยกรมขุนวรจักร ฯ ได้ทรงบัญชาการกรมช่างเคลือบ ช่างกระจก เมื่อในรัชกาลที่ ๔ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์เจ้าปรีดาได้ทรงบัญชาการต่อมาจนเลิกกรมนั้น กรรมการหอพระสมุด ฯ จึงหวังใจว่า ตำราที่ได้พบนี้ จะเป็นตำราเคลือบกระเบื้อง และหุงกระจกสี เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ ที่ ๔ ถ้าเช่นนั้นเชื่อว่า ถ้าจะต้องการทำอีกคงทำได้ ด้วยตำรายังไม่สูญ

ถึงรัชกาลที่ ๔ การสั่งของเมืองจีนต้องเปลี่ยนวิธี ด้วยมีเหตุเมื่อราชทูตไทยออกไปเมืองจีน เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๙๕ ไปถูกผู้ร้ายปล้นตั้งแต่นั้นก็มิได้มีราชทูตไทยไปเมืองจีนอีก การสั่งให้ไปทำของที่เมืองจีนจึงต้องให้พวกนายห้างในกรุงเทพ ฯ รับธุระสั่ง ไม่ได้ส่งช่างไทยออกไปตรวจตราดังแต่ก่อน ห้างที่รับสั่งของเมืองจีนที่สำคัญทราบว่า ๒ ห้าง คือ ห้างพระยาพิศาลผลพานิช (ชื่น) ใช้ยี่ห้อโปจู ห้างหนึ่ง ห้างพระยาโชฎึก ฯ (พุก) ใช้ยี่ห้อกิมติ๋งฮกกี่ อีกห้างหนึ่ง นอกจากนี้ว่ายังมีจีนสุ่น

อีกคนหนึ่ง เดิมเป็นคนรับธุระของพระยาโชฎึก ฯ (พุก) ออกไปทำของเมืองจีน ไปทำของ ๆ ตัวเองเข้ามาขายด้วย จึงไม่พอใจกับพระยาโชฎึกฯ จีนสุ่นแยกออกมาตั้งห้างริมประตูสำราญราษฎร์ ถนนบำรุงเมือง สั่งของเมืองจีนมาขายโดยลำพังอีกคนหนึ่ง

เครื่องถ้วยที่สั่งทำเมืองจีนในรัชกาลที่ ๔ ของหลวงปรากฏตัวอย่างแต่กระเบื้องเครื่องประดับ เช่นที่ประดับพระพุทธปรางค์ปราสาทในวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นต้น นอกจากนี้แม้ถ้วยชามก็ไม่ปรากฏตัวอย่างของหลวงที่ได้สั่งไปทำ แต่ของเจ้านายและขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์สั่งให้ทำนั้นมีมาก เครื่องใช้ที่สั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ผิดกับแต่ก่อนหลายอย่าง เครื่องเบญจรงค์เรียกว่าเลิกทีเดียวได้ มีสั่งแต่ลายน้ำทองกับลายคราม ให้แบบลายไทยไปทำแต่เฉพาะลายน้ำทอง แต่สู้ของครั้งรัชกาลที่ ๒ ไม่ได้ทั้งลายและฝีมือที่ทำ ด้วยการที่สั่งลำบากขึ้น มีเรื่องเล่ากันมาว่า มีผู้คิดตัวอย่างโทนเล่นมโหรี สั่งไปให้ทำด้วยถ้วยเขียนลายน้ำทอง หุ่นตัวอย่างที่กลึงส่งออกไป ไม่ได้รวงข้างในตลอด ช่างจีนทำโทนถ้วยได้รูปได้ลายตามตัวอย่างหมด แต่ไม่ได้รวงข้างในตลอด กลายเป็นโทนตันเหมือนกับหุ่น ด้วยไม่มีใครชี้แจงให้ช่างจีนเข้าใจว่าจะทำอะไร ของที่ทำพลาดผิดไปอย่างนี้ ปรากฏว่ามีหลายคราว

จะเป็นเพราะให้อย่างสั่งของ ไปทำเมืองจีนไม่ได้สะดวก เหมือนแต่ก่อน หรือจะเป็นด้วยความนิยมเปลี่ยนแปลงมาอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น เมื่อ

ในรัชกาลที่ ๔ เครื่องถ้วยของจีนที่มีเข้ามาในเมืองไทยทั้งถ้วยชามและเครื่องโต๊ะ เป็นของลายครามและเขียนลายจีนเป็นพื้น นับว่าเครื่องลายครามเป็นของเล่นกันแพร่หลายขึ้นในเมืองไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๔ มีเหตุอย่างหนึ่งประกอบกับการอันนี้ ด้วยเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ อังกฤษกับฝรั่งเศสเข้ากันทำสงครามกับจีน ตีได้เมืองปั๋กกิ่ง ครั้งนั้นพวกฝรั่งอ้างเหตุว่า เพราะจีนจับกงสุลและพ่อค้าฝรั่งซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือจีน ไปทรมานด้วยอาการทารุณร้ายกาจต่าง ๆ เมื่อฝรั่งชนะแล้วจะแก้แค้น จึงไปเผาวังอันเป็นที่ประทับพระเจ้ากรุงจีนในฤดูร้อน ซึ่งอยู่นอกเมืองปั๋กกิ่งและปล่อยให้ทหารปล้นเอาสิ่งของเครื่องแต่งวังนั้นเสียด้วย เครื่องแต่งวังที่ฝรั่งปล้นได้มาในคราวนั้น มีของลายครามดี ๆ ขายแพร่หลายตกเข้ามาจนถึงเมืองไทยหลายอย่าง จึงทำให้เกิดต้องการเสาะหาเครื่องลายครามของจีนซึ่งนับถือว่าเป็นของดีมาแต่คราวนั้น

สิ่งของเครื่องถ้วยที่ปรากฏว่า เป็นของสั่งเข้ามาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ อยู่ในของเหล่านี้ คือ ชาม แก้ทรงเป็นทรงบัวอย่างเตี้ยและเป็นชามฝาทั้งนั้น จาน จานเชิงใช้น้อยลง เปลี่ยนเป็นจานแบน โถ, โถขนาดใหญ่ใช้น้อยลง คงใช้มากแต่ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ถ้วยชา คิดรูปใหม่หลายอย่าง ถ้วยชายี่ห้อโปจูง และยี่ห้อกิมตึงฮกกี เหล่านี้เป็นของให้อย่างสั่งครั้งรัชกาลที่ ๔ ทั้งนั้น ส่วนเครื่องโต๊ะ เจ้านายและขุนนางก็เล่นกันขึ้นเมื่อในรัชกาลนั้น มีประเพณีจัดโต๊ะเครื่องบูชาไปตั้งช่วยกันในเวลา

วิธีจัดสำรับอาหารคาว–หวาน สำหรับเลี้ยงขันหมาก

NATIONAL LIBRARY

มีการงานเป็นกระบวนประกวดกัน การเล่นเครื่องโต๊ะจึงนับว่าเกิดขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔

อนึ่ง เมื่อในรัชกาลที่ ๔ นั้น ปรากฏว่ามีผู้คิดเขียนเครื่องถ้วยขึ้นในเมืองไทยเป็นครั้งแรก ใครจะทำบ้างข้าพเจ้าไม่ทราบตลอด ที่ทราบนั้นคือ หม่อมเจ้าเนตรในกรมหมื่นสุนทรธิบดีองค์หนึ่ง สิ่งของเครื่องถ้วยที่หม่อมเจ้าเนตรเขียนลายคราม ยังมีติดอยู่ที่ศาลาถ้วยจานวัดบวรนิเวศทุกวันนี้ วิธีเขียนนั้น เอาถ้วยขาวของจีนที่เคลือบแล้วมาเขียนสีครามทับนอกเคลือบ แล้วเอาเข้าไฟอ่อน ๆ ให้สีสุก อย่างจีนทำเครื่องสีเขียนนอกเคลือบ แต่การที่ทำนั้นไม่ถึงเป็นสินค้าซื้อขาย

รัชกาลที่ ๕ เป็นรัชกาลที่ยืนนาน และเป็นเวลาบ้านเมืองมีความเจริญยิ่งกว่ารัชกาลก่อน ๆ มา กิจการทั้งปวงจะเป็นการปกครองบ้านเมืองก็ดี การศึกษาวิชาความรู้และศิลปศาสตร์ก็ดี การไปมาค้าขายทั้งภายในและที่ต่อเนื่องกับนานาประเทศก็ดี สมบูรณ์ยิ่งกว่าครั้งไหน ๆ ที่ปรากฏมาแต่ก่อน เป็นเหตุให้เจริญโภคทรัพย์ในบ้านเมือง สามารถที่บุคคลทุกชั้นบรรดาศักดิ์จะประกอบการต่าง ๆ ตั้งแต่การเลี้ยงชีพ การบำเพ็ญกุศล ตลอดจนการเล่นเพื่อแสวงหาความสุขสำราญได้สะดวกกว่าแต่ก่อนมาก หนังสือเรื่องนี้ว่าด้วยเครื่องถ้วยเป็นท้องเรื่อง ใช่กิจที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงการอย่างอื่น จะกล่าวเฉพาะแต่ตำนานเครื่องถ้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๕ แต่โดยเนื้อความ

เครื่องถ้วยที่มีเข้ามาในเมืองไทย เมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีมากทั้งเครื่องถ้วยจีน เครื่องถ้วยญี่ปุ่น และเครื่องถ้วยฝรั่ง ใช้เป็นเครื่องใช้และเป็นเครื่องตกแต่งบ้านเรือนทั้ง ๓ อย่าง จานชาม เครื่องใส่กับข้าวของกิน ผู้ดีมักใช้เครื่องถ้วยฝรั่ง ใช้ของตามรูปและลวดลายฝรั่งโดยมาก ที่สั่งเป็นชามไทยทำรูปเป็นชามฝามีหูอย่างชามเงิน ก็ใช้กันชุกชุม เครื่องถ้วยญี่ปุ่นตั้งเป็นเครื่องแต่งเรือนโดยมาก ที่ชอบใช้สอยมีแต่ถ้วยชาบ้าง ซึ่งญี่ปุ่นทำได้บางกว่าของจีน มาในตอนหลังญี่ปุ่นทำเครื่องถ้วยเลียนของจีนที่ไทยชอบใช้ เช่น ชาม โถ และกระโถน ส่งเข้ามาขายมาก ญี่ปุ่นขายลดราคาได้กว่าของจีนราวครึ่งตัว ด้วยอาจจะพิมพ์ลายลงได้ไม่ต้องเขียนด้วยมือ เนื้อถ้วยและครามของญี่ปุ่นเลวกว่าของจีนเป็นอันมาก ก็ขายได้ราคาถูก เครื่องถ้วยญี่ปุ่นที่ทำเลียนของจีน จึงมีเข้ามาขายในเมืองไทยเต็มท้องตลาดอยู่จนในเวลานี้ เข้าใจว่าจนถึงเครื่องถ้วยของจีนขายได้น้อยลงกว่าแต่ก่อน ส่วนเครื่องถ้วยของจีนนั้น ต้องจำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ ของดีสำหรับผู้มีบรรดาศักดิ์ใช้สอยประเภทหนึ่ง ของเลวสำหรับขายในท้องตลาดประเภทหนึ่ง ในจำพวกของดีนั้น เครื่องภาชนะจานชามที่เป็นของหลวง และของผู้มีบรรดาศักดิ์สั่งเข้ามาใช้ก็มี ทำรูปทรงอย่างจีน เขียนลายจีนเป็นพื้น และเป็นลายครามโดยมาก ลายสีมีบ้างแต่น้อย ถ้วยชาสั่งเข้ามาหลายคราว ดังจะปรากฏต่อไปในตอนว่าด้วยถ้วยนั้น เป็นถ้วยลายครามโดยมาก มีผู้สั่งเครื่องเขียนลายเบญจรงค์อย่างเก่าเข้ามาคราวหนึ่ง

ทำดีพอใช้ นอกจากนี้ที่มีเข้ามามาก ก็คือเครื่องถ้วยอันเป็นสิ่งของเครื่องแต่งเรือน เช่น ขวด, ชาม, และกระถางธูป, กระถางต้นไม้ เป็นต้น โดยมากใช้ได้ทั้งเป็นเครื่องแต่งเรือน และตั้งโต๊ะเครื่องบูชา เป็นลายจีนและลายครามเป็นพื้น ดังจะปรากฏต่อไปในตอนกล่าวด้วยเครื่องโต๊ะ ส่วนของที่จัดว่าเป็นประเภทเลวสำหรับขายในท้องตลาดนั้น แต่เดิมคนชั้นต่ำใช้เพียงเครื่องถ้วยอย่างหยาบที่เรียกกันว่า ชามปากไปล่ และชามกะลา เครื่องลายครามใช้แต่ผู้ดี ต่อมาเมื่อผู้คนมีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์ขึ้น คนมีกำลังพอจะซื้อหาเครื่องที่ดีกว่าชามกะลา จึงมีเครื่องลายครามเข้ามาขายมาก ที่เป็นลายสีก็มี นอกจากนี้ก็มีโอ่งอ่างทั้งเครื่องถ้วยและเครื่องเคลือบ ที่ไทยชอบใช้เหมือนอย่างมีมาแต่ก่อน เป็นแต่เปลี่ยนอย่างเปลี่ยนขนาดไปตามความนิยมของโลก

เครื่องถ้วยจีนที่เป็นชั้นของดีมีเข้ามาในคราวไหน ๆ ไม่เท่าเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เพราะกลับเล่นเครื่องถ้วยบั้น และเครื่องโต๊ะกันขึ้นอีก การสะสมเครื่องถ้วยที่ดี ทั้งที่มีอยู่ในเมืองไทยแต่ก่อนแล้วและที่หามาใหม่ ก็มาบริบูรณ์เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๕ ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดของเหล่านี้ ทรงเป็นพระราชธุระรวบรวมมาจัดตั้งเป็นเครื่องประดับและให้มีการประกวดกันดังจะปรากฏต่อไปข้างหน้า เครื่องถ้วยจีน เพียงของหลวงที่ตั้งแต่งพระที่นั่ง เจ้านาย และขุนนางต่างประเทศที่เป็นแขกเมืองเข้ามาเผ้าได้มาเห็นแล้ว ย่อมกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า เครื่องลาย

ครามซึ่งเขาได้เคยเห็นมา จะเป็นที่ในเมืองจีนก็ตาม หรือในยุโรปก็ตาม ไม่ว่าที่แห่งใด ๆ ไม่เคยเห็นรวบรวมได้มาก หรือที่จะมีของดีงามที่รวบรวมไว้ได้ มากเหมือนกับของหลวงที่มีอยู่ในกรุงเทพ ฯ ความข้อนี้เป็นคำกล่าวยุติต้องกันหมด ในบรรดาผู้ที่ได้มาเห็น เห็นพอจะเชื่อเป็นความจริงได้ว่า กระบวนเครื่องลายครามที่เป็นของดี ไม่มีที่แห่งไหนในโลก ที่จะรวบรวมไว้ได้มากเท่าในเมืองไทยนี้

เมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีผู้ทำเครื่องถ้วยที่ในกรุงเทพ ฯ หลายราย แต่เป็นการเขียนทั้งนั้น หาได้ปั้นรูปทำของใหม่ไม่ ที่สำคัญ คือ เตาของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ เอาหุ่นเครื่องถ้วยขาวของจีนมาเขียนสีนอกเคลือบ ทำลายน้ำทองโดยมาก ผูกลายไทยต่าง ๆ มาเขียน ทำได้งามดีมาก แต่ทำเป็นของถวายบ้าง ของใช้บ้าง แจกบ้าง ไม่ถึงซื้อขาย ทำอยู่คราวหนึ่งก็เลิก แต่ตัวอย่างของยังมีมาก มักเป็นกระโถนค่อม และถ้วยชาเป็นพื้น ของที่ควรนับว่า ทำถึงเป็นของขาย ไปมีที่เมืองเชียงใหม่ ตั้งเตาทำเครื่องเคลือบเขียวคล้ายเครื่องสังกโลกขายในตลาด แต่เนื้อดินและยาเคลือบอ่อนกว่าสังกโลก อีกแห่งหนึ่ง เมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงสำเร็จราชการมณฑลอีสาน พบดินขาวในมณฑลนั้น ได้ทรงลองทำของต่าง ๆ เช่น หม้อกรองน้ำ คนโทน้ำ ตลอดจนกระถางต้นไม้ ก็เผาแข็งใช้ได้ แต่ไม่ปรากฏว่าได้ลองเคลือบ ของเหล่านี้นับว่าเกิดขึ้นในครั้งรัชกาลที่ ๕

ที่จริงในเมืองไทยมีหินหลายอย่าง ซึ่งอาจจะผสมทำเครื่องถ้วยได้ ข้าพเจ้าได้เคยส่งตัวอย่างหินให้ไปลองทำที่ญี่ปุ่น ก็ทำได้ และว่าหินที่แหลมสิงห์เมืองจันทบุรีเป็นดีกว่าที่อื่น ได้ส่งตัวอย่างของทำด้วยหินไทยเข้ามาให้ดู ก็เห็นว่าดีจริง แต่ความขัดข้องข้อสำคัญมีอยู่ ด้วยค่าแรงในเมืองเราแพงกว่าทั้งในเมืองจีนและญี่ปุ่น ถ้าจะตั้งโรงขึ้นทำเครื่องถ้วยในเมืองไทยในเวลานี้ เชื่อได้ว่า คงทำได้ดีกว่าครั้งสมเด็จพระร่วง แต่ของนั้นจะขายยาก ด้วยคิดทุนแล้วราคาจะแพงกว่าของที่จีนทำ แม้ของจีนที่ว่าราคาถูกอยู่แล้วในตอนหลังมาเมื่อญี่ปุ่นคิดทำลายด้วยพิมพ์ แทนเขียนด้วยมือ ก็อาจจะทำของลายครามขายลดราคาต่ำกว่าของจีน ทั้งเนื้อถ้วย และสีครามสู้ของจีนไม่ได้ จนมีของญี่ปุ่นใช้กันในตลาดแพร่หลายเข้ามาในเมืองไทยเป็นอันมาก ในทุกวันนี้ นัยว่าขายเข้าไปจนในเมืองจีนเอง จนของกังไสที่จีนทำขายเดี๋ยวนี้ ขายได้น้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก เพราะไม่อาจจะขายได้ถูกเท่าของญี่ปุ่น

การเล่นรวบรวมเครื่องถ้วยของจีน เมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีทั้งของหลวงและของผู้อื่นอีกหลายราย การเล่นเครื่องถ้วย มีลักษณะที่จะเลือกจะกำหนด และมีวิธีการประกวด น่ารู้อยู่บ้าง เมื่ออธิบายถึงตำนานเครื่องถ้วยแล้ว ข้าพเจ้าจะลองบรรยายถึงลักษณะการเล่นเครื่องถ้วยต่อไป

ว่าด้วยเล่นถ้วยชั้น

การเล่นสะสมของดีงามประกวดกัน เป็นการที่มีคนชอบเล่นทุกชาติทุกภาษา เพราะเป็นการเล่นอันกอปรด้วยประโยชน์ ถ้าจะว่าแต่ส่วน

ประโยชน์ของผู้เล่น ก็คือได้ความสนุกและความพอใจและได้ความรู้ บางที ก็ได้กำไรในการที่เล่นนั้นด้วย ถ้าจะว่าทางสาธารณประโยชน์ การที่เล่นเช่นนั้นก็เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย ผู้เล่นลงทุนลงแรงเที่ยวเสาะแสวงหาของดีงาม อันกระจัดพลัดพรายอยู่ มารวมรักษาไว้มิให้เป็นอันตราย ถ้าและของที่รวบรวมนั้นยังอยู่ในบ้านเมืองตราบใด ก็ชื่อว่ามีของดีมีราคาเป็นสมบัติของชาติ ยังการที่ผู้อื่นได้ไปเห็นของที่เขารวบรวมรักษาไว้ก็ชื่อว่าได้รับประโยชน์ทางความรู้ ซึ่งยังมิได้เคยรู้เห็นมาแต่ก่อน คุณและประโยชน์ของการเล่นสะสมของดีงามมีอยู่ดังนี้ จึงเป็นการที่มีคนชอบเล่นทุกประเทศ เมื่อเล่นกันหลายคนเข้า การประกวดกันก็เกิดขึ้น และการประกวดกันนั้นเอง เป็นเครื่องบำรุงความพยายามของผู้เสาะหาให้พากเพียรยิ่งขึ้น

ความนิยมของมนุษย์ และกิจการต่างบ้านต่างเมืองย่อมต่าง ๆ กัน แม้สิ่งซึ่งถือว่าดีว่างาม ความนิยมก็ต่างกัน เพราะฉะนั้น จึงไม่กำหนดได้ว่า ของสิ่งอันใดบ้าง ซึ่งคนชอบเล่นหามาประกวดกัน แต่คงอยู่ในสิ่งของที่มีมากพอหาได้หลายคน แต่ไม่มากจนถึงใคร ๆ จะมีได้เหมือนกันทั่วไป

สิ่งของที่ไทยเราชอบหามาเล่นประกวดกันในประเทศนี้ ก็มีหลายอย่าง บางพวกเล่นต้นไม้ เช่นต้นไม้ดัดบ้าง พันธุ์บอนบ้าง พันธุ์ติณชาติบ้าง พันธุ์โหราบ้าง พันธุ์เอื้องไม้บ้าง บางพวกเล่นเสาะหาของ

โบราณ เป็นต้นว่า พระพุทธรูป เทวรูปทองสัมฤทธิ์ของโบราณ และตัวอย่างเงินตราที่ใช้กันมาแต่ก่อน บางพวกก็เล่นเสาะหาของแปลกประหลาด เช่น เขาวัว เลือกหาเอามาขัดสีตั้งดูประกวดกัน ของคนชอบเล่นเช่นนี้มีมากมายหลายอย่างนัก ประเทศอื่นเขาก็เล่นเสาะหาของที่เขานิยมกันในประเทศนั้น ๆ มีมากมายหลายอย่าง เล่นโดยคติอย่างเดียวกัน แต่ถ้าว่าโดยสิ่งของที่เล่น ของบางอย่างเล่นกันแต่ในที่น้อยแห่ง เช่น เขาวัว บางทีแต่เดิมจะเป็นของนิยมกันในพวกถือศาสนาพราหมณ์ ในมัชฌิมประเทศด้วยมีตำราบอกลักษณะเขาวัวว่า เขาสีอย่างนั้น ลายอย่างนั้น รูปอย่างนั้น มีคุณอย่างนั้น ๆ ตำรานี้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ได้ทรงพระนิพนธ์เป็นลิลิตพิมพ์ไว้ในหนังสือมิวเซียม แต่ว่าโดยการที่หาเล่นประกวดกัน ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินว่า เล่นเขาวัวกันที่อื่น นอกจากในเมืองไทยเรานี้ แต่ของบางอย่างเป็นของคนชอบเล่นกันแพร่หลายทั่วไปในนานาประเทศ เช่น เครื่องถ้วยของจีนนี้เป็นต้น เพราะเป็นของโบราณทำกันเนื่องมากว่าพันปี มีแพร่หลายไปทั่วทุกประเทศ จะเลือกหาของแปลกประหลาดดีเลว ในเครื่องถ้วยของจีนได้ต่าง ๆ มาก ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นของที่ชอบเล่นสะสมกันทั้งในยุโรป อเมริกา และอาเซีย เครื่องถ้วยของจีนที่ไทยเราชอบเล่น ถึงเป็นสิ่งของมากมายหลายอย่างก็จริงอยู่แล แต่ถ้าว่าโดยกระบวนเล่นประกวดกัน ที่เล่นกันมากก็แต่ ๒ อย่าง คือ เครื่องชาอย่างหนึ่ง เครื่องโต๊ะอย่างหนึ่ง เครื่องภาชนะ ถ้วย ชาม ที่เป็น

ของให้อย่างสั่งเข้ามาก็ดี กระถางต้นไม้ก็ดี โอ่งอ่างที่ทำด้วยถ้วยก็ดี แม้มีผู้ชอบสะสม แต่ก็ยังจะเรียกว่าเล่นประกวดกันอย่างเครื่องชา และเครื่องโต๊ะไม่ได้ ด้วยใครมีก็เป็นแต่ใส่ตู้ตั้งเก็บไว้ หรือจัดตั้งประจำที่ ไม่ใคร่เอาออกใช้ออกตั้งอวดกันในที่ประชุมชนเหมือนกับเครื่องชา และเครื่องโต๊ะ แต่เครื่องชานั้นไม่ได้เล่นแต่ถ้วยน้ำชา อันเป็นเครื่องถ้วยอย่างเดียว เล่นประกอบกับปั้นดินสำหรับชงชาด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อจะกล่าวถึงการเล่นเครื่องชา ต้องว่าด้วยเล่นปั้นและถ้วยชารวมกัน

ว่าด้วยปั้นชา

การที่ไทยเราเล่นเครื่องชานั้น ตามความที่ได้ทราบมาว่า เพราะเล่นปั้นขึ้นก่อน ถ้วยและถาดชาเดิมเป็นแต่เครื่องประดับปั้น ต่อชั้นหลังมาจึงเล่นถ้วยชาด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ไม่นับถือเหมือนปั้น ราคาซื้อขายกันก็ไม่แรงเท่าปั้น ข้าพเจ้าจะลองพรรณนาว่าด้วยปั้นก่อน แต่จำต้องบอกแก่ท่านผู้อ่านไว้เสียก่อนว่า ตัวข้าพเจ้าเองเคยเล่นแต่กระบวนเครื่องโต๊ะเข้าใจอยู่บ้าง แต่ปั้นและถ้วยชา ข้าพเจ้าหาได้เล่นไม่ ไม่สู้เข้าใจนัก ความที่จะกล่าวต่อไปนี้ กล่าวตามที่ได้ทราบและได้ไต่ถามตามผู้รู้ ข้าพเจ้าอาจจะอธิบายพลาดพลั้ง ด้วยเข้าใจผิดไปบ้าง อีกประการหนึ่ง ปั้นก็ดี ถ้วยชาก็ดี ที่ชาก็ดี ถ้าว่าโดยทั่วไปเป็นของมีมาก ใช้กันทั่วบ้าน ทั่วเมือง ใช่วิสัยที่จะพรรณนาถึงให้ถ้วนทุกอย่างได้ ถึงที่เล่นกันก็เล่นกันแต่ของที่ดี ที่ถือว่าเป็นของดีนั้น คือ ของที่ให้อย่างสั่งออกไปทำเข้ามา หรือ

ไปเสาะหาของที่ดีอยู่แล้วในที่อื่นเอาเข้ามา ของชนิดนี้ผีมือทำดีกว่าของที่ขายในท้องตลาด ราคาแม้เมื่อเป็นของใหม่ ก็แพงกว่าของที่ขายในท้องตลาด ส่วนของที่ขายในท้องตลาดนั้น จะเป็นบั้นก็ตาม ถ้วยก็ตาม พวกพ่อค้าเห็นว่า คนชอบซื้ออย่างไร ก็สั่งออกไปทำให้ได้รูปร่างอย่างนั้นเอาเข้ามาขายคราวละมากๆ แต่เอาของราคาถูกให้ขายคล่อง ของย่อมเลวกว่าถึงมีมากก็ไม่นับว่าเป็นของดี ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จะพรรณนาว่าแต่ถ้วยบั้นและถ้วยซึ่งนับถือกันว่าเป็นของดี ไม่กล่าวถึงสิ่งของท้องตลาด

บั้นชาเป็นของจีนทำ บั้นอย่างดีที่เล่นกัน เป็นของทำที่เมืองงี่เฮ็ง ในมณฑลเกียงซู นายกั๊ดเคยออกไปสั่งบั้นถึงที่เมืองนั้น เล่าว่า เมืองงี่เฮ็งเป็นที่ทำเครื่องดินบั้น ทำนองเดียวกับเมืองเก็งเต็กตั้น เป็นที่ทำเครื่องถ้วย แต่ตำนานของการทำเครื่องดินบั้นจะเริ่มทำมาแต่ครั้งไหน หาทราบไม่ ข้าพเจ้าก็ยังไม่พบตำราว่าด้วย การทำเครื่องดินบั้นที่เมืองจีน นัยว่า ที่เมืองงี่เฮ็งนั้น เป็นที่หาดินสำหรับทำเครื่องดินบั้นได้ง่ายกว่าที่อื่น ดินนั้นหลายอย่างเอามาผสมกันทำได้เป็นหลายสี เป็นดินละเอียดและเนื้อแข็งดีกว่าดินที่บั้นหม้อไห หรืออั้งโล่จิบเจี๋ยวที่ทำในที่อื่นๆ ราษฎรชาวเมืองนั้นจึงหาเลี้ยงชีพด้วยทำเครื่องดินบั้นขายมากกว่าการอื่น สิ่งของที่จีนทำด้วยดินบั้นนั้น ทำทุกอย่าง ตั้งแต่โอ่ง, ไห, กระถางต้นไม้, ขวด, จนถ้วยชาม และตุ๊กตา ไม่ใช่ทำแต่บั้นชาอย่างเดียว เนื้อดินบั้นที่ผสมทำสิ่งของโดยมาก ว่าทำแต่ ๓ สี คือ ที่เราเรียกว่าสีดำ จีนเรียกว่า

"กัวเซ็ก" แปลว่าสีตับหมูสีหนึ่ง สีแดงอ่อนเนื้อปนทราย จีนเรียกว่า "กาเซ็ก" แปลว่าสีส้มสุกสีหนึ่ง สีแดงเข้ม จีนเรียกว่า "จูซาอั๋ง" แปลว่าสีชาดก้อนสีหนึ่ง สีขาวและสีสวาด นัยว่า เป็นของไทยสั่งให้ทำ จีนไม่ได้ทำขายเอง โดยปกติ เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้ บั้นสีขาว สีสวาดจึงมีน้อย เครื่องดินบั้นสำคัญอยู่ที่วิธีผสมดิน ของใหญ่ใช้ดินอย่างหนึ่ง ของเล็ก เช่น บั้นชา ข้างในใช้ดินอย่างหนึ่ง ผิวข้างนอกใช้ดินอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจีนเองก็บีดกันเป็นความลับ แต่วิธีบั้นนั้นว่าทำนองเดียวกับที่เราบั้นหม้อที่บางตะนาวศรี คือ ขึ้นหุ่นบั้นรูปดีแต่งจนเรียบแล้ว เอาเข้าเตาเผาไฟให้แข็ง โดยมากสำเร็จเอาออกขายเพียงนั้น แต่ของบางอย่างก็แกะเนื้อดินเป็นลวดลายเสียก่อน บางอย่างเผาแล้วเคลือบข้างใน บางอย่างข้างนอกเขียนสีเป็นลายด้วยยาเคลือบ แต่พื้นข้างนอกคงเป็นดินบั้น

วิธีทำเครื่องดินบั้นที่เมืองยี่เซ็งนั้น พวกช่างที่ทำก็ทำแยกกันเป็นครัวเรือน แต่ไม่แยกประเภทการกันอย่างทำเครื่องถ้วย บ้านไหนถนัดทำของหยาบของใหญ่ เช่น โอ่งอ่าง กระถางต้นไม้ ก็ทำแต่ของพวกนั้น บ้านไหนถนัดทำของเล็กของละเอียด เช่นบั้นชา, ถ้วย, ชาม ก็ทำของชนิดนั้นสืบต่อพ่อลูกหลานลงมา ต่างบ้านต่างมีเตาเผาของตนเอง ถ้าจะไปว่าให้ทำสิ่งของอย่างใด ต้องไปสืบหาว่าจ้างที่บ้านที่ถนัดทำสิ่งของอย่างนั้น การที่ทำเครื่องดินบั้นส่งไปขายตามท้องตลาด และในนานาประเทศก็มีเถ้าแก่จัดการว่าให้ทำ เหมือนอย่างเครื่องถ้วยฉะนั้น

ปั้นชา เป็นของทำส่งไปขายแต่ที่เมืองแต้จิ๋วกับฮกเกี้ยน เพราะในเมืองจีนที่อื่นไม่ได้ใช้ปั้น นัยว่า บางแห่งที่ใช้ ก็ใช้ใส่น้ำมันสำหรับใส่ผมผู้หญิง ไม่ได้ใช้ชงน้ำชาเหมือนที่เมืองแต้จิ๋วฮกเกี้ยน ด้วยที่เมืองแต้จิ๋วฮกเกี้ยนเป็นทำเลตลาดขายใบชา มีชาหลายอย่างหลายชนิด คนชอบชิมรสชาต่าง ๆ จึงใช้ปั้นสำหรับชงชา เพราะชงได้ทีละน้อย ๆ ชงแล้วรินใส่ถ้วยเล็ก ๆ เอาออกชิม เราจึงเรียกกันว่า "ปั้นชิมชา" พวกจีนที่เมืองแต้จิ๋วฮกเกี้ยนชอบใช้ปั้นชา มีกันทุกบ้านทุกเรือน ใช้กันจนถือเป็นคติว่า รสชาจะดีเพราะชงด้วยปั้นดี ยิ่งเป็นปั้นเก่ารสชาจับแล้ว น้ำชาที่ชงกินเข้าไปก็เย็นหัวอก ทำนองเป็นยาอายุวัฒนะด้วย ส่วนปั้นนั้นถือกันว่า ถ้าเป็นปั้นดีชงชาใช้ไป สีงามขึ้นทุกทีด้วย คติอันนี้เป็นมูลเหตุของการที่เล่นปั้น ไทยเราได้คตินี้มาจากจีนแต้จิ๋วฮกเกี้ยน เพราะจีนพวกนี้ไปมาค้าขายถึงเมืองไทยมากกว่าจีนพวกอื่นมาแต่ครั้งกรุงเก่า

ปั้นที่ไทยเราเล่นกัน เรียกเป็น ๒ ชนิด คือ ปั้นที่มีหูดินติดอยู่ข้าง ๆ สำหรับสอดนิ้วเข้าไปหยิบยก เราเรียกว่า "ปั้นหู" ปั้นชนิดที่ต้องมีเครื่องจับหิ้วติดข้างบน เราเรียกว่า "ปั้นสาย" แต่เราแต่งปั้นผิดกับจีน ๒ อย่าง คือจีนเขาชอบปั้นผิวด้าน ไทยเราชอบขัดชักเงา แต่ขัดเฉพาะปั้นสีดำและสีขาว ปั้นแดงขัดกันแต่ก่อนคราวหนึ่ง เมื่อในรัชกาลที่ ๓ แล้วเห็นไม่งามก็เลิกเสีย ปั้นสีแดงจึงเล่นผิวด้านอย่างจีน อีกอย่างหนึ่งนั้น จีนเขาไม่เลี่ยมปั้น เราเห็นเลี่ยมงามจึงเลี่ยมด้วยทองบ้าง

ด้วยเงินบ้าง อย่างเลวลงมา ก็เลี่ยมด้วยทองเหลือง ว่าโดยรูปบั้นที่ไทยเราเล่น กำหนดกันเป็น ๒ ประเภท คือ บั้นที่จีนคิดอย่าง เราเรียกว่า "บั้นจีน" ประเภทหนึ่ง บั้นที่ไทยคิดรูปสั่งออกไปทำมาจากเมืองจีน เราเรียกว่า "บั้นไทย" หรือ "บั้นอย่าง" ประเภทหนึ่ง ยังมีบั้นอีกจำพวกหนึ่ง จะเป็นบั้นไทยให้อย่างก็ตาม บั้นจีนคิดอย่างขึ้นก็ตาม ถ้าเป็นรูปพลิกแพลงคิดทำขึ้นเป็นของดูเล่น ผิดกับรูปบั้นที่ใช้กันอยู่โดยมาก บั้นชนิดนั้นเรียกว่า "บั้นตลก"

ที่ในหอสมุดวชิรญาณมีหนังสือตำราบั้นอยู่ฉบับหนึ่ง จะเป็นผู้ใดเรียบเรียงหาทราบไม่ แต่เรียบเรียงถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นจะเมื่อคราวเล่นบั้นกันยุคแรก ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ ข้าพเจ้าได้ตรวจดูตำรานั้น และสืบถามผู้ชำนาญลักษณะบั้นอยู่ในเวลานี้ ได้ความประกอบกันดังนี้

บั้นที่เล่นกันในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีบั้นไทยครั้งกรุงเก่าอย่างหนึ่ง เป็นบั้นหูเท้าปุ่มสีดำ มียี่ห้อหนังสือ "เตียวอ๋อง" ที่ตัวบั้น

บั้นไทยสั่งครั้งกรุงธนบุรีมีอย่างหนึ่งเป็นบั้นหู เรียกว่า "บั้นปุ่มรวมคอหม้อ" คือตรงคอริมปากบั้นทรงคล้ายหม้อข้าว ข้างก้นบั้นทำปุ่มไว้ ๓ ปุ่ม แต่ปุ่มนั้นรวมเข้าไปอยู่ข้างใต้ก้นบั้นมาก จึงเรียกว่า "ปุ่มรวม" บั้นปุ่มนี้สีดำก็มี สีแดงก็มี

"กัวเซ็ก" แปลว่าสีตับหมูสีหนึ่ง สีแดงอ่อนเนื้อปนทราย จีนเรียกว่า "กาเซ็ก" แปลว่าสีส้มสุกสีหนึ่ง สีแดงเข้ม จีนเรียกว่า "จูซาอั๋ง" แปลว่าสีชาดก้อนสีหนึ่ง สีขาวและสีสวาด นัยว่า เป็นของไทยสั่งให้ทำ จีนไม่ได้ทำขายเอง โดยปกติ เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้ บั้นสีขาว สีสวาดจึงมีน้อย เครื่องดินบั้นสำคัญอยู่ที่วิธีผสมดิน ของใหญ่ใช้ดินอย่างหนึ่ง ของเล็ก เช่น บั้นชา ข้างในใช้ดินอย่างหนึ่ง ผิวข้างนอกใช้ดินอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจีนเองก็ปิดกันเป็นความลับ แต่วิธีบั้นนั้นว่าทำนองเดียวกับที่เราบั้นหม้อที่บางตะนาวศรี คือ ขึ้นหุ่นบั้นรูปดีแต่งจนเรียบแล้ว เอาเข้าเตาเผาไฟให้แข็ง โดยมากสำเร็จเอาออกขายเพียงนั้น แต่ของบางอย่างก็แกะเนื้อดินเป็นลวดลายเสียก่อน บางอย่างเผาแล้วเคลือบข้างใน บางอย่างข้างนอกเขียนสีเป็นลายด้วยยาเคลือบ แต่พื้นข้างนอกคงเป็นดินบั้น

วิธีทำเครื่องดินบั้นที่เมืองยี่เซ็งนั้น พวกช่างที่ทำก็ทำแยกกันเป็นครัวเรือน แต่ไม่แยกประเภทการกันอย่างทำเครื่องถ้วย บ้านไหนถนัดทำของหยาบของใหญ่ เช่น โอ่งอ่าง กระถางต้นไม้ ก็ทำแต่ของพวกนั้น บ้านไหนถนัดทำของเล็กของละเอียด เช่นบั้นชา, ถ้วย, ชาม ก็ทำของชนิดนั้นสืบต่อพ่อลูกหลานลงมา ต่างบ้านต่างมีเตาเผาของตนเอง ถ้าจะไปว่าให้ทำสิ่งของอย่างใด ต้องไปสืบหาว่าจ้างที่บ้านที่ถนัดทำสิ่งของอย่างนั้น การที่ทำเครื่องดินบั้นส่งไปขายตามท้องตลาด และในนานาประเทศก็มีเถ้าแก่จัดการว่าให้ทำ เหมือนอย่างเครื่องถ้วยฉะนั้น

บั้นรัชกาลที่ ๒ อยู่ใบหนึ่ง มีผู้ไปขอซื้อ จะให้ถึง ๑๖๐๐ บาท เจ้าของยังไม่ขาย บั้นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ จึงเป็นของหายากยิ่งนัก แต่บั้นที่ผู้อื่นเอาอย่างบั้นหลวงสั่งตามเข้ามาก็มีมาก มีมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๒ และสั่งต่อมาในรัชกาลที่ ๓ รูปเป็นบั้นอย่างเหมือนกัน ผิดกันแต่ด้วยเนื้อดินและทรงแปลกไปบ้าง บั้นอย่างที่มีอยู่ทุกวันนี้จึงดีเลวผิดกัน ผู้เล่นต้องเสาะแสวงหาให้ถูกที่ดียิ่งหรือดีรองลงมา อย่าให้ถูกบั้นเลวที่ทำปลอม ด้วยเหตุนี้จึงมีตำราของนักเลงเล่นบั้น สำหรับสังเกตลักษณะบั้นให้รู้ว่าดีเลว ในตำราบั้นที่ข้าพเจ้าได้พบ กล่าวลักษณะบั้นไว้ดังนี้

ว่าด้วยบั้นอย่าง ชนิดบั้นขาว

๑. ลักษณะบั้นตุ่มขาวมีรูปต่าง ๆ กัน รัศมีสีขาวเจือเหลืองอ่อนก็มี สีขาวเจือเหลืองมากก็มี ที่เป็นสีสวาดแก่ก็มี สีกุหร่าก็มี ยี่ห้อแปรผันหลายทำนอง หนังสือที่ลิ้น ๒ ตัวว่า "กงเก็ก" (๑) ไม่มียี่ห้อที่ตัวบั้นอย่างนี้เป็นของเก่า ที่มีหนังสือกงเก็กทั้งที่ลิ้นและที่ตัวชนิดนี้เป็นของมาทีหลัง เนื้อคลายไม่ขาวดีเหมือนเมื่อแรกสั่งมา เนื้อหยาบขัดยาก บั้นปุ่มขาวอีกอย่างหนึ่งมียี่ห้อ (กงเก็ก) แต่ที่ตัวบั้น ที่ลิ้นไม่มียี่ห้อ ขาวเจือสำลัก(๒)ถ้าสีสวาดใช้ได้ บั้นปุ่มขาว (เข้าใจว่าของผู้อื่นสั่ง) ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัวที่ตัวบั้น อย่างนี้ของเก่าก็มีใหม่ก็มี ถ้าขาวจัดสำลัก ถ้าสีสวาดพอใช้ได้

๒. บั้นคอช้อยขาว ที่ใหญ่มีมาน้อยบั้น แต่เป็นอันตรายเสียลิ้น

---

(๑) คำว่ากงเก็กนี้ แปลตามศัพท์ว่า สถานทูต แปลตามความ น่าจะแปลว่า ของทูต

(๒) คำว่า "สำลัก" ที่กล่าวในตำรานี้ เข้าใจว่าตรงกับคำที่ใช้กันในชั้นหลังว่า "ซึม" นั่นเอง

ทุกวันนี้มีแต่เพียงของขนาดกลาง แต่ที่บริสุทธิ์ก็น้อยบั้นนัก บั้นอย่างนี้มียี่ห้อ กงเก๊ก ที่ลิ้น ๒ ตัว ที่ตัวบั้นไม่มียี่ห้อ

๓. บั้นลูกแก้วขาว มียี่ห้อหนังสือ (กงเก๊ก) ๒ ตัวที่ลิ้น อย่างใหญ่เนื้อดินดี ขาวสนิทรูปงามนัก แต่ทุกวันนี้มีน้อยบั้นนัก บั้นลูกแก้วขาวมีอยู่ตามผู้เล่นทุกวันนี้เบี่นขนาดกลาง สีดินไม่สูงต่ำกว่ากันนัก รูปก็คล้าย ๆ กันมียี่ห้อกงเก๊ก ที่ลิ้น

บั้นลูกแก้วขาว (ผู้อื่นสั่ง) อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อหนังสือ ๓ แถวมาก่อน หูพวยไม่งาม สีกระดำมาก แต่ไม่สำลัก

บั้นลูกแก้วขาวอย่างย่อม ยี่ห้อหนังสือ (กงเก๊ก) มีทั้งที่ลิ้นและที่ตัวบั้น ขาวสำลัก สีสวาดใช้ได้

บั้นลูกแก้วขาว อีกอย่างหนึ่ง ขนาดเล็ก มียี่ห้อหนังสือกงเก๊กแต่ที่ตัวบั้น รูปร่างงามดี แต่เจือสำลัก

บั้นลูกแก้วขาว (ผู้อื่นสั่ง) ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัว ดินเสมอกับแกบ (แกลบ)

ว่าด้วยบั้นอย่าง ชนิดบั้นแดง

๑. บั้นปุ่มแดงชนิดเก่า แรกมีมาไม่มีหนังสือยี่ห้อ บั้นอย่างนี้นายจ่ายไปกับทูต ไปได้เข้ามาน้อยกว่าบั้นนัก และเบี่นอันตรายเสียหลายบั้น ทุกวันนี้ที่บริสุทธิ์ยังเหลือน้อย นายจ่าย (ไปทำ) เลียนรูปบั้นปุ่มรวม รูปคล้ายบั้นปุ่มรวม สีขาวไม่มี

บั้นปุ่มแดง ยี่ห้อกงเก็กที่ลิ้นมาทีหลัง สีดินแดงแก่ไป หูเล็กไม่สมตัว ทุกวันนี้จะหาให้บริสุทธิ์มีน้อย

บั้นปุ่มแดง อีกอย่างหนึ่ง ย่อมกว่าอย่างหูเล็ก มียี่ห้อกงเก็กที่ลิ้นรูปงามดี ผู้ที่ให้อย่างมีความฉลาดขึ้นมาก

บั้นปุ่มแดง อีกอย่างหนึ่ง ที่ตัวบั้นยี่ห้อกงเก็ก ที่ลิ้นหนังสือ ๓ ตัว รูปทรงสูง สีแดง

บั้นปุ่มแดง อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อหนังสือ ๒ ตัว ที่เพดานมีตราใบมะขาม บั้นแบนนัก ดิดจะหนาสักหน่อย

บั้นปุ่มแดง อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อกงเก็ก มีทั้งที่ลิ้นและที่ตัวบั้น อย่างนี้ไม่มีเก่านัก รูปไม่งาม

บั้นปุ่มแดง อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัว ๘ ตัว มียี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น มีจุ้ยเผ็ง

บั้นปุ่มแดง อีกอย่างหนึ่ง ที่ตัวมียี่ห้อกงเก็กและมีจุ้ยเผ็ง รูปงามดี แต่เป็นบั้นใหม่

บั้นปุ่มแดง อีกอย่างหนึ่ง เนื้อเป็นทราย มียี่ห้อกงเก็กทั้งที่ตัวและที่ลิ้น

๒. บั้น (แดง) อย่างคอช้อย อย่างใหญ่มียี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น ที่ตัวไม่มียี่ห้อ รูปงามนัก

บั้นคอช้อยแดง มียี่ห้อกงเก๊กที่ตัวบั้น ที่ลิ้นไม่มียี่ห้อ บั้นชนิดนี้เก่าก็มี ใหม่ก็มี ให้ดูตัวหนังสือ ถ้าเก่าเป็นหนังสือคุด ตัวหนังสือยาว ๆ ที่ใหม่เป็นหนังสือเขียน รูปสู้อย่างเก่าไม่ได้

บั้นคอช้อยแดง อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น รูปงามเหมือนกับบั้นอย่างหนังสือคุด

บั้นคอช้อยแดง อีกอย่างหนึ่ง มีตราเป็นสี่เหลี่ยม รูปข้างล่างใหญ่ข้างบนรัด เป็นคลื่นตามตัวบั้น เป็นบั้นอย่างใหม่ ใหญ่ก็มี เล็กก็มี

๓. บั้นลูกแก้วแดง อย่างมียี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น มียี่ห้อลิวฮวงที่ตัวบั้น รูปงามดี แต่มีน้อยบั้น

บั้นลูกแก้วแดง อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก๊กที่ลิ้น ที่ตัวบั้นไม่มียี่ห้อ เป็นบั้นขนาดกลาง หูใหญ่ พวยใหญ่

บั้นลูกแก้วแดง อีกอย่างหนึ่ง ที่ตัวมียี่ห้อกงเก๊ก ที่ลิ้นมีหนังสือ ๓ ตัว ยี่ห้อฮัวเซ็งจี เนื้อบั้นแดงดี สีเสมอหายาก เป็นของเก่า

บั้นลูกแก้วแดง อีกอย่างหนึ่ง ขนาดใหญ่ ยี่ห้อหนังสือ ๓ แถว (ถ้าหนังสือหวัดเป็นบั้นเก่า ถ้าหนังสือคุดเป็นบั้นใหม่)

บั้นลูกแก้วแดง อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อหนังสือ ๔ ตัว ที่ตัวบั้น

บั้นลูกแก้วแดง อีกอย่างหนึ่ง ย่อมลงมาสักหน่อย มียี่ห้อกงเก๊กที่ตัวบั้น รูปไม่ดี สีไม่งาม หูพวยก็ขัดตา

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่างหนึ่ง ที่ตัวปั้นมียี่ห้อตัวหนังสือ ๓ แถว สีแดงเจือเหลืองเป็นผิวส้มโอ ก้านหูแบน ติดจะหนา

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก็กทั้งที่ตัวปั้นและที่ลิ้นรูปปั้นย่อม

ปั้นลูกแก้วแดง อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อตัวหนังสือ ๗ ตัว ที่ตัวปั้นชนิดนี้ เก่าก็มี ใหม่ก็มี

ว่าด้วยปั้นอย่าง ชนิดปั้นดำ

๑. ปั้นปุ่มดำ ปุ่มรวม ยี่ห้อลิวฮวงที่ลิ้น ที่ตัวไม่มี อย่างนี้เป็นปั้นจีนทำมา ที่หนึ่ง ๓ ปั้นเถา

ปั้นปุ่มดำ อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น ไม่มียี่ห้อที่ตัวปั้น มีขนาดต่าง ๆ กัน ใหญ่บ้าง ย่อมบ้าง เล็กบ้าง

ปั้นปุ่มดำ มียี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น ที่ตัวปั้นมียี่ห้อเห็บหมอง ที่ก้นมีหนังสือ ๒ ตัว เรียกว่า "ไก่เชียง" ปั้นชนิดนี้ยี่ห้อดีนัก เป็นของเก่า

ปั้นปุ่มดำครั้งกรุงเก่า ใหญ่กว่าทุกอย่าง มีหนังสือเตียวอ๋องที่ตัวปั้น

ปั้นปุ่มดำ อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก็กทั้งที่ลิ้นและที่ตัวปั้น อย่างนี้ไม่เก่านัก

ปั้นปุ่มดำ อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก็กที่ตัวปั้น ที่ลิ้นไม่มียี่ห้อ อย่างนี้ไม่เก่านัก

๒. ปั้นคอช้อยดำ ขนาดใหญ่อย่างเก่ามียี่ห้อกงเก็กที่ตัวปั้น รูปร่างล่ำ ไหล่งามนัก แต่มีน้อยปั้น

ปั้นคอช้อยดำ อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น ไม่สู้เก่านัก

ปั้นคอช้อยดำ อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก็กทั้งที่ลิ้น และที่ตัวปั้นอย่างนี้ไม่สู้เก่านัก

ปั้นคอช้อยดำ อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้องกงเก็กที่ตัวปั้น ชนิดนี้มีชุม

๓. ปั้นลูกแก้วดำขนาดใหญ่ อย่างเก่า ยี่ห้อหนังสือ ๓ แถว ที่ตัวปั้นก็มี หนังสือ ๔ ตัว ที่ตัวบันก็มี เนื้อดินดี

ปั้นลูกแก้วดำ อีกอย่างหนึ่ง รูปพวยเป็นปั้นจีน เป็นอย่างของจีน เป็นที่ ๑ มีน้อยปั้น ยี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น ใหญ่ก็มี เล็กก็มี

ปั้นลูกแก้วดำ อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น รูปต่าง ๆ กัน

ปั้นลูกแก้วดำ อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก็กทั้งที่ตัวและที่ลิ้น ไม่สู้เก่านัก

ปั้นลูกแก้วดำ อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก็กที่ลิ้น ที่ตัวปั้นเป็นหนังสือ ๔ ตัว เรียก "ซำเซ็ง" เป็นยี่ห้อดี มีน้อยปั้น เนื้อดินดำสนิท

ปั้นลูกแก้วดำ อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อกงเก็กที่ตัวปั้น ปั้นอย่างนี้ เก่าก็มี ใหม่ก็มี ให้สังเกตตัวหนังสือ

ปั้นลูกแก้วดำ อีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัว ที่ตัวปั้น อย่างนี้เก่าก็มี ใหม่ก็มี

ว่าด้วยปั้นจีน

ปั้นจีนมีหลายรูป และมีชื่อไทยเราสมมติเรียกต่างกัน ปรากฏในตำราดังนี้ คือ

๑. ปั้นก้นส้ม ยี่ห้อกงเก็กที่ลื้น พวย ๒ วง ปั้นอย่างนี้ ขนาดใหญ่ มีสีแดง สีดำ ขนาดกลางมียี่ห้อเม่งฉินที่ตัวปั้น มีปั้นแดงมาก ปั้นดำน้อย ที่พวยกลับ ก้านแบนน้อย ปั้นก้นส้ม อย่างใหม่อีกอย่างหนึ่ง มียี่ห้อกงเก็กที่ตัวปั้น มีหลายสี ฝาใหญ่ ไม่สมทรง รูปปั้นขนาดย่อม

๒. ปั้นพ่กทอง ใหญ่มีสีดำเป็นพื้น สีแดงหายาก สีขาวมีน้อย ปั้น สำลักก็มี ไม่สำลักก็มี อย่างเล็กก็มี

๓. ปั้นระฆัง มีสีดำเป็นพื้น แดงมีน้อย ขาวหายาก อย่างเก่ามียี่ห้อหนังสือ ๒ ตัว ที่ตัวปั้น ที่ฝามีตราสี่เหลี่ยม และตัวจุ๊ยเผ็ง อย่างใหม่มีหนังสือ ๒ ตัว ที่ตัวปั้น ตราสี่เหลี่ยม (ที่ฝา) ไม่มีจุ๊ยเผ็ง อย่างนี้มีน้อยปั้น

๔. ปั้นผลมะพลับ ยี่ห้อหนังสือ ๓ แถว ที่ตัวปั้น หนังสือกงเก็กที่ลื้น สีแดงเป็นพื้น สีดำดินดี แต่มีน้อยปั้น สีขาวเจือเขียวมาก ดินดีนก แต่สีขาวไม่มีหนังสือที่ลื้น

๕. ปั้นชมพู่ทราย ๕ ปั้นเถา มียี่ห้อหนังสือ ๒ ตัว ที่ตัวปั้นผิวแดงผิวดำเป็นพื้น ขาวสำลักทุกปั้น

๖. ปั้นงวงครุ ข้างล่างเป็นลวด ปั้นชนิดนี้อย่างเก่าเป็นเดือยไก่ก็มี ฝาจุกก็มี เป็นกิ่งไผ่ก็มี ไม่มีกิ่งไผ่ก็มี เป็นปั้นแดง เป็นพื้น ปั้นขาวมีน้อย ปั้นดำหายาก มีทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ปั้นงวงครุอีกอย่างหนึ่ง ยี่ห้อหนังสือ ๔ ตัว ที่ตัวปั้นข้างล่างเป็นลวด ที่ฝาครุบีดรูปนี้ถ้าสีขาวเก่านัก อีกอย่างหนึ่งงวงครุมีจานรองในตัว ข้างล่างเป็นเดือยไก่ รูปนี้มีสีแดงเป็นพื้น สีดำหายากนัก ด้วยมีมาน้อยปั้น

(ปั้นงวงครุเดือยไก่รูปนี้ ตั้งเครื่องพระสุธารสอยู่ใบหนึ่ง จนทุกวันนี้ มีตำนานมาว่า เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวช เสด็จไปบิณฑบาต เจ้าคุณหญิงต่ายที่เรียกกันว่า เจ้าคุณปราสาท เป็นพี่สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ถวายปั้นใบนี้มากับของใส่บาตร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ชงพระสุธารสเสวยเป็นนิตย์ มาจนเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ปั้นนั้นมาแตกที่ในพระบรมมหาราชวัง จึงโปรดให้เอาทองคำหุ้มนอกไว้ ทรงใช้ต่อมาจนตลอดรัชกาล และได้ใช้ชงพระสุธารสตลอดรัชกาลที่ ๕ มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ปั้นพระสุธารสใบนี้มีอ่างลายมังกร ๕ เล็บรองมาแต่เดิม แต่หาทราบตำนานอ่างใบนั้นไม่ ทราบแต่ว่าเมื่ออ่างนั้นแตก โปรดให้ทำทองคำหุ้ม ยังรองปั้นพระสุธารสนั้นอยู่จนทุกวันนี้เหมือนกัน)

๗. ปั้นรูปหม้อคอซ้อย มียี่ห้อต่าง ๆ ปั้นชนิดนี้ ปั้นขาว ยี่ห้อหนังสือ ๗ ตัว สำลักทุกปั้น

๘. ปั้นรูปบาตร มีทั้งแดงทั้งดำ ยี่ห้อกงเก็กที่ลื้น ทุกวันนี้หายาก มีน้อยปั้นนัก

๙. ปั้นบัวประสาน สีขาวสีแดงมีน้อย สีดำไม่มี ขาวสำลักบ้าง ไม่สำลักบ้าง ยี่ห้อตราสี่เหลี่ยมที่ฝา เป็นปั้นขนาดเดียวกัน ใหม่ไม่มี

๑๐. ปั้นเพื่อง มีหลายอย่าง ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก มีสีแดงสีดำ แต่สีขาวไม่มี ถ้าเพื่องตลอดฝาเป็นอย่างเก่านัก ถ้าเพื่องจีบปาก ไม่เก่านัก อีกอย่างหนึ่ง เพื่องประสาน มีทั้งสีแดงและสีดำ ขนาดใหญ่หายาก มักมีแต่ขนาดเล็ก ปั้นเพื่องรูปค่อมก็มี

๑๑. ปั้นรูปหม้อกรัน กันเป็นเดือยไก่ก็มี เป็นลวดก็มี เป็นปั้นแดงและดำเป็นพื้น ปั้นขาวไม่มี

๑๒. ปั้นระฆังตัด มีน้อยปั้น สีดำเป็นพื้น

๑๓. ปั้นรูปหม้อตาล ฝาเป็นห่วง รูปนี้มีน้อยปั้น แดงไม่มี

๑๔. ปั้นลำพูมียี่ห้อหนังสือ ๓ แถวที่ตัวปั้น บางปั้นก็ไม่มียี่ห้อ ที่ไม่มียี่ห้อเป็นปั้นเก่ากว่าที่มี ปั้นลำพูนี้ ลางปั้นมีลวด ลางปั้นก็ไม่มีลวด เป็นปั้นแดงปั้นดำเป็นพื้น ปั้นขาวไม่มี มีแต่สีสวาดก็น้อยปั้น ปั้นดำขนาดใหญ่หายาก ปั้นแดงขนาดใหญ่ มีอยู่สักปั้นหนึ่งสองปั้นเท่านั้น ปั้นอย่างนี้จีนนับถือว่าเป็นปั้นยา ถ้าชงกินเสมอไม่ใคร่จะปวดหัว น้ำชาที่ชงเป็นยาอายุวัฒนะ

๑๕. ปั้นตัดครึ่งข้างเต็มมีสีปั้น ที่ตัดครึ่งข้างล่าง เอาจุกเป็นงวงครุก็มี กลมก็มี นักเลงเล่นปั้นจีนเสาะแสวงหากันนัก เอาไว้เป็นปั้นตลกอย่างเอกในกระบวนปั้นจีน (ปั้นนี้สอบหาอย่างในทุกวันนี้ยังไม่พบ สงสัยว่า ชื่อที่เรียกบางทีจะเขียนหนังสือผิด)

ว่าด้วยปั้นตลก

บรรดาปั้นที่คิดทำรูปแปลกประหลาดต่าง ๆ นอกจากรูปที่ใช้กันอยู่เป็นแบบโดยมากแล้ว เรียกว่า "ปั้นตลก" ของจีนคิดทำก็มี ไทยให้อย่างไปทำก็มี ในตำราที่ข้าพเจ้าพบบอกว่า มีมากมายหลายอย่าง เหลือที่จะพรรณนา

ว่าด้วยปั้นสาย (คือปั้นหิว)

๑. ปั้นสายรูปแก้ว เป็นอย่างเก่า สีขาวมีน้อย สีแดงงามหายาก มีสีดำเป็นพื้น

๒. ปั้นสายรูปแมงดา (พวยชวาลาเป็นปั้นอย่าง) มีต่าง ๆ สีอย่างหนึ่ง ยี่ห้อตราเหลี่ยมที่ตัวปั้น ที่ฝาเป็นใบมะขาม อย่างหนึ่ง หนังสือกงเก็กที่ล้น ปั้นแมงดาพวย ๒ วงทุกปั้น เก่าก็มี ใหม่ก็มี ถ้าเป็นปั้นเก่าล้นสั้น ปั้นแมงดาอีกอย่างหนึ่ง เป็นปั้นญวน ยี่ห้อตราสี่เหลี่ยมที่ปั้นมีสีต่าง ๆ ขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง

๓. ปั้น (แมงดา) ค่อม เป็นปั้นอย่างมีสีต่าง ๆ ยี่ห้อเหมือนกับปั้นแมงดา แต่พวยตรง มีขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ปั้นดำเป็นพื้น สีขาวสีแดง

มีน้อย บั้น (ค่อม) อีกอย่างหนึ่ง รูปกลม สูง (น่อย) ถ้าเป็นบั้นขาวสีเจือเหลืองไม่สำลัก แต่เป็นบั้นแดงบั้นดำเป็นพื้น มีขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง บั้นค่อมญวนฝาบีดในตัว มีเม็ดที่บั้น ๔ ปุ่ม ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง (บั้นนี้สอบหาอย่างในทุกวันนี้ยังไม่พบ สงสัยว่า เวลานี้จะเรียกชื่ออื่น)

๔. บั้นอย่างบ่าลด เก่าก็มี ใหญ่ก็มี รูปบั้นต่าง ๆ ไม่เท่ากัน บั้นเล็กถ้าสีขาวสำลักทุกบั้น (บั้นนี้สอบหาอย่างในทุกวันนี้ยังไม่พบ สงสัยว่า เวลานี้จะเรียกชื่ออื่น)

๕. บั้นรูปผลมะตูม มีน้อยบั้น ถ้าสีแดงงามนัก

๖. บั้นรูปผลมะขวิด ยี่ห้อหนังสือจีนมีที่ตัวบั้น มีหลายสีหลายขนาด เก่าก็มี ใหม่ก็มี

๗. บั้นเพื่อง เป็นบั้นดำบั้นแดงเป็นพื้น ขาวไม่มี

ว่าด้วยยี่ห้อบั้นจีน

บั้นจีนนั้น นับถือว่าดีเลวต่างกันด้วยยี่ห้อ ยี่ห้อหยงเจี่ยเป็นดีที่ ๑ ยี่ห้อกุนเต๊กเป็นที่ ๒ ยี่ห้อโซก๊วนเป็นที่ ๓ ยี่ห้อเม่งฉินเป็นที่ ๔ บั้น (ยี่ห้อ) ซัวคา ในตำราไม่ใช่ (ด้วยเป็นบั้นทำที่ตำบลบั่งเคยในเมืองแต้จิ๋ว เนื้อดินอ่อน ผิวและสีก็ไม่งาม) ทั้งไทยและจีนไม่มีผู้ใดนับถือ

ว่าด้วยลักษณะบั้น

ลักษณะบั้น ส่วนรูปสำคัญอยู่ที่ต้องให้หูพวยสมกัน จุกฝา ให้ต้องกัน ๓ อย่างนี้เป็นเครื่องประดับของบั้น อีกประการหนึ่ง เนื้อบั้นก็สำคัญ

นัก ดินละเอียดก็มี ดินหยาบก็มี เผาอ่อนไฟก็มี แก่ไฟก็มี ลางปั้นผิวหนา ลางปั้นผิวบาง ลักษณะขัดปั้น นายช่างผู้ทำต้องระวังจงมาก เมื่อลงกากเพชรให้สิ้นผิวแล้ว อย่าทำเพลินไปจนถึงดินหยาบ ถ้าถึงดินหยาบก็เสียผิวปั้น กากเพชรนั้นต้องกรองด้วยแพรที่เนื้อสนิท และอย่าทำให้แรงนัก เนื้อปั้นจะเป็นรอยลึกไป ชักมันไม่งาม ปั้นที่จะขัดเป็นมันงามและไม่งาม เป็นด้วยทำพื้นดินสนิทและไม่สนิทดี ปั้นที่ขัดไว้แต่ก่อนแล้ว จะขัดใหม่ยากนัก อาจจะเป็นรอยลึก จะทำให้สิ้นรอยก็ถึงดินอ่อน การที่ขัดปั้นจะดีและมิดีได้สำคัญอยู่ที่ผู้เป็นเจ้าของปั้นกับช่างขัด ถ้าวานกันขัดก็ทำอย่างหนึ่ง ถ้าจ้างกันขัดก็ทำอย่างหนึ่ง ถ้าใช้กันขัดก็ทำอย่างหนึ่ง

ว่าด้วยเล่นปั้น

การที่เล่นปั้นตามตำรับเก่า ที่ถือว่าเป็นอย่างเอก ต้องรวมปั้นอย่างให้มีครบชุดทั้ง ๓ สี และให้ได้ยี่ห้ออย่างเดียวกันด้วย ปั้นนั้นก็ต้องให้เป็นปั้นที่ดีบริสุทธิ์ ถ้าหาบริสุทธิ์ไม่ได้จริง ถึงจะร้าวรานบ้าง ถ้าแลไม่เห็นชัดก็พอใช้ได้ แต่ถ้าร้าวรานถึงแลเห็นเป็นใช้ไม่ได้ ชุดปั้นที่กำหนดนั้นกำหนดเป็น ๓ อย่าง อย่างที่ ๑ เรียกว่า ชุดนพตรี ถ้ารวมได้ชุดนพตรีเป็นอย่างวิเศษที่สุด ถ้าไม่สามารถจะรวมชุดนพตรีได้ ก็รวมเพียงนพโท ถ้าไม่สามารถจะรวมได้ถึงนพโท รวมได้เพียงชุดนพเก้า ก็นับว่าเป็นดี กำหนดปั้นที่ต้องรวมเข้าชุดนั้นดังนี้

ชุดนพตรี

บั้นขาวปุ่ม ๓	คอช้อย ๓	ลูกแก้ว ๓	รวม ๙ บั้น
บั้นแดงปุ่ม ๓	คอช้อย ๓	ลูกแก้ว ๓	รวม ๙ บั้น
บั้นดำปุ่ม ๓	คอช้อย ๓	ลูกแก้ว ๓	รวม ๙ บั้น

รวมทั้งสิ้น ๒๗ บั้น เป็นชุด

ชุดนพโท

บั้นขาวปุ่ม ๒	คอช้อย ๒	ลูกแก้ว ๒	รวม ๖ บั้น
บั้นแดงปุ่ม ๒	คอช้อย ๒	ลูกแก้ว ๒	รวม ๖ บั้น
บั้นดำปุ่ม ๒	คอช้อย ๒	ลูกแก้ว ๒	รวม ๖ บั้น

รวมทั้งสิ้น ๑๘ บั้น เป็นชุด

ชุดนพเก้า

บั้นขาวปุ่ม ๑	คอช้อย ๑	ลูกแก้ว ๑	รวม ๓ บั้น
บั้นแดงปุ่ม ๑	คอช้อย ๑	ลูกแก้ว ๑	รวม ๓ บั้น
บั้นดำปุ่ม ๑	คอช้อย ๑	ลูกแก้ว ๑	รวม ๓ บั้น

รวมทั้งสิ้น ๙ บั้น เป็นชุด

เมื่อรวมบั้นอย่างเข้าชุดดังกล่าวมา ต้องมีบั้นตลกอย่างที่หายากประกอบด้วย ชุดนพตรีต้องมีบั้นตลกอย่างดี ๆ ๙ บั้น ให้รูปต่างกันหมด ชุดนพโทต้องมีบั้นตลก ๖ บั้น ชุดนพเก้าต้องมีบั้นตลก ๓ บั้น จึงจะนับว่าครบชุด

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ตำราที่ข้าพเจ้าพบ เรียงความอยู่ข้างไขว้เขว ข้าพเจ้าต้องถอดเนื้อความมาเรียงเข้าหมวดหมู่ใหม่ แต่ได้ระวังรักษาคำเดิมไว้โดยมาก นอกจากได้ความตามตำราที่กล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้าถามพระยาศิริสัตย์สถิตย์ (จัน พราหมณะนันทน์) ได้ความเรื่องตำนานบั้นต่อรัชกาลที่ ๒ มาว่า

ในรัชกาลที่ ๓ มีบั้นสายอย่างหนึ่ง รูปทรงมัน สีแดงก็มี สีดำก็มี จะเป็นของหลวงสั่งหรือผู้อื่นสั่งเข้ามาถวายไม่แน่ แต่บั้นอย่างนี้เป็นของหลวงถวายพระเมื่องานฉลองวัดพระเชตุพน บั้นที่ปรากฏว่าสั่งครั้งรัชกาลที่ ๓ นั้น กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ และสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ แต่ยังเป็นพระยาศรีพิพัฒน์ ได้เอาบั้นอย่างหลวงครั้งรัชกาลที่ ๒ สั่งออกไปทำอีก ทั้งรูปเท้าปุ่มคอหม้อ รูปลูกแก้ว และรูปก้นช้อยคอช้อย บั้นสายรูปแมงดาพวยชวาลา ของวังหน้าใช้ยี่ห้อกงเก็งที่ตัวบั้น ของพระยาศรีพิพัฒน์ใช้ยี่ห้อกงเก็งที่ลิ้น ทำได้แต่พอคล้ายคลึงกับบั้นอย่างของหลวง แต่ทุกวันนี้ก็เป็นของหายาก ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ ยังมีผู้อื่นพยายามทำเลียนอีก แต่ก็ไม่เหมือน

ในรัชกาลที่ ๔ สั่งทำของเมืองจีนยากขึ้น ด้วยเลิกการทูตไปเมืองจีน บั้นที่สั่งในรัชกาลที่ ๔ ปรากฏว่า ท่านผู้หญิงพัน ภรรยาสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ให้พระยาโชฎึก (พุก) สั่งบั้นเท้าปุ่มคอหม้อ ๓ ใบเถา บั้นลูกแก้วรูปร่างแบน ๆ เรียกว่า "ลูกจัน" บั้นเท้า

ปุ่มคอหม้ออีกรูปหนึ่ง เรียกว่า "กระโล่" และปั้นก้นช้อย ปั้นที่ท่านผู้หญิงพันสั่ง มีทั้งปั้นขาว ปั้นแดง ปั้นดำ มียี่ห้อกงเก็กที่ล้น ผิดกับปั้นแต่ก่อนที่พวยและหูเล็ก ตัวปั้นก็หนา สีสันเป็นปานกลาง จัดแต่ว่าพอใช้ได้

ในรัชกาลที่ ๕ จับเล่นปั้นกันยุคแรกเมื่อปีวอก จุลศักราช ๑๒๓๔ พ.ศ. ๒๔๑๕ ได้โปรดให้อวดปั้นประกวดกันที่มิวเซียม เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗ คราวหนึ่ง จับเล่นยุคที่ ๒ เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๓๐ คราวนี้เล่นทั้งปั้นและถ้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำหุ่นถ่ายปั้นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ ให้พระยาโชฎึก (ฮวด) สั่งออกไปทำปั้นหู ทั้งรูปเท้าปุ่มคอหม้อ รูปลูกแก้ว และรูปก้นช้อยคอช้อย มีทั้งสีขาว สีแดง สีดำ ยี่ห้ออักษรพระนาม จ.ป.ร. บ้าง ยี่ห้ออักษรพระนาม จ.ป.ร. มีขอบรูปเมล็ดขนุนบ้าง ยี่ห้ออักษรพระนาม จ.ป.ร. ที่ตัวปั้น ที่ล้นเป็นศักราชบ้าง นอกจากรูปปั้นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ โปรดให้สั่งปั้นสายทรงกระบอกจุกทำเป็นรูปเงินบาท มียี่ห้ออักษรพระนาม จ.ป.ร. ที่ก้นในรูปเมล็ดขนุนทำเป็น ๕ ใบเถา มีทั้งสีขาว สีแดง สีดำ ปั้นหลวงที่สั่งครั้งรัชกาลที่ ๕ เนื้อและรูปดีกว่าที่ผู้อื่นสั่ง แต่เนื้อดินไม่ถึงครั้งรัชกาลที่ ๒ ด้วยช่างจีนที่ทำปั้นชั้นหลัง ผสมดินไม่ได้เหมือนคนแต่ก่อน แต่ถึงกระนั้นสั่งเข้ามาเป็นของหลวง และเป็นของพระราชทาน ใครมีก็หวงแหนและสงวนด้วยกันทุกคน จึงเป็นของหายากแม้แต่ในเวลานี้

เมื่อในรัชกาลที่ ๕ นอกจากของหลวงยังมีผู้อื่นสั่งบั้นอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ อีกหลายราย ที่ปรากฏ คือ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช [๑] ทรงสั่งคราวหนึ่ง พระองค์เจ้าปรีดาสั่งคราวหนึ่ง พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ฮวด) สั่งหลายคราว แต่ทำสู้บั้นหลวงไม่ได้ ว่าโดยกระบวนบั้นข้าพเจ้าสืบสวนได้ความดังกล่าวมานี้

ว่าด้วยที่ชา

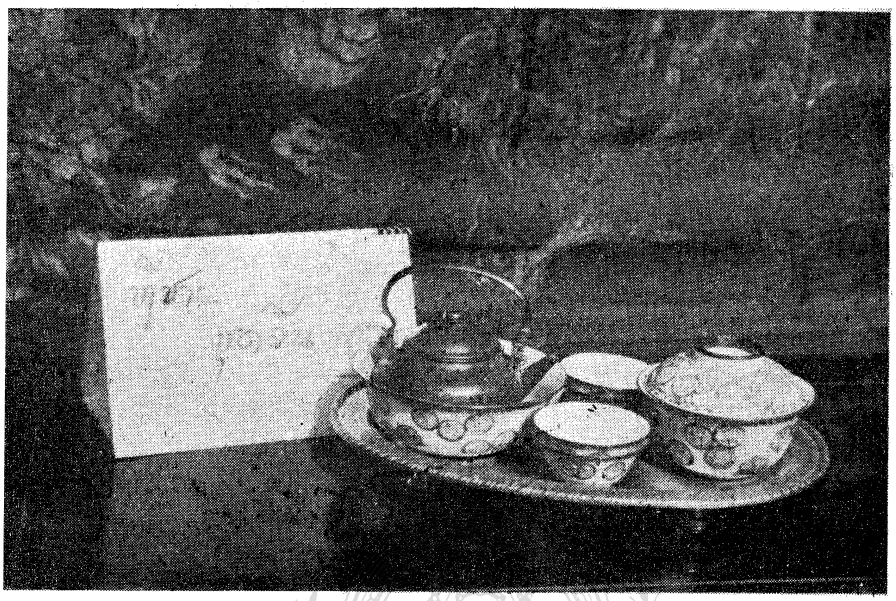
เครื่องชาที่จีนใช้กันในเมืองจีนนั้น ว่าเป็น ๒ อย่าง นอกจากที่เมืองแต้จิ๋วฮกเกี้ยนแล้ว เขาใช้ถ้วยฝาขนาดใหญ่ อย่างเราเรียกกันว่า "ถ้วยชง" นั้น แทนบั้น คือ เอาใบชาใส่ในถ้วยแล้วรินน้ำร้อนลงชงในถ้วยนั้น กินน้ำชาจากถ้วยนั้นทีเดียว ถ้าจะแบ่งน้ำร้อนกินทีละน้อยนัยว่า เอารินแบ่งลงในฝาถ้วยนั้นเอง หรือมิฉะนั้น มีถ้วยเล็กที่ไม่มีฝาอย่างเราเรียกว่า "ถ้วยตวง" ใบหนึ่งสองใบไม่มีกำหนด สำหรับรินแบ่ง วิธีคุมก็เป็นแต่เอาถ้วยชงนั้นตั้งบนจุ๊นทำด้วยเงินบ้าง ถ้วยบ้าง อย่างเลวก็ทำด้วยตะกั่ว จุ๊นหนึ่งรองถ้วยใบหนึ่ง ถ้ามีถ้วยตวง ก็เอาถ้วยตวงตั้งบนหลังฝาถ้วยชง ส่วนพวกแต้จิ๋วฮกเกี้ยนนั้นชงชาด้วยบั้น จึงไม่ใช้ถ้วยชง มีแต่ถ้วยขนาดเล็กอย่างไม่มีฝา ที่เราเรียกว่า "ถ้วยตวง" เป็นชุด ๔ ใบ วิธีคุมเครื่องชุดน้ำชาของพวกแต้จิ๋วฮกเกี้ยน มีอ่างรองบั้นใบหนึ่ง จาน

---

(๑) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช ต้นสกุล สุขสวัสดิ์

รองถ้วยตวงทั้ง ๔ อีกใบหนึ่ง กับชามแต้เซ้ยสำหรับเทกากชาใบหนึ่ง นัยว่า จานที่รองถ้วยก็ดี ชามแต้เซ้ยก็ดี ไม่จำจะต้องเป็นลายเดียวกับถ้วย วิธีจีนไม่ใช้ถาดชา และไม่มีที่จะเอาปั้นขึ้นร่วมภาชนะเดียวกับถ้วย

เครื่องชาที่ไทยเราทำใช้กัน วิธีคุมอย่างเก่าก็มี ๒ อย่าง คือ เอาถ้วยชงมีฝาใบหนึ่ง กับปั้นมีจานรองใบหนึ่ง ตั้งในถาดชารูปรี ถาดทำด้วยทองหรือเงินหรือทองเหลืองตามรัก ถ้วยและจานรองปั้นนั้น เลือกเอาแต่ที่ชอบว่างาม ไม่จำจะต้องเป็นลายเดียวกัน คุมอย่างนี้เรียกว่า "ปั้นหน่วยถ้วยใบ" วิธีคุมอย่างนี้ที่หลังจึงกวดขันขึ้น ถ้วยใช้ทรงถ้วยน้ำพริก และใช้อ่างทรงมะนาวตัดรองปั้น ถ้วยกับอ่างต้องได้ลายเดียวกัน ต่อมาถาดที่รองทำพนังสูงขึ้น แก้รูปคล้ายกับอานม้าเครื่องแผง จึงเรียกที่ชาอย่างนี้ว่า "เครื่องอานม้า" ถ้าหาถ้วยตวงลายเดียวกับถ้วยชงได้ ก็เอาถ้วยตวงตั้งหลังฝาถ้วยชงอีกใบหนึ่ง เครื่องชาไทยอีกอย่างหนึ่งนั้นก็ใช้ถาดรี ในถาดจัดตั้งถ้วยตวง ๔ ใบ รูปและลายอย่างเดียวกัน เป็นถ้วยมีฝาก็ได้ หรือไม่มีฝาก็ได้ กับปั้นมีจานรองใบหนึ่ง จานไม่จำจะต้องเป็นลายเดียวกับถ้วย ที่ชาไทยแบบที่จัดคุมเป็น ๒ อย่างดังกล่าวมานี้ พิเคราะห์ดูก็เห็นได้ว่าเอาอย่างที่จีนใช้ทั้ง ๒ อย่าง เป็นแต่มาเพิ่มเติมตามความนิยมของไทยเรา ให้ปั้นอยู่ในภาชนะอันเดียวกับถ้วย จึงต้องใช้ถาดรองชั้นล่างที่ใช้จานรองปั้นไม่เข้าชุด ก็เพราะจีนไม่ได้ทำจานมาเป็นชุดถ้วย ส่วนถ้วยตวงอย่างมีฝานั้นเป็นของไทยให้อย่าง ถ้วยตวงของจีนเขาไม่ใช้ฝา

วิธีจัดถ้วยชา ประเภทชุดชาจีน จ.ป.ร.

NATIONAL LIBRARY

น่าจะมาแต่สั่งทำถ้วยยาก่อน เอาถ้วยยาขนาดเล็กมาคุมในที่ชา เห็นงามด้วย และเห็นลวดลายถนัด จึงเลยสั่งเบ็นถ้วยชุดเครื่องชา

ต่อมา (สันนิษฐานว่า เห็นจะเบ็นราวในรัชกาลที่ ๓ หรือถึงรัชกาลที่ ๔) มีเครื่องชาขึ้นอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า "ชุดจีน" คือ ใช้ถาดรีเขื่องออกไปหน่อย ในนั้นตั้งถ้วยชงมีฝาใบหนึ่ง ถ้วยตวงไม่มีฝาตั้งซ้อนกันเบ็น ๒ แถว รวม ๔ ใบ และมีอ่างรองบั้น ของเหล่านี้ทำรูปและลายเบ็นชุดเดียวกัน ที่เรียกว่า "ชุดจีน" ทำให้เข้าใจว่า คุมอย่างนี้เบ็นอย่างจีน แต่ข้างจีนเขายืนยันว่า ที่เมืองจีนไม่ได้ใช้อย่างนี้ เบ็นของคิดขึ้นในเมืองไทย พิเคราะห์ดูลักษณะที่คุมเครื่องชุดจีน ก็คือเอาเครื่องชุดไทยทั้ง ๒ อย่างที่กล่าวมาแล้ว มารวมลงในภาชนะอันเดียวกันนั้นเอง บางทีจะเบ็นความคิดจีนพ่อค้า คิดทำเครื่องชุดให้แยกใช้ได้ทั้งอย่างบั้นหน่วยถ้วยใบ และอย่างถ้วย ๔ ให้ถูกความนิยมของผู้เล่นทั้ง ๒ พวก คำว่า "จีน" เห็นจะหมายความว่า เบ็นของจีนทำเข้ามาขาย ลักษณะคุมเครื่องชายังมีอีกอย่างหนึ่ง คุมอย่างญวน จึงเรียกว่า "เครื่องญวน" ใช้กี๋ไม้สลักหรือประดับมุกแทนถาด ในนั้นมีจาน ๒ ใบ ใบหนึ่งรองบั้นมักใช้บั้นตลกขนาดเขื่อง ลานอีกใบหนึ่ง รองถ้วยไม่มีฝา ๔ ใบ ใบหนึ่งโตกว่า ๓ ใบ เรียกว่า "ถ้วยข่ม" ว่าสำหรับใส่น้ำเย็น ถ้วยจานเบ็นลายเดียวกันหมด ที่ชาที่ใช้กันในเมืองไทย แต่ก่อนใช้วิธีคุมแต่ ๔ อย่าง คืออย่างบั้นหน่วยถ้วยใบอย่างหนึ่ง อย่างถ้วย ๔ อย่างหนึ่ง อย่างชุดจีน

อย่างหนึ่ง และอย่างชุดญวนอย่างหนึ่ง มาจนรัชกาลที่ ๕ จึงมีวิธีคุมที่ชาแปลกขึ้นอีก ๓ อย่างคือ

๑. อย่างปั้นคู่ถ้วย ๔ อย่างนี้ใช้ถาดกลม ใช้ถ้วยตวง มีฝาขนาดเขื่องตั้ง ๔ ใบ ตั้งปั้นคู่มีจานรองคู่หนึ่ง

๒. เครื่องโถคู่ ใช้ถาดกลมตั้งถ้วยชงมีฝาคู่หนึ่ง ถ้วยตวง ๔ ใบ ปั้น ๒ ใบ รองด้วยจานคู่หนึ่ง เครื่องชาที่คุมอย่างนี้ มีหลายรูปหลายทรง ถ้วยชงทำเป็นรูปโถโสมถ้วยตวงเป็นรูปทรงโอบ้างถ้วยชงเป็นทรงจีโบบ้าง

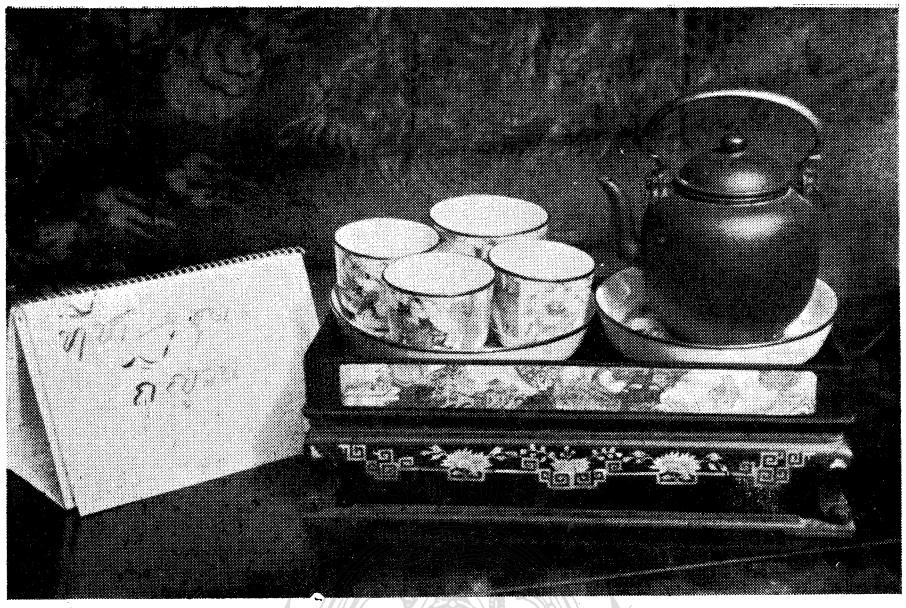
๓. ชุดดาวล้อมเดือน ใช้ถาดกลม ตั้งปั้นสายจานรองไว้กลาง ตั้งถ้วยตวงมีฝา ๘ ใบล้อมรอบ

ว่าโดยกระบวนลักษณะคุมที่ชาที่ไทยเราใช้กันมี ๗ อย่างดังแสดงมานี้ ชามแต้เซ้ยที่สำหรับเทกากชา ไทยเราไม่เอาเข้าชุดจุ่ม รองถ้วยชงจะใช้ก็ได้ ไม่ใช้ก็ได้

ว่าด้วยถ้วยชา

ถ้วยชาที่นักเลงเล่นนับถือว่าเป็นของดีมีหลายอย่าง เพื่อจะให้สะดวกแก่การพรรณนา จะต้องแยกเป็นของ ๓ ยุค คือ ยุคที่ ๑ ของที่มีเข้ามาในระหว่างรัชกาลที่ ๑ จนสิ้นรัชกาลที่ ๓ ยุคที่ ๒ ของที่มีเข้ามาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ยุคที่ ๓ ของที่มีเข้ามาในรัชกาลที่ ๕

ของยุคหนึ่ง เป็นเครื่องลายสีและลายน้ำทองแทบทั้งนั้น ลายครามมีน้อย หรือไม่มีทีเดียว ถ้วยชงที่เล่นกันเป็นถ้วยจีนมักเป็นรูปถ้วยน้ำพริก ถ้วยตวงเป็นรูปทรงบัวเป็นพื้น ที่เป็นถ้วยไทยสั่งมีฝาแทบทั้งนั้น

วิธีจัด ถ้วยชา ประเภทกี่ญวน มีถ้วยข่ม ๑ ใบ ถ้วยเล็ก ๓ ใบ

NATIONAL LIBRARY

ถ้วยยุคนี้ที่นับถือกันว่าวิเศษที่สุด คือ ถ้วยชุด ๔ อย่างจีนสำรับหนึ่ง เป็นของราชบรรณาการพระเจ้าบักกิ่งถวายมาเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ถ้วยชุดนี้เป็นถ้วยบาง อย่างที่เรียกว่า "เปลือกไข่" บางแทบจะเท่าเปลือกไข่จริง ๆ รูปทรงโอพื้นขาว เขียนลายหนังสือเล็กเส้นหมึกขอบแดง ถ้วยชุดนี้มีเรื่องตำนานว่า พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ไปทรงรักษาไว้จนตลอดพระชนมายุ แล้วตกไปเป็นของผู้อื่น แล้วจึงนำมาทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้วยแตกเนื้อขาดเสียใบหนึ่ง โปรดให้สั่งไปทำ ช่างเมืองจีนไม่รับจะทำให้เหมือนได้ จึงเอาทองคำทำแทนเนื้อที่ขาดอยู่จนทุกวันนี้ ถ้วยชุดนี้ยอมกันว่าวิเศษกว่าถ้วยชาชุดไหน ๆ บรรดามีในเมืองไทยทั้งสิ้น ถ้วยยุคที่ ๑ มีน้อย ไม่ว่าลายอย่างไรนับถือว่า เป็นของดีทั้งนั้น แต่ที่ถือกันว่าดีวิเศษนั้นมีอยู่ ๔–๕ ลาย คือ ลายดอกกุหลาบขาวพื้นทอง ของครั้งรัชกาลที่ ๒ ลายหนึ่ง ถ้วยแกะลายผักกาดเขียว ของครั้งรัชกาลที่ ๒ เหมือนกันลายหนึ่ง ลายนกหย่อมลายหนึ่ง ลายพวงทับทิมลายหนึ่ง ลายสิงโตพื้นทองลายหนึ่ง ลายสิงโตแดงลายหนึ่ง ลายตาลโปนมีทั้งสีแดง สีน้ำเงิน อีกลายหนึ่ง ถ้วยยุคที่ ๑ ไม่ใคร่จะขึ้นชื่อลือนาม เพราะใครมีเจ้าของก็รักและหวงไม่ใคร่จะเป็นของซื้อขายกัน จานรองนั้นยุคที่ ๑ นั้นเป็นของสั่งเข้ามาต่างหาก เรียกว่า "ลายเข้มขาบ" ต่างรูปต่างลายไม่เข้าชุดกับถ้วย

ถ้วยยุคที่ ๒ เป็นถ้วยลายครามโดยมาก เป็นของพวกนายห้างเสาะหาและให้อย่างสั่งเข้ามาขายพวกผู้ดี ไม่ใช่ของขายตามร้านในตลาด เครื่องชายุคนี้เขียนลายจีนมีแทบทุกลาย จึงมีมากกว่าถ้วยยุคที่ ๑ กำหนดด้วยยี่ห้อเป็นสำคัญ ที่นับถือกันอยู่ ๔ ยี่ห้อ คือ

๑. ยี่ห้อเยียกชิมเตียนฉัง แปลว่า ของวิเศษควรเอาไว้ในที่เก็บ ยี่ห้อนี้เป็นยี่ห้อเมืองจีน เก่ากว่าอีก ๓ ยี่ห้อที่จะกล่าวต่อไป ถ้วยเยียกชิมนับถือกันด้วยบาง และเนื้อดี ถ้าใช้นานไปผิวรานเป็นทำนองสังกโลก แต่ถ้วยเยียกชิมไม่ได้เขียนยี่ห้อเยียกชิมทั้งนั้น เขียนปลอมยี่ห้อไต้เหม็งก็มี ถ้วยผู้อื่นสั่งให้เขียนยี่ห้อเยียกชิมเข้ามาก็มี แต่ของเยียกชิมแท้คงรู้ได้ด้วยเนื้อและเคลือบผิดกับยี่ห้ออื่น

ถ้วยชายี่ห้อเยียกชิมเตียนฉังทำ ๔ อย่าง คือ ๑. ชุดไทย ถ้วย ๔ รูปก้นลุ่น ฝาทรงฝาชี จานต้องเตรองบั้น ๒. ชุดไทย ถ้วยน้ำพริกกับอ่าง ๓. ชุดจีน รูปทรงกระทาย ๔. ชุดจีน ทรงจีโบ เขียนลายจีนมีแทบทุกลาย

๒. ยี่ห้อโปจูลีกี่ แปลว่า เครื่องหมายราวกับแก้วอันวิเศษ ยี่ห้อนี้เป็นของห้างพระยาพิศาลผลพานิช (ชื่น) สั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ต่อมาของพระยาพิศาล ฯ (สือ) ผู้บุตรสั่ง ก็ใช้ยี่ห้อโปจูลีกี่เหมือนกัน แต่มีที่สังเกต ของที่สั่งครั้งพระยาพิศาล ฯ (ชื่น) เขียนลวดขอบ ของสั่งครั้งพระยาพิศาล ฯ (สือ) ไม่มีลวด เครื่องชายี่ห้อโปจูลีกี่ครั้งพระยาพิศาล ฯ

วิธีจัดถ้วยชา ประเภทถ้วย ๔

NATIONAL LIBRARY

(ชื่น) ทำ ชุดจีนทรงกระทายอย่างหนึ่ง ชุดจีนทรงบัวอย่างหนึ่ง ของสั่งครั้งพระยาพิศาล ฯ (สือ) ทำ ชุดจีนทรงกระทายอย่างหนึ่ง ชุดจีนทรงบัวอย่างหนึ่ง ชุดไทย ถ้วย ๔ ทรงบัวมีฝาอย่างหนึ่ง เขียนลายจีนมีแทบทุกลาย

๓. ยี่ห้อกิมตึ๋งฮกกี่ แปลว่า เครื่องหมายของอันวิเศษอย่างเต็มที่ เป็นยี่ห้อของพระยาโชฎึก (พุก)[๑] สั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ต่อมาถึงพระยาโชฎึก (ฮวด) ผู้บุตร เปลี่ยนเป็นกิมตึ๋งฮวดกี่ แปลว่า เครื่องหมายว่าเป็นของอันวิจิตร เครื่อยถ้วยที่เป็นของผู้ดีเล่น ห้างกิมตึ๋งสั่งมากกว่าห้างอื่น ๆ ส่วนถ้วยชานั้น ยี่ห้อกิมตึ๋งฮกกี่ ทำชุดจีนทรงกระทายอย่างจีน ชุดจีนทรงกระจาดอย่างหนึ่ง ชุดจีนจีโบอย่างหนึ่ง กิมตึ๋งฮวดกี่ ทำชุดจีนจีโบตั้งคู่อย่างหนึ่ง ชุดจีนทรงกระทายอย่างหนึ่ง ชุดจีนทรงกระจาดอย่างหนึ่ง ชุดไทยถ้วย ๔ ทรงบัวอย่างหนึ่ง ชุดถ้วยน้ำพริกมีถ้วยตวง ๔ ใบ กับอ่างมะนาวตัดอย่างหนึ่ง เขียนลายจีนมีแทบทุกลาย

๔. ของจีนสุ่นให้เขียนยี่ห้อเยียกชิม จึงเรียกกันแต่ว่า "ชุดจีนสุ่น" เป็นของสั่งในรัชกาลที่ ๔ มีไม่สู้มาก ทำเครื่องชุดจีน ทรงบัวอย่างหนึ่ง กับทำชุดจีน ๓ ยี่ห้ออีกอย่างหนึ่ง คือ อ่างเขียน ยี่ห้อกิมตึ๋งฮกกี่ ถ้วยชงเขียนยี่ห้ออุนฉังมุ่ยกี่ ถ้วยตวงเขียนยี่ห้อเยียกชิม ชุด ๓ ยี่ห้อนี้เดี๋ยวนี้เป็นของหายาก มีลายจีนแทบทุกลาย

---

(๑) คำว่า "พุก" คือ คำเดียวกับ "ฮก" นั้นเอง

เครื่องชาญวนที่นับถือกัน ยี่ห้อเตียนเง็กอย่างหนึ่ง ยี่ห้อหงวนเง็กอย่างหนึ่ง

ของยุค ๒ นี้ที่เป็นของมักขึ้นชื่อลือเสียงในจำพวกผู้เล่น เพราะของเดิมสั่งเข้ามาขายกันในพวกผู้ดี ถึงราคาแพงกว่าของท้องตลาดก็ยังไม่แรงเท่าใดนัก ชั้นแรกหาซื้อได้เพียงชุดละสิบบาทสามตำลึง แต่เป็นของสั่งคราวเดียว ครั้นนานมาของนั้นกระจัดกระจายหายแตกสูญไป เหลืออยู่น้อยเข้า หาครบชุดยากเข้า ราคาก็แพงขึ้นทุกที จนถึงชุดละตั้งสองร้อยบาทหรือสามร้อยบาท หรือกว่านั้น

ของยุค ๓ จะกล่าวแต่เฉพาะของหลวงสั่ง ที่จริงของพวกยุค ๒ มาสั่งในรัชกาลที่ ๕ ก็มีมาก เช่นของยี่ห้อกิมตึงฮวดกี่ก๊ดี ยี่ห้อโปจูลี่กี่ของพระยาพิศาล ฯ (สือ) ก็ดี เป็นของสั่งในรัชกาลที่ ๕ ทั้งนั้น แต่เพราะทำอย่างเดียวกัน ไม่แปลกกับของยุคที่ ๒ จึงไม่จำจะต้องอธิบายซ้ำอีก เครื่องชาของหลวงสั่งเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เรียกกันว่า "ถ้วยจักรี" พวกหนึ่ง "ถ้วยอักษรพระนาม" พวกหนึ่ง

ถ้วยจักรี เป็นเครื่องพื้นสีเขียนลายสอดทองทั้งนั้น ทรงคิดอย่างสั่งไปทำในยุโรปเมื่อปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ พ.ศ. ๒๔๓๐ ทำลายเดียวมี ๙ สี คือ พื้นทองข้างในเคลือบทองหนึ่ง พื้นเงินหนึ่ง สีแดงหนึ่ง สีขาวหนึ่ง สีชมพูหนึ่ง สีเขียวหนึ่ง สีน้ำเงินหนึ่ง สีเหลืองหนึ่ง สีดำหนึ่ง บนฝาเขียนรูปจักรี จึงเรียกกันว่า "ถ้วยจักรี" เครื่องชาชุด

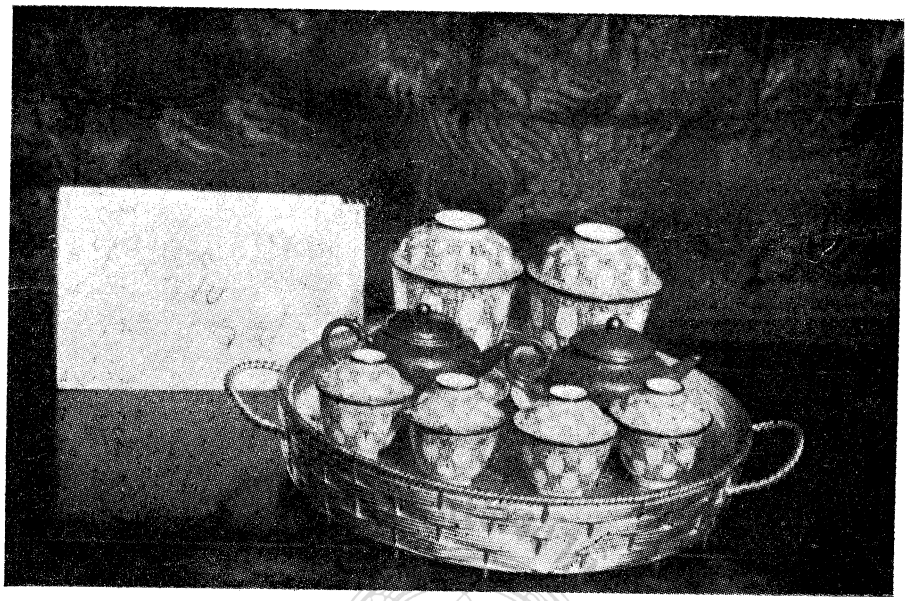
จักรีทำชุดไทยสำหรับตั้งถาดกลม มีถ้วยตวงทรงบัวมีฝา ๔ ใบ กับจานรองบั้นคู่หนึ่ง น้ำอย่างหนึ่ง ชุดจีโบบั้นคู่มีถ้วยชาฝาจีโบคู่หนึ่ง ถ้วยตวงมีฝาจีโบ ๔ ใบ จานรองบั้นคู่หนึ่ง สำหรับตั้งถาดกลมนี้ อย่างหนึ่ง ชุดจีนมีถ้วยชงฝาจีโบ ถ้วยตวงปากคลื่น ๔ ใบ อ่างรองบั้นทรงบัวน้ำอย่างหนึ่ง แต่ชุดจีนนี้มีน้อย รูปงามกว่าอย่างอื่น เครื่องถ้วยจักรี ยังมีขนาดเล็ก เป็นเครื่องชาสำหรับผู้หญิงอีกอย่างหนึ่ง มีทั้งชุดเครื่องไทยบั้นคู่และเครื่องจีโบ และมีทุกสีดังกล่าวมาแล้ว

ชุดอักษรพระนาม ทรงคิดอย่างสั่งไปทำเมืองจีน เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ เป็นเครื่องลายครามทั้งนั้น มี ๑๐ ลาย ผูกอักษรพระนามเลียนลายจีนอย่างหนังสือใหญ่ ยี่ยาวอย่างหนึ่ง ยี่ซ้อนอย่างหนึ่ง ยี่คดอย่างหนึ่ง ยี่ขัดอย่างหนึ่ง ยี่ขอดขัดอย่างหนึ่ง ยี่สยามอย่างหนึ่ง ลายกระแปะอย่างหนึ่ง ลายกระแปะฮ่ออย่างหนึ่ง ลายฮ่อเครื่องมงคลอย่างหนึ่ง ลายลูกไม้ค้างคาวอย่างหนึ่ง ลายลูกไม้มีอักษรพระนามอย่างหนึ่ง เครื่องชาอักษรพระนามเข้าใจว่าสั่ง ๒ คราว คราวหนึ่งยี่ห้อเป็นตัวเลขศักราช อีกคราวหนึ่งยี่ห้อกิมตึ้งฮวดกี่ ทำเป็นเครื่องชุดใหญ่ มีของหลายสิ่ง คือ เครื่องชาชุดจีโบ ตั้งบั้นคู่อย่างหนึ่ง ชุดจีนทรงกระจาดอย่างหนึ่ง ชุดไทยรูปโถตั้งบั้นคู่อย่างหนึ่ง ชุดไทยถ้วยสี่บั้นคู่อย่างหนึ่ง ชุดญวนถ้วยทรงโออย่างหนึ่ง คนโทน้ำเย็นมีจานรองหนึ่ง ถ้วยน้ำเย็นมีจานรองหนึ่ง ชามแต้เซ้ยใหญ่หนึ่ง เล็กหนึ่ง ถ้าชาหนึ่ง กาน้ำร้อนหนึ่ง

กาน้ำเย็นหนึ่ง กระโถนใหญ่หนึ่ง กระโถนเล็กหนึ่ง ของยุค ๓ ที่กล่าวมานี้ เป็นของหลวงสั่งเข้ามาใช้ราชการ และพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการไม่มีที่ซื้อขาย ใครมีต่างคนก็หวงแหน บางทีตกไปถึงชั้นลูกหลานอัตคัดเอาออกขาย ก็ซื้อขายกันอย่างงุบงิบ ไม่เป็นของสำหรับขึ้นชื่อคุยกันเหมือนของยุคที่ ๒

ของในยุคที่ ๓ ยังมีเป็นของผู้อื่นสั่งเข้ามาเล่นกันในพวกผู้ดี มีอีกหลายราย แต่ไม่สู้เก่าถึงขั้นชื่อลือนามนับถือกันเหมือนจำพวกที่กล่าวมาแล้ว ถ้าพรรณนาถึงด้วยจะยืดยาวนัก จึงมิได้พรรณนา

กระบวนเล่นเครื่องชาต้องลงทุนไม่ใช่แต่ที่จะซื้อหาปั้น และถ้วยเท่านั้น ยังต้องทำถาดรองอีกด้วย ต้องเป็นถาดเงินจึงจะพอใช้รองของดี ถ้าเป็นถาดทองเหลืองก็เลวไป ที่เป็นของเจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์สูง ก็ทำถึงถาดทอง ถาดลงยา ใช้เวลาออกการงาน ลักษณะที่จัดเก็บตามบ้านของผู้เล่นโดยปกตินั้น ถ้วยชาที่ดีมักคุมเป็นชุด มีทั้งปั้นและถ้วยตั้งประจำถาดเรียงไว้ในตู้มากบ้าง น้อยบ้าง ส่วนปั้นที่ดีมักทำตู้ตั้งไว้ดูต่างหากแต่เฉพาะปั้น ตู้ปั้นที่เป็นวิเศษที่สุด เรียกกันว่า "ตู้ปั้นช้างเผือก" พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระองค์เจ้าชิดเชื้อพงศ์ ทำด้วยไม้ลายประดับงา วางปั้นอย่างขาวครั้งรัชกาลที่ ๒ คัดแต่อย่างวิเศษที่สุด รวมไว้ในตู้นั้นราว ๒๐ ใบ ตั้งไว้ในพระที่นั่งสำหรับชมกันมาจนตลอดรัชกาล เมื่อเห็นปั้นขาวชุดนั้น ถึงผู้ที่ไม่สู้เข้าใจ เช่นตัวข้าพเจ้า

วิธีจัดถ้วยชา ประเภทถ้วยจีโบ จ.ป.ร.

หมายเหตุ การจัดถาดน้ำชา บั้นน้ำจัดไว้เป็นเครื่องประดับสวยงาม เท่านั้น อย่าชงชาลงไปในบั้นเป็นอันขาด

NATIONAL LIBRARY

ก็รู้ว่าของดี ดูแล้วไปเห็นบั้นอื่นก็ไม่อยากชม ส่วนการเก็บถ้วยนั้น งามคืออยู่เพียงจัดลงถาด ถ้าไม่เอาลงถาด ก็ต้องตั้งซ้อน ๆ กันไว้ ไม่ใคร่เห็นว่าเป็นของดี เพราะฉะนั้นถ้วยดีใครมีจึงต้องหาถาดจัดตั้งเรียงไว้เป็นชุด ๆ

เล่นเครื่องชา ความสนุกอยู่ในกระบวนเสาะแสวงหา เพราะของที่นับถือกันว่าดี เป็นของเก่า ใครมีครบชุดก็ไม่อยากขาย หรือขายก็แพงนัก ความสนุกจึงอยู่ในกระบวนที่เที่ยวหาของปลีกซึ่งพลัดอยู่ที่นั่นใบที่นี่ใบ ถ้าเป็นของที่หายากจริง จะหาให้เป็นรูปเดียว ลายเดียว ยี่ห้อเดียวกันเข้าให้ครบชุดไม่ได้ บางทีก็จำเป็นต้องเอาของยี่ห้ออื่นที่รูปเดียวลายเดียวกันเข้าประสมให้ได้ชุด เรียกว่า "เครื่องประสม" ถ้าเป็นของดีด้วยกัน นักเลงเล่นก็นับถือ ถือกันว่าเพียรหาของต่างยี่ห้อมาประสมให้ได้ลายเดียวรูปเดียวขนาดเดียวกันนั้น เป็นการยากกว่าซื้อหาของที่เขาทำเข้ามาขายเป็นชุด ๆ เครื่องประสมจะเป็นเครื่องชาก็ตาม เครื่องโต๊ะก็ตาม จึงเป็นของชอบประกวดอวดกัน แม้ของที่ยี่ห้อเดียวกัน ถ้าเป็นของเก่าที่มีน้อย การที่จะหาให้ครบชุด ก็ต้องเที่ยวสืบสวนเสาะแสวงหาด้วยความลำบาก บางทีมีหลายคนต้องการของอย่างเดียวกัน แต่ของนั้นอยู่แยกเจ้าของ ก็อาจจะแกล้งไม่ให้รวมเข้าชุดได้ เช่นเรื่องเล่ากันมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ ว่าครั้งนั้นนักเลงเสาะแสวงหาถ้วยชากัน จนถึงมีฉายาเรียกว่า

"นายจุ้ยเครื่องขัน เจ้าบันต้วนยี เจ๊สัวพุกแผนที่ โตผักชีอาญาคดีรถหัก"

ข้าพเจ้าสืบถามอธิบาย ได้ความว่า นายจุ้ยเครื่องขันนั้น คือ นายจุ้ยคนนั้น ไม่เล่นตามแบบแผนของผู้อื่น ชอบหาแต่ของขัน ๆ ทำนอง จะเป็นของที่หยาบ เจ้าบันต้วนยี่ อธิบายว่า เล่นถ้วยต้วนยี่ ไม่มีใครดี เท่าของเจ้าบัน เจ้าบันอยู่มาจนในรัชกาลที่ ๕ เมื่อชราได้ถวายถ้วยต้วนยี่ นั้นแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ๊สัวพุกนั้น คือ พระยา โชฎึก (พุก) นั้นเอง รักเครื่องชาลายแผนที่ คุมเครื่องญวนชุดหนึ่ง ขาด ถ้วยอยู่ใบหนึ่ง ให้คนออกไปหาถึงเมืองจีนก็ไม่ได้ ภายหลังนานมา ได้ ถ้วยมาจากเมืองญวนจึงครบชุด โตผักชีคนนี้ เป็นข้าราชการวังหน้ามา แต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นคนโปรดของกรมพระ ราชวังบวรวิไชยชาญ ได้เป็นที่พระยาโยธาเชื่อนขันธ์ คนทั้งหลายเรียก กันว่า "โตผักชี" มาแต่หนุ่ม เพราะชอบเล่นเครื่องลายผักชี เป็นเจ้าบท เจ้ากลอนด้วย ได้แต่งกลอนเรื่องตั้งเครื่องโต๊ะ เมื่องานพระเมรุ ปีฉลู ๒๔๓๒ ได้พิมพ์ไว้ในหนังสือนี้ตอนว่าด้วยเครื่องโต๊ะ อาญาคดีรถหักนั้น อธิบายว่า ขุนอาญาคดีคนนั้นจะรวมเครื่องชาญวนลายภาพชักรถ รวมได้ หมดแล้ว ขาดถ้วยอยู่ใบเดียว ถ้วยใบนั้นไปตกอยู่ในมือผู้ซึ่งอยากจะ แกล้งขุนอาญาคดี จะขอซื้อหาแลกเปลี่ยนอย่างไรก็ไม่ยอมให้ ความอันนี้ รู้แพร่หลาย จึงเรียกว่า "อาญาคดีรถหัก" หักมาตลอดรัชกาลที่ ๔ จน ถึงรัชกาลที่ ๕ ทั้ง ๒ ฝ่ายนำถ้วยชุดนั้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รถจึงหายหักเมื่อเป็นของหลวง

วิธีจัดถ้วยชาประเภท ถ้วยโถ จ.ป.ร.

NATIONAL LIBRARY

การเล่น ถ้วยปั้น เป็นการ ที่ไทยเราเล่นกัน ติดต่อ มากว่า ๑๐๐ ปี ไม่มีเวลาเลิก เป็นแต่ถ้าเล่นกันมาก ก็ฮือกันคราวหนึ่ง ถ้าซาก็เงียบไป แต่คงมีผู้ที่สะสมรวบรวมเล่นกันอยู่เสมอไม่ขาด ถึงในเวลานี้ก็ยังมีเล่นกันอยู่หลายราย ข้าพเจ้าสืบสวนในเรื่องถ้วยปั้นได้ความดังแสดงมานี้.

NATIONAL LIBRARY

สารบาญไทย

ของ

หลวงสมัครสรวง ปีย์ สาลากุล

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

ระเบียบการแสดงอิริยาบถต่าง ๆ

อันเป็น

มารยาทไทย

หลักทั่วไป

ในการเขียนระเบียบนี้ ผู้เขียนจะได้อธิบายตามประเภทอิริยาบถต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. การยืนและการเดิน

๒. การนั่ง

๓. การคลาน

๔. การแสดงความเคารพ

๕. การเข้าพบผู้ใหญ่

๖. การส่งและรับของ

๗. การเผ้าทูลละอองธุลีพระบาท

การแสดงมารยาทอันเป็นประเพณีไทยนี้ ไม่แต่เพียงแสดงอิริยาบถได้ถูกต้องเท่านั้น ยังต้องประกอบด้วย

๑. กิริยาสุภาพเรียบร้อย รวมทั้งการตกแต่งร่างกาย เช่นเสื้อผ้า หน้าตา ตลอดจนทรงผม เป็นต้น ให้ถูกระเบียบสมส่วน

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

๒. อิริยาบถอยู่ในท่าธรรมดา ไม่ผืน องอาจ แต่ไม่แข็งกระด้าง สุภาพ ไม่หัวเราะเบิดเผยหรือหลุกหลิก และไม่กระดากอาย

๓. การแสดงมารยาทงดงามไม่จำเบื่นต้องช้าจนเกินควร แต่ต้องไม่ลุกลน

๑. การยืนและการเดิน

ก. ยืนตามลำพัง

การยืนตามลำพังควรให้เบื่นไปในลักษณะสุภาพ สบาย ขาชิด สง่า ไม่หันหน้าหรือแกว่งแขนไปมา จะยืนเอียงเล็กน้อยพองามก็ได้ (ภาพที่ ๑)

ข. ยืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่

ถ้าไม่จำเบื่นไม่ควรยืนตรงหน้าผู้ใหญ่ ควรยืนเฉียงทางใดทางหนึ่ง ทำได้สองวิธี คือ

(๑) ยืนตรง ขาชิด ปลายเท้าห่างกันเล็กน้อย มือทั้งสองแนบข้าง

(๒) ยืนค้อมส่วนบนตั้งแต่เอวขึ้นไปเล็กน้อย มือประสาน (ภาพที่ ๓)

การประสานมือ ทำได้สองวิธี คือ

(ก) คว่ำมือซ้อนกัน จะเบื่นมือไหนทับมือไหนก็ได้

(ข) หงายมือทั้งสอง สอดนิ้วเข้าระหว่างร่องนิ้วของแต่ละมือ

ภาพที่ ๑ ยืนตามลำพัง

NATIONAL LIBRARY

หมายเหตุ การยืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่ดังกล่าวมานี้ ใช้ได้จนถึงยืนเฉพาะหน้าที่ประทับ การค้อมตัวจะมากน้อยย่อมสุดแล้วแต่ผู้ใหญ่ถ้ามีอาวุโส หรือเบื้นที่เคารพสูง เช่นยืนหน้าที่ประทับ ก็ค้อมมากเบื้นต้น

๓. ยืนถวายความเคารพพระมหากษัตริย์หรือพระมเหสี

การยืนถวายความเคารพนี้ ถ้าเบื้นการยืนในแถว ก็เบื้นไปตามระเบียบแถวหรือตามคำสั่งผู้ควบคุมแถว เช่น ยืนตรง เบื้นต้น ถ้าเบื้นการยืนถวายความเคารพตามลำพังแต่ละเพศ กระทำแตกต่างกันดังนี้ (ภาพที่๔)

สำหรับชาย

(๑) สวมหมวกเครื่องแบบยืนตรง แล้วกระทำวันทยหัตถ์

(๒) ไม่ได้สวมหมวก ยืนตรง หันหน้าไปทางพระองค์ท่าน แล้วถวายคำนับ การถวายคำนับให้ก้มศีรษะและส่วนไหล่ลงช้าๆ ต่ำพอควร กระทำครั้งเดียวแล้วยืนตรง อย่าผงกศีรษะเร็วเกินไป

หมายเหตุ ถ้าสวมหมวกอื่นที่ไม่ใช่เครื่องแบบ ต้องถอดหมวกก่อนถวายคำนับ

สำหรับหญิง

ถวายความเคารพแบบย่อเข่า หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า "ถอนสายบัว" ทำดังนี้

(๑) ยืนตรง เท้าชิด หันหน้าไปทางพระองค์ท่าน

(๒) ชักขาข้างใดข้างหนึ่งไปทางหลังโดยวาดปลายเท้าไปทางอีกด้านหนึ่งของขาที่ยืน ทำพร้อมกับย่อเข่าอีกข้างหนึ่งลงช้า ๆ

(๓) เมื่อจวนจะต่ำสุด ให้ยกมือทั้งองสขึ้นวางประสานกันบนหน้าขาข้างที่ย่อต่ำลงให้ค่อนไปทางเข่า (ถ้าไม่ได้ยกของทั้งสองมือ)

(๔) ก้มศีรษะต่ำลงเล็กน้อย

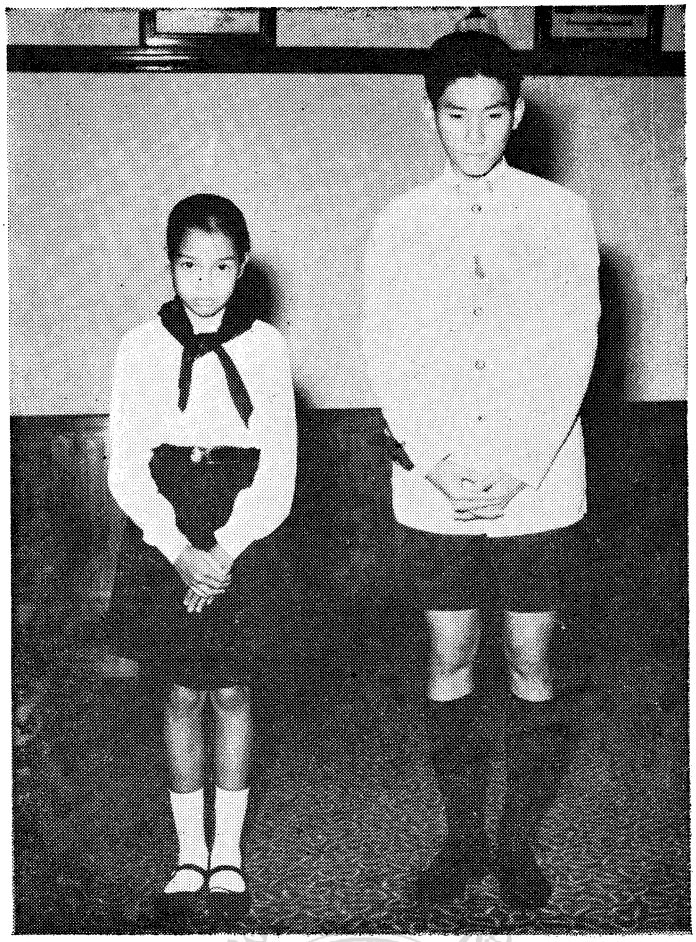
(๕) เงยศีรษะขึ้นพร้อมกับชักขาข้างที่ไขว้กลับที่เดิม และตั้งเข่าตรง

ง. ยืนเมื่อได้ยินเสียงเพลงสรรเสริญพระบารมี เพลงเคารพ และเสียงประโคม

ยืนขึ้นอย่างสุภาพแล้วระวังตรง หันหน้าไปทางพระองค์ท่าน หรือพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ หรือองค์ประธานของเพลงเคารพ ยืนตรงจนจบเพลง ถ้าเป็นการบรรเลงที่ปรากฏพระองค์ ต้องถวายเคารพเมื่อเห็นพระองค์ครั้งหนึ่ง เมื่อจบเพลงให้ถวายเคารพอีกครั้งหนึ่ง (ดูการยืนถวายเคารพ) แล้วนั่งหรือเคลื่อนที่แล้วแต่กรณี

หมายเหตุ ๑. เพลงเคารพมี เพลงชาติ เพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย และเพลงคำนับ

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ภาพที่ ๓ ยืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่–ค้อมส่วนบน

NATIONAL LIBRARY

๒. การประโคม ยืนถวายเคารพเฉพาะการประโคม เมื่อเสด็จ ฯ ลง หรือเสด็จ ฯ ออก และเมื่อเสด็จ ฯ กลับ หรือเสด็จ ฯ ขึ้นเท่านั้น

จ. เดินตามลำพัง

เดินอย่างสุภาพ หลังตรง ช่วงก้าวไม่ยาวหรือสั้นเกินไป แกว่งแขนพองาม ถ้าเป็นสตรี ควรระมัดระวังให้สะโพกเป็นไปตามปรกติ

ฉ. เดินกับผู้ใหญ่

เดินเยื้องไปทางซ้ายข้างหลังผู้ใหญ่ ห่างประมาณหนึ่งถึงสองฟุต ไม่เดินเหมือนเดินตามลำพัง ให้อยู่ตามลักษณะนอบน้อม ถ้าเป็นการเดินในระยะใกล้ มือควรประสานกัน

ช. เดินนำเสด็จ ฯ และตามเสด็จ ฯ

ในกรณีนำหรือตามเสด็จฯ นี้ หมายถึงการนำหรือตามเสด็จพระราชดำเนินพระมหากษัตริย์ หรือพระมเหสี ตลอดจนการนำ หรือตามเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย

ก. การนำเสด็จ ฯ

เฉพาะชายมีสองกรณี คือ การเดินนำเสด็จ ฯ ในหน้าที่กรมวัง โดยมากเป็นการนำเสด็จ ฯ สมเด็จพระอัครมเหสี หรือพระบรมวงศ์ฝ่ายใน ผู้นำเสด็จ ฯ คือ กรมวังหรือผู้ทำหน้าที่กรมวัง น้อยครั้งที่จะมีนำเสด็จ ฯ พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศ์ฝ่ายหน้า

อีกกรณีหนึ่ง คือ นำสเด็จพระราชดำเนิน หรือนำเสด็จในหน้าที่มัคคุเทศก์ หรือนำเสด็จ ฯ ไปประทับ ณ ที่ที่จัดไว้ เช่น เสด็จ ฯ ทอดพระเนตรภาพยนตร์ หรือเสด็จ ฯ ไปในงานต่าง ๆ ซึ่งประธานของงานเป็นผู้รับและนำเสด็จ ฯ ซึ่งจะต้อง

(๑) เดินหน้าระยะห่างพอสมควร (พอพ้นพระราชกระแสได้ยิน) ด้านซ้ายของพระองค์ท่าน ในกรณีเสด็จพระราชดำเนินบนลาดพระบาท ผู้นำต้องไม่เดินบนลาดพระบาท

(๒) เดินในลักษณะเอียงตัวน้อย ๆ มาทางพระองค์ท่าน ทั้งนี้เพื่อได้สังเกตทราบหากจะประทับยืน

(๓) ค้อมร่างกายส่วนบนเล็กน้อย

(๔) มือประสานยกขึ้นเหนือแนวเข็มขัดเล็กน้อย

(๕) เมื่อถึงที่ที่จะอัญเชิญประทับ ผู้นำเดินผ่านไป แล้วหันมาถวายคำนับทางที่ประทับ ซึ่งเท่ากับกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่าถึงที่ประทับแล้ว

(๖) เมื่อจะถอยออกไป ถวายคำนับครั้งหนึ่ง และ

(๗) ก่อนที่ผู้นำจะนั่งที่ ต้องถวายคำนับอีกครั้งหนึ่ง

การเดินนำเสด็จ ฯ สำหรับผู้หญิงมีกรณีเดียว คือ นำเสด็จ ฯ ไป ณ ที่ต่าง ๆ หรือนำเสด็จ ฯ สู่ที่ประทับ ทำอิริยาบถเช่นเดียวกับชายเสร็จแล้วถวายคำนับแบบผู้หญิง

ข. เดินตามเสด็จ ฯ

ทั้งชายและหญิงเดินเบื้องหลังพระองค์ท่าน ในลักษณะอิริยาบถเดินกับผู้ใหญ่ คือ เดินอย่างสุภาพ หน้ามองตรง ไม่ยิ้มหัว ทักทาย หรือทำความเคารพ พูด คุย กับผู้อื่น

ซ. เดินเข้าสู่ที่ชุมนุม

(๑) เข้าสู่ที่ชุมนุมที่นั่งเก้าอี้

(ก) เดินเข้าไปอย่างสุภาพ

(ข) เมื่อผ่านผู้ที่นั่งอยู่ก่อน ก้มตัวเล็กน้อย ถ้าผู้นั่งเป็นผู้มีอาวุโสมากก็ก้มตัวมาก อย่าให้เสื้อผ้าหรือร่างกายไปกรายผู้อื่น

(ค) ถ้าไม่มีการกำหนดที่นั่ง ก็นั่งเก้าอี้ที่สมควรโดยสุภาพ อย่าลากเก้าอี้ให้ดัง หรือโยกย้ายเก้าอี้ไปจากระดับที่ตั้งไว้ ถ้าเป็นที่นั่งที่กำหนดไว้ก็นั่งตามที่ของตน

(๒) เข้าสู่ที่ชุมนุมที่นั่งกับพื้น

(ก) เดินอย่างสุภาพ

(ข) เมื่อผ่านผู้ที่นั่งให้ก้มตัวมากหรือน้อยสุดแต่ระยะใกล้-ไกล หรือ ผู้ที่นั่งมีอาวุโสมากหรือน้อย ระวังอย่าให้เสื้อผ้าหรือส่วนของร่างกายไปกรายผู้อื่น

สำนักหอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

(ค) ผ่านแล้วเดินตามธรรมดา

(ง) ถ้าผ่านระยะใกล้มาก ใช้ "เดินเข่า"

หมายเหตุ

การเดินเข่า คือ

(ก) นั่งคุกเข่าตัวตรง มืออยู่ข้าง ๆ ตัว

(ข) ยกเข่า ขวา–ซ้าย ไปข้างหน้าสลับข้างกัน ปลายเท้าตั้งช่วงก้าวพองาม ไม่กระชั้นเดินไป

(ค) มือห้อยข้าง แกว่งได้เล็กน้อย

การเดินเข่าไม่นิยมใช้ในกรณีเข้าเฝ้า ฯ หรือเข้าพบผู้ใหญ่

ฌ. เดินในที่ที่พระมหากษัตริย์หรือพระมเหสีประทับอยู่

ตามประเพณีไทย การเดินผ่านที่ประทับโดยอาการใด ๆ ก็ตาม ทำไม่ได้เป็นอันขาด (ที่เรียกว่า "ห้ามตัดหน้าฉาน") การเดินผ่านหลังที่ประทับในระยะใกล้ก็ไม่ควรจะทำ แต่ในกรณีที่มีกิจ และมีความจำเป็นก็ต้องระวังไม่ให้เป็นไปในลักษณะเดินตัดหน้าฉาน เช่น เดินออกไปลีลาศเมื่อประทับอยู่บนเวทีลีลาศ เดินไปทำหน้าที่การงาน เช่น เข้าไปยกหรือเลื่อนเครื่องขยายเสียง หรือทำความสะอาดพื้นที่ เดินผ่านขึ้นลงบนพลับพลาไปขึ้นเมรุ เมื่อประทับอยู่บนพลับพลานั้น เป็นต้น

(๑) เดินผ่านหน้าหรือหลังที่ประทับ

ต้องทำในระยะห่าง และเฉพาะกรณีจำเป็นที่สุด ดังนี้

(๑) ลุกขึ้นจากที่ แล้วถวายคำนับ

(๒) เดินอย่างสุภาพ

(๓) เมื่อจะผ่านที่ประทับ หันไปถวายคำนับ

(๔) เมื่อผ่านไปแล้ว หันไปถวายคำนับ และ

(๕) ก่อนจะนั่งที ถวายคำนับ

(๒) เดินไปทำกิจธุระใด ๆ

(๑) เมื่อลุกจากที่ ถวายคำนับ

(๒) เดินไปยังสถานที่ที่จะทำกิจธุระ

(๓) ถึงที่ ถวายคำนับ

(๔) การทำกิจธุระ จะนั่งย่อเข่าหรือคุกเข่า หรือหมอบ แล้วแต่กรณีเช่น ยกหรือเลื่อนเครื่องขยายเสียงก็นั่งย่อเข่าข้างหนึ่ง หรือคุกเข่า ถ้าเป็นกรณีกวาดพื้น หยิบของ ก็หมอบลง ลงแขนข้างซ้าย มือขวาใช้ทำกิจธุระ

(๕) ลุกขึ้นถอยหลัง ๑ ก้าว ถวายคำนับ

(๖) เดินถอยหลัง ๓ ก้าว ถวายคำนับ แล้วเดินกลับที่ และ

(๗) ก่อนจะนั่งถวายคำนับ

(๓) การเดินขึ้นลงเมรุ

(๑) ลุกจากที่นั่ง ถวายคำนับ

(๒) เมื่อผ่านที่ประทับ ถวายคำนับ

(๓) ลงจากเมรุถึงพื้น ถวายคำนับ

(๔) เมื่อผ่านที่ประทับ ขึ้นพลับพลา ถวายคำนับ และ

(๕) ก่อนจะลง ถวายคำนับ

๒. การนั่ง

ก. นั่งเก้าอี้

นั่งตัวตรง หลังพิงพนักเก้าอี้ เท้าชิด เข่าชิด มือวางบนหน้าขา ถ้าเป็นเก้าอี้มีเท้าแขน เมื่อนั่งตามลำพังจะเอาแขนพาดเท้าแขนก็ได้ ไม่ควรนั่งเอาปลายเท้าหรือขาไขว้กัน อย่า "ไขว่ห้าง" ควรนั่งเต็มเก้าอี้ อย่านั่งโยกเก้าอี้ให้ยกหน้าหรือเอนหลัง ถ้าเป็นหญิงต้องระมัดระวังเครื่องแต่งกายอย่าให้ประเจิดประเจ้อ

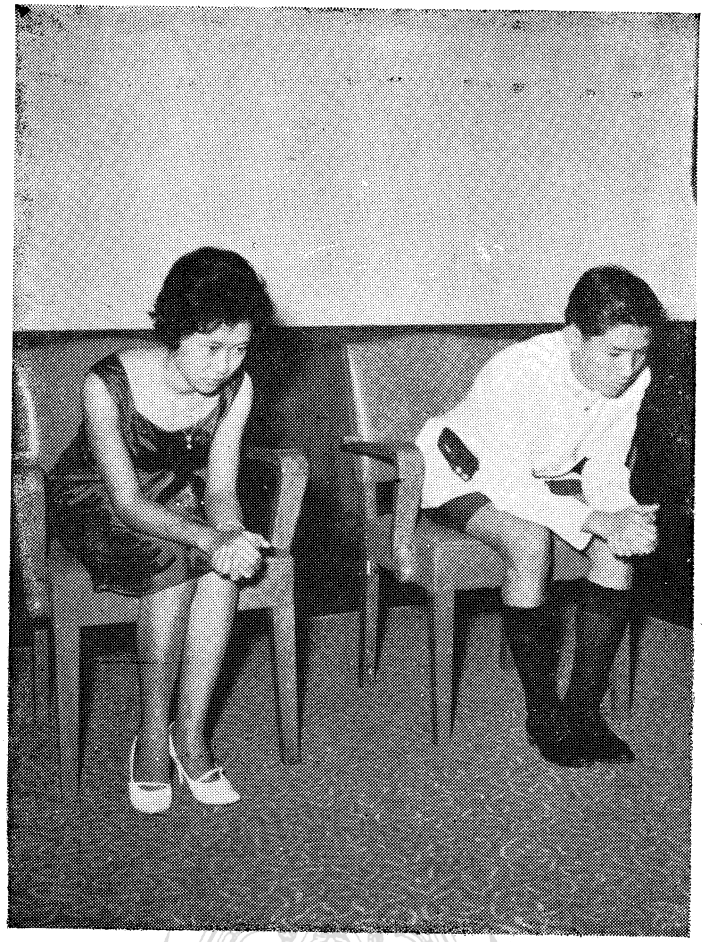
ข. นั่งกับพื้น

(๑) นั่งตามลำพัง

นั่งพับเพียบในลักษณะสุภาพ ยืดตัว ไม่ต้องเก็บปลายเท้า แต่อย่าเหยียดเท้า มือไว้บนตักก็ได้ ผู้หญิงจะนั่งเท้าแขนก็ได้ การเท้าแขนอย่าเอาท้องแขนไว้ข้างหน้า ให้ปลายมืออยู่ข้างหน้า ผู้ชายไม่ควรนั่งเท้าแขน นั่งปล่อยแขนได้

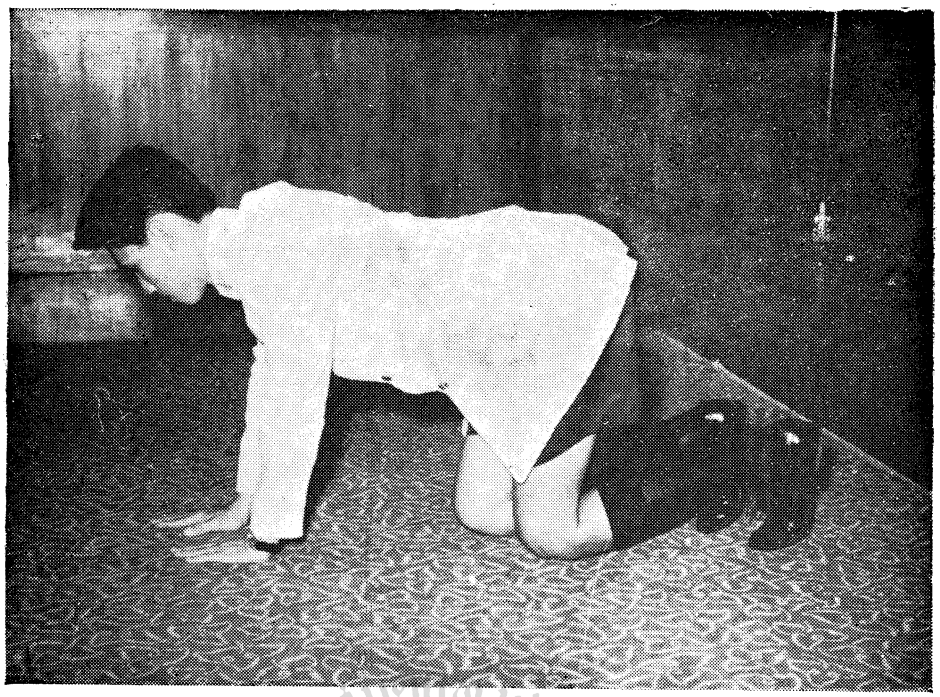
(๒) นั่งต่อหน้าผู้ใหญ่

นั่งพับเพียบเช่นเดียวกับนั่งตามลำพัง แต่น้อมตัวเล็กน้อย **ต้องเก็บปลายเท้า** มือประสาน

ภาพที่ ๗ นั่งลงศอก

NATIONAL LIBRARY

ภาพที่ ๑๐ คสานลงมือ

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

ค. นั่งลงศอก

ใช้ในเมื่อนั่งใกล้กับผู้มีอาวุโสมาก ในกรณีที่นั่งเก้าอี้ปฏิบัติดังนี้

(๑) นั่งเก้าอี้ตามมารยาทการนั่งเก้าอี้

(๒) น้อมตัวลง เงยหน้าเล็กน้อย

(๓) วางแขนทั้งสองลงบนหน้าขา

(๔) มือประสาน

ในกรณีนั่งบนพื้น

(๑) นั่งในท่าพับเพียบเก็บปลายเท้า

(๒) น้อมตัวลงต่ำ เงยหน้าเล็กน้อย

(๓) วางส่วนแขนลงบนหน้าขา

(๔) มือประสาน

การนั่งลงศอกเมื่อนั่งบนพื้น ไม่นิยมการวางศอกลงบนพื้น ถ้าวางศอกลงบนพื้นก็ทำอิริยาบถหมอบทีเดียว เว้นแต่จะทำกิจธุระใด ๆ เช่น กวาดพื้นเฉพาะหน้าที่นั่ง ก็ลงศอกได้โดยวางศอกซ้ายลงบนพื้น มือขวาทำกิจธุระ

ง. หมอบ

(๑) ทำอิริยาบถนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า (ดูการนั่ง)

(๒) หมอบลงไปให้เข่าข้างหนึ่งอยู่ระหว่างแขนทั้งสองข้าง

(๓) แขนวางราบกับพื้นตลอดครึ่งแขนส่วนมือถึงศอก

(๔) มือประสานหรือประนมแล้วแต่กรณี

หมายเหตุ

การลุกขึ้นจากหมอบ จะต้องยกส่วนสะโพกขึ้นก่อน โดยกดท้องแขนทั้งสองลงบนพื้นแล้วยกตัวตาม

จ. นั่งคุกเข่า

(๑) นั่งตัวตรง

(๒) วางก้นบนส้นเท้า

(๓) ปลายเท้าตั้ง

(๔) มือทั้งสองประสานกัน หรือจะวางคว่ำบนหน้าขาก็ได้

การนั่งคุกเข่าโดยไม่ตั้งขา เป็นมารยาทที่ไม่ถูกต้อง และตามหลักความจริงการตั้งขาย่อมทำให้เคลื่อนไหวอิริยาบถได้โดยสะดวก

ฉ. นั่งหน้ารถพระที่นั่ง

ผู้นั่งหน้ารถพระที่นั่ง หรือรถที่นั่ง ตามธรรมดาต้องเป็นชาย ก่อนที่จะขึ้นนั่งจะต้องถวายความเคารพก่อน แล้วขึ้นนั่งโดยหันหลังขึ้นนั่ง พร้อมกับยกขาขึ้นตามไปด้วย นั่งตัวตรง ขาชิด เข่าชิด หลังแตะพนัก แต่ไม่พิง มือประสานบนตัก สำรวมอิริยาบถแต่ให้ผึ่งผาย ไม่เหลียวหน้าไปทางใด

๓. การคลาน

ก. คลานลงมือ

ใช้ในกรณีคลานไม่ได้ถือของ

(๑) นั่งคุกเข่าตัวตรง โน้มตัวลงเอามือจดพื้น ท้องมือติดพื้น นิ้วติดกัน ปลายนิ้วชี้ไปข้างหน้า ปลายเท้าตั้ง

(๒) คลานโดยสืบเข่าและสืบมือไปข้างหน้า สลับข้างกัน อย่าให้ส่วนหลังโค้ง และอย่าให้ท้องย้อยต่ำ ซึ่งจะทำให้สะโพกยก คลานตรง ๆ อย่าส่ายสะโพก

(๓) คลานโดยให้ระยะห่างของมือและเท้าเท่ากันตลอดทาง อย่าให้มือชิดกัน ให้ห่างกันเท่ากับระยะช่วงไหล่

(๔) อย่าก้มหน้า

หมายเหตุ การคลานไม่ว่าประเภทใด เท้าจะต้องตั้งเสมอ ถ้าสวมรองเท้าก็ตั้งปลายรองเท้า ถ้าจะคลานถอยหลังก็คลานเช่นเดียวกัน แต่ถอยไปข้างหลัง

ข. คลานยกของ

ถ้ายกของ ถือของคลาน จะต้องคลานในแบบคลานยกของ หรือที่เรียกง่าย ๆ ว่า "คลานโยก" ยกของมือเดียวคลานแบบหนึ่ง สองมือคลานอีกแบบหนึ่ง การยกของคลานสำหรับผู้หญิง ถ้าเป็นของเล็กยกมือเดียว ถ้าของใหญ่ยกสองมือ แต่สำหรับผู้ชายคลานยกของ ไม่ว่าของที่ยกจะเป็นของใหญ่หรือของเล็ก จะต้องยกสองมือเสมอ

ก. คลานยกของมือเดียว

(เฉพาะหญิงเท่านั้น)

(๑) ถือของด้วยมือขวา (ควรถือแบบเชิญของ คือวางของบนฝ่ามือ) แขนขวาเชิญของต้องตั้งฉากกับลำตัว

(๒) ก้าวเข่าไปข้างหน้าพร้อมกับลากขาอีกข้างหนึ่งตามไป

(๓) มือซ้ายแตะพื้นอย่างหย่งมือ (คือปลายนิ้วจดพื้น ท้องมือพ้นพื้น)

(๔) เมื่อเข่าเสมอกันทั้งสองข้างแล้ว ลดเข่าลงพร้อมกัน

(๕) ปลายเท้าหรือปลายรองเท้าต้องตั้งอยู่เสมอ

(๖) ตัวตรง หน้าตรง

(๗) ทำสม่ำเสมอตลอดระยะทาง ไม่หยุดชะงักเบื่นตอน ๆ ถ้าจะถอยหลังก็คลานรวมถอยหลังไปเหมือนเดินเข่า

ข. คลานยกของสองมือ

แบบนี้ชายกับหญิงคลานแตกต่างกัน

แบบชาย คลานเหมือนคลานเขนในการแสดงโขนละคร (ภาพที่ ๑๒)

(๑) ถือของสองมือในระดับหน้าท้อง แขนตั้งฉาก ไม่กางศอก

(๒) นั่งคุกเข่า

(๓) ยกเข่าไปข้างหน้า ตัวเฉียง พร้อมกับวาดเท้าอีกข้างหนึ่งไปหาเท้าของเข่าที่ยกไป

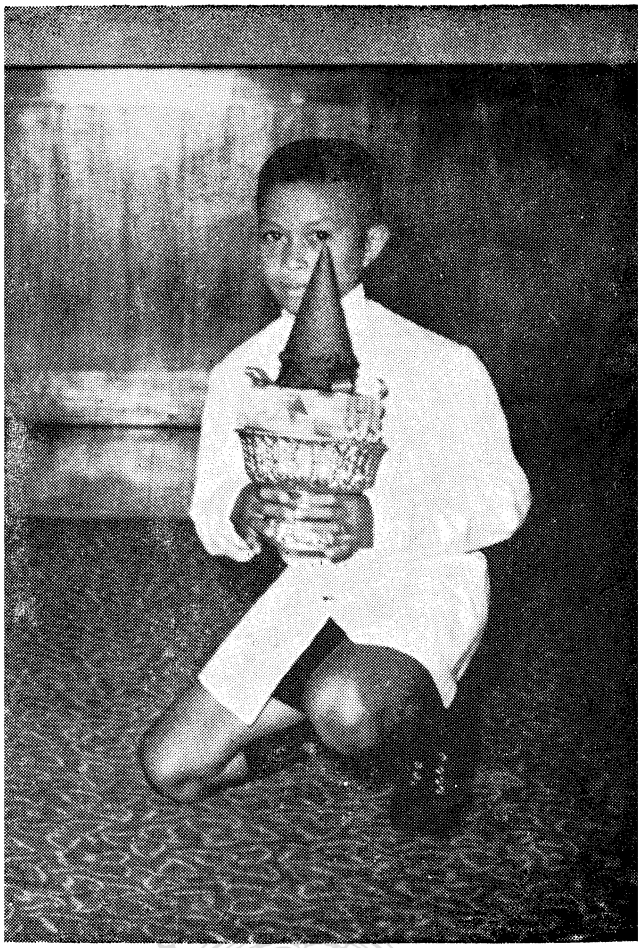
(๔) ปลายเท้าตั้ง

(๕) ทำเช่นนี้สลับข้างกันไป

(๖) ระหว่างคลานลำตัวตั้งตรง ค่อนข้างยกอก

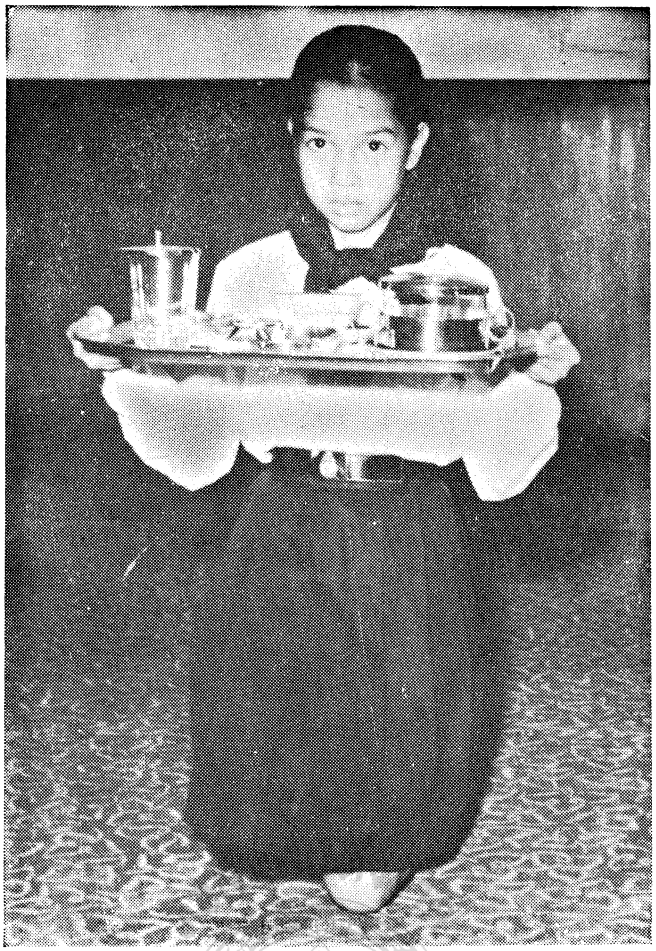
ข้อควรระวังในการยกของคลานก็คือ ไม่ให้ของที่ยกเฉียงไปมาตามตัว วิธีที่จะไม่ให้ของเฉียงก็โดยที่อาศัยแขนที่ยกของเมื่อตัวเฉียงไป

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ภาพที่ ๑๒ คลานยกของสองพ่อ แบบชาย

NATIONAL LIBRARY

ภาพที่ ๑๓ คลานยกของสองมือ แบบหญิง

NATIONAL LIBRARY

ทางซ้าย จะไม่ให้ของเฉียงไปทางซ้ายก็ยึดแขนซ้ายให้ยาวออกไป แขนขวาไม่ยึด ตัวเฉียงขวาก็ยึดแขนขวา ทำเช่นนี้ ของก็จะตรงไม่ว่าตัวจะเฉียงไปทางไหน

คลานถอยหลัง

(๑) ยกเท้าข้างหนึ่งเฉียงถอยหลังไป

(๒) วาดเท้าอีกข้างหนึ่งตามไปวางข้างเท้าของขาที่ยกไป ทำสลับกันตลอดไป

แบบหญิง (ภาพที่ ๑๓)

(๑) ถือของสองมือ

(๒) ยกเข่าข้างหนึ่งตั้ง

(๓) ลากขาอีกข้างหนึ่งตาม

(๔) เมื่อเข่าเสมอกัน ลดลงพร้อมกัน ให้เข่าที่ตั้งถึงพื้น เข่าของขาที่ลากมาอยู่สูงกว่าพื้นเล็กน้อย

(๕) ยกเข่าข้างที่ไม่จดพื้นไปข้างหน้า แล้วลากขาของเข่าที่จดพื้นตามไป แล้วทำเช่นข้างต้น ทำอย่างนี้สลับกันไป และสม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงักเป็นตอน ๆ

คลานถอยหลัง

แบบเดินเข่า

หมายเหตุ การคลานยกของสองมือแบบหญิงนี้ เป็นการคลานทั้งสองเข่า โดยเปลี่ยนเข่า เข่าข้างหนึ่งลงถึงพื้น อีกข้างหนึ่งสูง

กว่าพื้นเล็กน้อย สลับกันไป ไม่ใช่คลานโดยเข่าไม่ติดพื้นเลย ซึ่งจะไม่ใช่คลาน เป็นการ "เดินเตี้ย" ไป ถ้าเป็นคลานยกของมือเดียว ก็ใช้เข่าเดียว การคลานยกของสองมือแบบหญิงนี้ ใช้สำหรับชายก็ได้

๔. การแสดงความเคารพ

ก. แสดงความเคารพเมื่อยืน

ทำได้หลายแบบเช่น "วันทยหัตถ์" ในกรณีแต่งเครื่องแบบสวมหมวก "ก้มศีรษะ" สำหรับชายในกรณีแต่งเครื่องแบบหรือไม่ก็ตาม แต่ไม่ได้สวมหมวก "เปิดหมวก" ในกรณีที่ไม่ได้แต่งเครื่องแบบแต่มีหมวก (เฉพาะชาย) "ไหว้" อันเป็นมารยาทไทย ใช้ได้ทั้งชายและหญิง

การไหว้

อิริยาบถไหว้ มือสองข้างประนม น้ิวชิดกัน ปลายน้ิวจรดกัน ไม่แยกปลายน้ิวออกจากกัน (สำหรับโขนละครแยกปลายมือออก) ยกมือขึ้นระดับ

(๑) เสมออก สำหรับผู้มีฐานะเสมอกัน หรือรับไหว้ผู้น้อย ไม่ต้องน้อมศีรษะ หรือก้มศีรษะก็ก้มเล็กน้อย

(๒) เสมอจมูก สำหรับผู้มีฐานะเสมอกัน หรือผู้มีอาวุโสกว่าการก้มศีรษะแล้วแต่อาวุโสของผู้ที่จะไหว้ สำหรับผู้ที่มีอาวุโสกว่ามาก ขณะไหว้ต้องน้อมตัวและก้มศีรษะลงให้

ภาพที่ ๔ ยืนถวายความเคารพ

NATIONAL LIBRARY

ปลายนิ้วจรดจมูกขณะไหว้ ผู้มีอาวุโสก็ควรต้องรับไหว้เสมอ

(๓) จรดหน้าผาก เฉพาะไหว้พระภิกษุหรือพระพุทธรูป ไหว้ตรง ๆ ไม่ใช่ไหว้เอียงซ้ายหรือเอียงขวา

ข. แสดงความเคารพเมื่อนั่งกับพื้น

ถ้าผู้ที่จะเคารพเป็นผู้มีอาวุโสพอควร ก็นั่งพับเพียบเก็บเท้า ยกมือไหว้พร้อมกับน้อมตัวก้มศีรษะ

การกราบ

ถ้าเป็นผู้มีอาวุโสมาก ใช้กราบ ทำอิริยาบถเช่นเดียวกับการหมอบ (ดูการนั่งข้อ ง. หน้า ๑๐๙) แต่มือไม่ประสาน มือประนมวางตั้งลงบนพื้นแล้วก้มศีรษะลงไปให้หน้าผากแตะส้นมือ ทำครั้งเดียว ถ้าเป็นผู้มีอาวุโสมาก เมื่อกราบแล้วควรหมอบอยู่ มือประสานหรือประนมแล้วแต่กรณี

หมายเหตุ ระวังให้เข่าข้างหนึ่งอยู่ระหว่างแขนทั้งสอง การกราบนี้ใช้กับบุคคลที่มีอาวุโส จนถึงถวายเคารพพระมหากษัตริย์และพระมเหสี

ค. แสดงความเคารพเมื่อนั่งเก้าอี้

ผู้ที่จะเคารพมีอาวุโสน้อย ก็หันไปไหว้ตามธรรมดา ถ้าเป็นผู้มีอาวุโสมาก ก็หันไปน้อมตัวไหว้ แล้วควรนั่งประสานมือ

ในกรณีที่ผู้ที่ทำความเคารพยังไม่ได้นั่งเก้าอี้ ก็เดินไปนั่งเก้าอี้เสียก่อนแล้วจึงไหว้

ง. แสดงความเคารพพระภิกษุ พระพุทธรูป หรือพระรัตนตรัย

การแสดงความเคารพพระภิกษุ พระพุทธรูป หรือพระรัตนตรัย ตามประเพณีนิยมแล้ว มีแบบเดียว คือ กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ เว้นแต่สถานที่ที่จะแสดงความเคารพนั้นไม่ควรแก่การกราบ เช่น ที่พื้นที่ลาน ในยานพาหนะ ก็ใช้ไหว้หรือกราบ

การไหว้

ในกรณีเช่นนี้ จะต้องไหว้ในลักษณะนอบน้อม นิ้วหัวแม่มือจรดหน้าผาก

การกราบ

ต้องกราบโดยคว่ำมือลงกับพื้นเสมอ ไม่ตั้งมือเหมือนกราบบุคคลธรรมดา การกราบพระภิกษุ จะเป็นพระภิกษุธรรมดา หรือพระสมณศักดิ์ใด ๆ ก็ต้องกราบในลักษณะมือคว่ำราบเสมอ

(๑) หมอบเก็บเท้า

(๒) มือประนมวางตั้งบนพื้น

(๓) ก้มศีรษะลงไปให้หน้าผากจรดส้นมือ พร้อมกับ

(๔) คว่ำมือทั้งสองลงกับพื้น

(๕) ยกมือทั้งสองขึ้นในท่าประนมพร้อมทั้งยกศีรษะขึ้นด้วย

(๖) ทำเช่นนี้สามครั้ง แล้ว

(๗) นั่งตรงยกมือไหว้จรดหน้าผากอีกครั้งหนึ่ง

การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

ความจริงการกราบพระที่ถูกต้อง จะต้องกราบแบบเบญจางค-ประดิษฐ์เสมอ การกราบแบบนี้หมายถึงให้ส่วนของร่างกาย ๕ ส่วน จรดพื้น คือ หน้าผาก ๑ มือ ๒ เข่า ๒ (ภาพที่ ๑๗)

(๑) นั่งคุกเข่าปลายเท้าตั้ง

(๒) ยกมือขึ้นประนมในท่าไหว้ ให้หัวแม่มือจรดกลางหน้าผาก (ลักษณะนี้ปลายนิ้วจะสูงกว่าศีรษะ)

(๓) ก้มลงกราบโดยให้แขนทั้งสองข้างลงพร้อมกัน มือทั้งสองคว่ำ วางห่างกันเล็กน้อยพอให้หน้าผากจรดพื้นได้

(๔) แล้วลุกขึ้นนั่งในท่าคุกเข่า

(๕) กราบลักษณะนี้ต่อไปจนครบสามครั้ง แล้ว

(๖) ไหว้ โดยให้หัวแม่มือจรดกลางหน้าผากอีกครั้งหนึ่ง แล้วลดตัวลงนั่งในท่าปรกติ

หมายเหตุ ๑. การกราบพระรัตนตรัย ถ้ามีสวดมนต์ด้วย ขณะสวดมนต์ มือประนมอยู่ที่หน้าอก ถ้าไม่ได้สวดมนต์ ไม่ต้องประนม

๒. การกราบ เมื่อลุกขึ้นจะต้องยกส่วนก้นขึ้นก่อน ลักษณะเดียวกับการลุกขึ้นจากหมอบ (ดูหมายเหตุมารยาทการหมอบ)

จ. ถวายความเคารพพระมหากษัตริย์หรือพระมเหสี

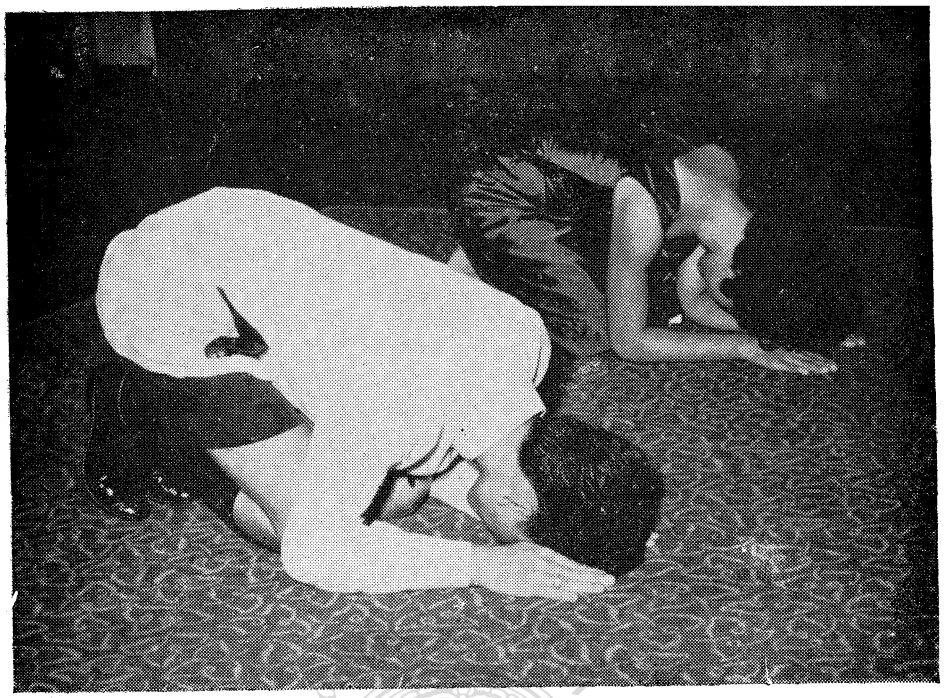
(๑) วิธีถวายบังคม

การถวายบังคมเป็นการถวายความเคารพพระมหากษัตริย์และพระมเหสี ตามประเพณีไทย ตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน กระทำได้ทั้งหญิงและชาย แต่โอกาสที่หญิงจะถวายบังคมมีน้อย โดยมากใช้วิธีกราบ

การถวายบังคมที่ถูกต้อง จะต้องไม่เป็นการผืนอวัยวะให้ผิดปรกติธรรมดาจนถึงกับรู้สึกปวด อวัยวะส่วนต่าง ๆ ควรให้สัมพันธ์กัน ไม่ต้องยืน ดังนี้

(๑) นั่งท่าคุกเข่า ยกอก วางมือคว่ำลงบนหน้าขา สำหรับชายแยกเข่าเล็กน้อย อย่าให้ถึงกับเป็นแบบผายเข่า สำหรับหญิง ให้นั่งพองาม นั่งบนส้นเท้า ปลายเท้าตั้ง มือทั้งสองวางคว่ำที่หน้าขา ยกตัวตั้งตรง อย่าห่อไหล่หรือยกไหล่

(๒) ยกมือขึ้นประนมตรงระดับหน้าท้องให้ปลายมือตาลง แต่ไม่ถึงห้อย ยกปลายมือกลับขึ้นพร้อมกับโน้มตัวไปข้างหน้า และยกขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือทั้งสองจรดหน้าผาก ลำตัวเฉพาะ

ภาพที่ ๑๗ กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

NATIONAL LIBRARY

เหนือเอว เอนไปข้างหลัง ชายเอนมากกว่าหญิง หน้าเงยขึ้น ให้ตาอยู่ระดับนิ้วหัวแม่มือ ระดับของลำตัวในขณะที่มืออยู่ในระดับจรดหน้าผากจะต้องเอนเล็กน้อย ไม่ใช่ตั้งตรง แต่ไม่ใช่เอนจนหงายหรือแหงนแค่คอ ท่าเอนนี้ลำตัวจะโค้งด้วยเล็กน้อย ศอกจะกางออก ถ้านั่งตัวตรงไม่เอนไปข้างหลังเล็กน้อยแล้ว กล้ามเนื้ออกส่วนใกล้กับแขนจะตึงหรือปวด

(๓) ลดมือลงพร้อมกับโน้มตัวกลับไปข้างหน้า ให้มือลงมาถึงระดับหน้าท้อง ปลายมือต่ำ

(๔) ยกปลายมือขึ้นในท่าประนม ปลายมือตั้งพร้อมกับเลื่อนมือขึ้นสูงระดับอก และยกตัวขึ้นตรง ทำเช่นนี้สามครั้ง แล้วเปลี่ยนจากท่านั่งเป็นท่าหมอบ

หมายเหตุ การประนมมือปลายนิ้วต้องชิดกัน ไม่ใช่ผายปลายนิ้วแบบโขน ละคร การถวายบังคมแบบโขน ละคร หรือบังคมแบบไหว้ครูของนักมวย ย่อมแตกต่างกับแบบที่กล่าวมานี้ แบบโขน ละคร หรือไหว้ครูของนักมวย นิยมนั่งโดยผายเข่ามาก แล้วยกมือเท้าสะเอว เวลาถวายบังคมเอนไปทางหลังมาก ถ้าเป็นโขน ละคร มือที่ประนมก็ผายปลายนิ้วออกห่างกัน แต่การถวายบังคมตามแบบที่กล่าวข้างต้น ถึงแม้จะให้เอนไปทางหลังก็เอนเพียงเล็กน้อย

(๒) วิธีถวายคำนับ

ดูการยืนและเดิน ข้อ ๓ ค. และ ง. หน้า ๑๐๑–๑๐๒

(๓) วิธีกราบ

ดู "การกราบ" หน้า ๑๑๖

๕. การเข้าพบผู้ใหญ่

ก. เข้าพบผู้ใหญ่ในที่ที่ใช้เก้าอี้

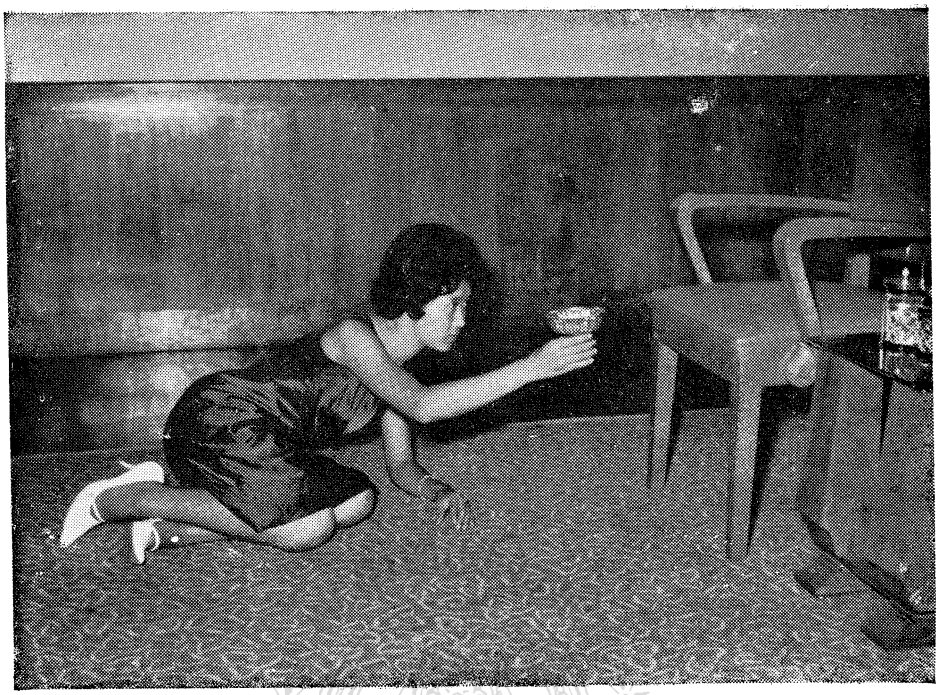
เดินอย่างสุภาพ เมื่อใกล้ผู้ใหญ่ไหว้ (ดูการแสดงความเคารพที่กล่าวถึง "การไหว้" หน้า๑๑๔) แล้วนั่งเก้าอี้อย่างนั่งต่อหน้าผู้ใหญ่ หรือเดินอย่างสุภาพไปนั่งเก้าอี้ก่อนแล้วหันมาไหว้ (ดูการแสดงความเคารพ ข้อ ค. หน้า ๑๑๕)

ข. เข้าพบผู้ใหญ่เมื่อยืน

เดินอย่างสุภาพเข้าไปใกล้พอควร (อย่าให้ตรงหน้าผู้ใหญ่) ไหว้แล้วยืนสำรวม มือประสาน

ค. เข้าพบผู้ใหญ่ที่นั่งอยู่กับพื้น

เดินอย่างสุภาพเข้าไปในระยะพอควร แล้วคลานลงมือเข้าไปใกล้นั่งพับเพียบเก็บเท้า ถ้าเป็นผู้มีอาวุโสน้อยใช้ไหว้ แล้วนั่งแบบนั่งต่อหน้าผู้ใหญ่ (การนั่งข้อ ข. (๒) หน้า ๑๐๘) ถ้าเป็นผู้มีอาวุโสมากใช้กราบแล้วนั่งลงศอกหรือหมอบ (ดูการแสดงความเคารพข้อ ข หน้า ๑๘ และการนั่งข้อ ค. และ ง. หน้า ๑๐๙)

ภาพที่ ๒๒ ส่งของให้ผู้ใหญ่

NATIONAL LIBRARY

๖. การส่งและรับของ

ก. ส่งของให้ผู้ใหญ่ที่นั่งบนเก้าอี้

มีหลายกรณี

ก. เมื่อผู้ส่งและผู้รับนั่งบนเก้าอี้อยู่ด้วยกันแล้ว หรือ

ข. ผู้รับนั่งเก้าอี้อยู่แล้ว ผู้ส่งเข้ามาส่ง

การทำอิริยาบถนี้ ต้องสุดแต่ผู้รับอาวุโสมากน้อยเพียงใดด้วย

ก. เมื่อผู้ส่งและผู้รับนั่งเก้าอี้อยู่ด้วยกัน หันไปส่งให้อย่างสุภาพ

ข. เมื่อผู้รับนั่งเก้าอี้อยู่แล้ว ผู้ส่งเดินเข้าไปใกล้ ย่อตัวหรือลงเข่าข้างหนึ่ง ส่งของให้แล้วไหว้

ถ้าเป็นผู้มีอาวุโสมาก เมื่อเข้าไปใกล้แล้วควรนั่งลง วางของแล้วกราบเสียก่อน แล้วจึงส่งให้ เมื่อจะกลับก็กราบเป็นการลาเสียก่อน การส่งของควรน้อมตัวส่งสองมือ ถ้าส่งมือเดียวควรลงศอกแขนซ้าย จะนั่งลงศอกด้านใดสุดแต่ทางเข้าของผู้ส่ง ให้หันหน้าไปทางผู้รับเสมอ (ภาพที่ ๒๒)

ข. ส่งของให้ผู้ใหญ่ที่นั่งกับพื้น

เดินเข้าไประยะพอควร นั่งพับเพียบ (เก็บเท้า) หรือเดินเข้าไปใกล้พอควรแล้วคลานไปนั่ง ส่งของให้แล้วไหว้ หรือวางของ ไหว้ แล้วส่งของให้

ค. แจกของชำร่วย

ตามปรกติของชำร่วยใส่พาน หรือถาด ผู้แจกจับภาชนะสองมือ ถ้าเป็นพานก็จับที่คอพาน แล้วหยื่นพานให้ผู้รับแจกหยิบเอาเอง อย่าหยิบส่งให้ เว้นแต่การแจกของชำร่วยในพิธีสมรส ซึ่งนิยมให้เจ้าสาวหยิบของชำร่วยให้

อิริยาบถขณะส่งพานทำได้หลายวิธี คือ

(๑) ย่อตัวลงเล็กน้อย

(๒) นั่งลงเข่าข้างเดียว

(๓) นั่งลงเข่าสองข้าง

(๔) นั่งพับเพียบ (ในกรณีผู้รับนั่งกับพื้น)

ง. รับของพระราชทานจากผู้อื่น

ในการรับของพระราชทาน ซึ่งผู้เป็นประธานในงานเป็นผู้มอบ เช่นมอบราชอิสริยาภรณ์เป็นต้น ตามปรกติในพิธีการเช่นนี้ โดยมากตั้งโต๊ะบูชาประดิษฐานพระบรมรูปเสมอ ผู้รับจึงถือเสมือนรับพระราชทานจากองค์พระมหากษัตริย์ ฉะนั้น เมื่อเข้าไปรับ ผู้เข้ารับถวายคำนับพระบรมรูปก่อน แล้วรับจากผู้มอบโดยไม่ต้องทำความเคารพผู้มอบ เวลานั่งควรย่อเข่าข้างหนึ่งรับ เมื่อรับแล้วผู้รับหันหน้าไปทางพระบรมรูปถวายคำนับ เดินถอยหลังประมาณสามก้าว แล้วจึงกลับตัวเดินเข้าที่ ในการรับไม่ต้องทำ "เอางาม" แต่เมื่อรับแล้วต้องเชิญของเหมือนพระราชทานจากพระหัตถ์

๗. การเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

ก. เฝ้า ฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่าน จะเป็นโดยประทับยานพาหนะหรือเสด็จพระราชดำเนินก็ตาม จะต้องถวายความเคารพ การถวายความเคารพจะกระทำวิธีใดสุดแต่ผู้เฝ้า ฯ เฝ้า ฯ โดยการนั่งหรือยืน สถานที่เป็นถนนหรือสถานที่ที่จัดไว้ ผู้เฝ้า ฯ เลือกถวายความเคารพได้ในวิธีที่เหมาะสม จะเป็นยืนตรง ถวายความเคารพตามเพศ วันทยหัตถ์ กราบ หรือไหว้ แต่ไม่ใช่ทำตามความนิยมทางตะวันตก เช่น โบกมือ เป็นต้น

(ก) เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์ ใช้ยืนตรงถวายคำนับ วันทยหัตย์ กราบหรือไหว้ ตามความเหมาะสมของสถานที่ และการแต่งกาย

(ข) เสด็จพระราชดำเนินโดยลาดพระบาท ประเพณีไทยนิยม การนั่งเฝ้า ฯ แต่จะยืนเฝ้า ฯ ก็ได้ ให้ห่างจากลาดพระบาทพอสมควร

ถ้ายืนเฝ้า ฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่านก็ถวายความเคารพตามเพศ ถ้านั่งเฝ้า ฯ หากจะให้งดงามตามประเพณีไทย ควรจะปฏิบัติดังนี้ เมื่อเสด็จ ฯ มาใกล้ ผู้เฝ้า ฯ หมอบ ขณะเสด็จ ฯ ตรงตัว กราบแล้วหมอบอยู่จนเสด็จ ฯ ผ่านไปแล้ว จึงลุกขึ้นนั่ง หรือจะเพียงแต่กราบเมื่อเสด็จ ฯ ผ่านเท่านั้นก็ไม่ผิด

ข. เฝ้า ฯ ในงานที่นั่งเก้าอี้หรือยืนเฝ้า ฯ

ในงานเฝ้า ฯ ที่จัดเก้าอี้ให้นั่ง

(๑) เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาถึง ผู้เฝ้า ฯ ลุกขึ้นยืน หันไปทางพระองค์

(๒) เมื่อเสด็จ ฯ ผ่าน ถวายคำนับ

(๓) ในกรณีที่มีบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ต้องยืนจนจบเพลง แล้วถวายคำนับ แล้วจึงนั่ง

ถ้าเป็นงานเฝ้า ฯ ในพิธีการ ก่อนที่จะประทับพระราชอาสน์ จะทรงรับการถวายความเคารพของผู้เฝ้า ฯ ก่อน ฉะนั้น เมื่อประทับยืนหน้าพระราชอาสน์ ผู้เฝ้า ฯ ถวายคำนับแล้วยืนอยู่จนประทับพระราชอาสน์ แล้วถวายคำนับแล้วจึงนั่ง

หมายเหตุ ในงานเฝ้า ฯ เมื่อจะลุกไปจากที่ หรือนั่ง จะต้องถวายความเคารพทุกครั้ง

ค. เฝ้า ฯ ในที่รโหฐาน

การเฝ้า ฯ ในที่รโหฐาน เป็นการลำลองโดยแท้จริง ควรเข้าเฝ้า ฯ ตามประเพณีไทย คือคลาน หมอบ กราบ เพราะเป็นการเฝ้า ฯ ภายในไม่เป็นพิธีการ

การเฝ้า ฯ ในที่รโหฐาน เมื่อจะเข้าเฝ้า ฯ ต้องถอดรองเท้า

(๑) เมื่อเข้าไปในที่เฝ้า ฯ กราบ

(๒) คลานเข้าไปใกล้พระองค์ในระยะสมควร เฉียงข้าง ไม่เฉพาะพระพักตร์

(๓) กราบ

(๔) หมอบเผ้า ฯ (มือประนม) ระหว่างหมอบนี้จะกราบบังคมทูล หรือพั่งพระราชกระแส หรือถวายของ แล้วแต่กรณี

(๕) เมื่อจะถวายบังคมลากลับ กราบ แล้ว

(๖) คลานถอยหลังมาระยะพอสมควรหรือจนสุดห้อง

(๗) เมื่อจะลุกขึ้นในห้องที่เผ้า ฯ ต้องกราบอีกครั้งหนึ่ง (ดูหน้า ๑๐๙, ๑๑๐ และ ๑๑๖ การหมอบ การคลาน และการกราบ)

ง. เข้าเผ้า ฯ รับพระราชทานของ

การเข้ารับพระราชทานของเป็นพิธีการ ใช้เดินและย่อตัวรับพระราชทาน แต่แบบไทย หรือในราชสำนัก หรือเข้าเผ้า ฯ รับพระราชทานของโดยไม่เป็นพิธีการ ควรคลานและหมอบ

(ก) เข้าเผ้า ฯ รับพระราชทานของเป็นพิธีการ

(๑) ถวายคำนับตามเพศ

(๒) เดินเข้าไปใกล้พอควร

(๓) ถวายคำนับตามเพศ

(๔) ย่อเข่าซ้ายลง ทั้งเข่าขวา

(๕) เอางาน (การเอางาน เป็นการกระทำที่แสดงการถวายความเคารพ

(วิธีทำคือยกมือขวาขึ้นไปทางหน้า ให้เฉียงจากตัวประมาณ ๔๕ องศา ปลายมือตรง น้ิวมือชิดแล้วกระดกปลายมือขึ้นแล้วกลับที่เดิมเร็วๆ ๑ ครั้ง ระวังอย่าให้ส่วนที่ยกขึ้นเลยข้อมือไป เวลาทำเอางานเมื่อรับพระราชทานของ ไม่ใช่พอกระดกมือขึ้นแล้วก็ช้อนมือลงในลักษณะหงายมือ เพื่อรับของพระราชทานทีเดียว ต้องลดปลายมือลงที่เดิมเสียก่อน แล้วจึงช้อนมือหรือแบมือรับพระราชทาน)

(๖) รับพระราชทานของ (ถ้าเป็นของเล็กน้อยรับด้วยมือขวา ถ้าเป็นของใหญ่ รับด้วยมือทั้งสองข้าง โดยยกขึ้นเกือบจะพร้อมกับมือที่เอางาน)

(๗) ลุกขึ้นถอยหลังครึ่งก้าวหรือหนึ่งก้าว ถวายคำนับ

(๘) เดินถอยหลังประมาณสามก้าว ถวายคำนับ

(๙) เดินตามปรกติ

หมายเหตุ ๑. การทำ "เอางาน" ทำเฉพาะรับจากพระหัตถ์พระมหากษัตริย์หรือพระมเหสีเท่านั้น

๒. การรับของจาก ประธานในพิธีเช่น การรับประกาศนียบัตร ก็ทำวิธีเดียวกันนี้ แต่ไม่มี "เอางาน"

(ข) เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานของตามประเพณีไทย

(๑) กราบ

(๒) คลานลงมือเข้าไปใกล้พระองค์ท่านระยะพอรับของได้

(๓) กราบ

(๔) เอางาน

(๕) รับพระราชทานของ

(๖) คลานถอยหลัง

หมายเหตุ ๑. การเข้ารับพระราชทานของ ต้องเข้าตรงพระองค์

๒. รับพระราชทานของ ต้องในลักษณะแบมือรับ ถ้าเป็นของที่ทรงจับ เช่น เทียน ต้องรับล่างพระหัตถ์

๓. ในกรณีที่เข้ารับพระราชทานของที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญไปพระราชทานผู้อื่น ผู้รับจะต้องรับด้วยพาน และปฏิบัติตามข้อ (ก) หรือ (ข) ข้างต้น เว้นแต่ไม่ต้อง "เอางาน" ถ้าเป็นของเล็กถือพานมือเดียว ของใหญ่ถือพานสองมือ (ดูภาพที่ ๒๒ หน้า ๑๒๑)

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

๔. เมื่อรับพระราชทานของแล้ว อย่าวางของ ต้องถือในลักษณะเชิญ แขนตั้งฉาก

๕. เมื่อรับพระราชทานของแล้ว ถอนกลับต้องคลาน อย่าคลานยกของ สำหรับชาย เมื่อรับแล้วต้องเชิญสองมือ

จ. เข้าเฝ้า ฯ ทูลเกล้า ฯ ถวายของ

ทำได้สองแบบ เช่นเดียวกับการเข้าเฝ้า ฯ รับพระราชทานของ ของที่จะทูลเกล้าฯ ถวายต้องใส่พาน ถ้าเป็นการถวายสองพระองค์ ต้องแยกพานพระองค์ละพาน เว้นแต่เป็นของใหญ่ ซึ่งจะวางบนพานไม่ได้ พานที่จะใส่ของจะต้องมีลิ้นพาน ไม่จำเป็นต้องมีผ้าปูบนพาน แต่จะใช้ผ้าหรือลูกไม้ตัดขนาดเท่าลิ้นพานวางบนลิ้นพานก็ได้

(ก) **แบบพิธีการ** (ภาพที่ ๒๙)

(๑) ถวายคำนับ

(๒) เดินเข้าไปใกล้

(๓) ถวายคำนับ

(๔) ย่อเข่าข้างหนึ่ง

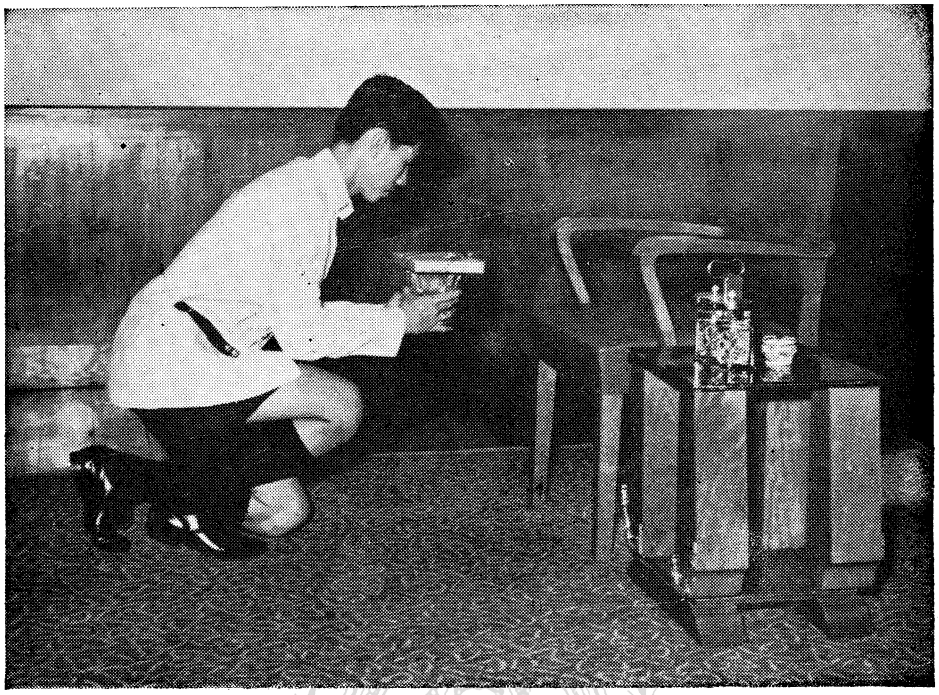
(๕) ทูลเกล้า ฯ ถวาย โดยยกพานที่ถือพาน ด้วยมือทั้งสองข้างและน้อมตัวเล็กน้อย

(๖) ลุกขึ้นถอยหลังครึ่งก้าวหรือเต็มก้าว แล้วถวายคำนับ

(๗) เดินถอยหลังประมาณสามก้าว แล้วถวายคำนับ

(๘) เดินตามปรกติ

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ภาพที่ ๒๙ ทูลเกล้า ฯ ถวายของแบบพิธีการ

NATIONAL LIBRARY

(ก) แบบพิธีการ

(๑) ถวายคำนับ

(๒) เดินเข้าไปใกล้

(๓) เมื่อถึงระยะพอสมควรถวายคำนับ

(๔) ผู้เชิญโต๊ะนั่งคุกเข่า วางโต๊ะโดยค่อย ๆ เลื่อน (ขาโต๊ะไม่ถูกพื้น) เข้าไปใกล้พระองค์ เพื่อให้ทรงหยิบได้โดยง่าย ให้โต๊ะอยู่เหนือพระอุรุ (ต้นขา) ผู้เชิญองค์เครื่องนั่งคุกเข่าข้างหลัง ให้เยื้องผู้เชิญโต๊ะไปทางหนึ่ง

(๕) ผู้เชิญโต๊ะหันไปรับองค์เครื่องขึ้นวางกลางโต๊ะ ขณะหันไปรับอย่าให้มือข้ามโต๊ะ และวางให้ได้ที่ ไม่ควรเลื่อนไปมา

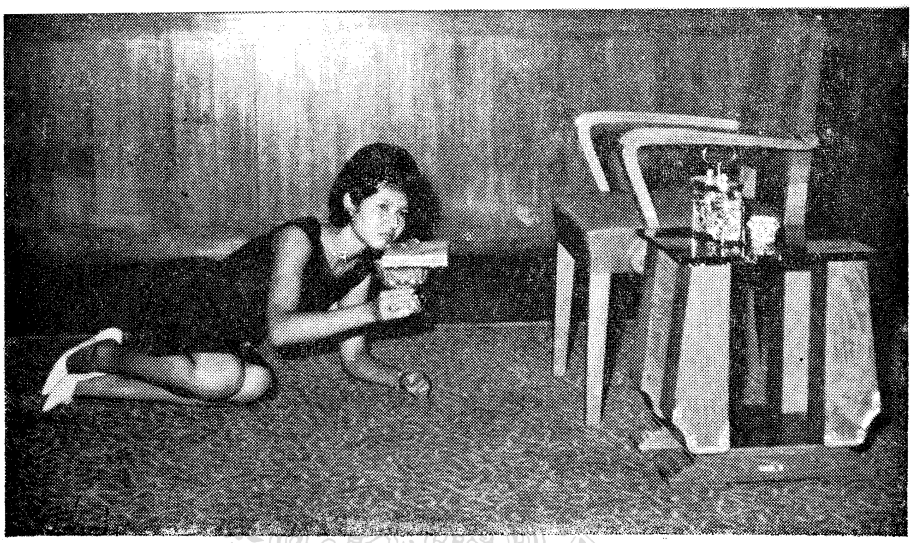
(๖) ขณะที่ผู้เชิญโต๊ะรับองค์เครื่องไปแล้ว ผู้เชิญองค์เครื่องถวายคำนับ แล้วเดินถอยหลังประมาณสามก้าว ถวายคำนับ แล้วเดินตามปรกติ

(๗) เมื่อทอด (วาง) องค์เครื่องแล้ว ผู้เชิญโต๊ะลุกขึ้นถอยหลังครึ่งหรือหนึ่งก้าว ถวายคำนับแล้วเดินตามปรกติ

(ข) แบบไม่เป็นพิธีการ

(๑) คลานแบบยกของทั้งผู้เชิญโต๊ะและผู้เชิญองค์เครื่อง

(๒) เมื่อเข้าใกล้ระยะพอสมควรแล้ว ผู้เชิญโต๊ะวางโต๊ะตามที่กล่าวแล้วข้างต้น แล้วผู้เชิญองค์เครื่องนั่งคุกเข่าเยื้อง

ภาพที่ ๓๐ ทูลเกล้าฯ ถวายของแบบไม่เป็นพิธีการ

NATIONAL LIBRARY

ไปทางหนึ่ง แล้วผู้เชิญโต๊ะหันมารับองค์เครื่องไปวางกลางโต๊ะ

(๓) เมื่อส่งองค์เครื่องแล้ว ผู้เชิญองค์เครื่องกราบ แล้วคลานถอยหลังกลับ

(๔) เมื่อวางองค์เครื่องแล้ว ผู้เชิญโต๊ะกราบ แล้วคลานถอยหลังกลับ

(๕) ก่อนจะออกหรือลงไป ทั้งสองคนกราบอีกครั้งหนึ่ง

ช. ถอนเครื่อง

เมื่อเสวยเสร็จ จะต้องเข้าถอนเครื่อง ซึ่งทำได้สองแบบ เช่นเดียวกัน

(ก) แบบพิธีการ

(๑) ถวายคำนับ

(๒) เดินเข้าไปใกล้

(๓) ถวายคำนับ

(๔) นั่งคุกเข่า

(๕) คนหน้ายกองค์เครื่องส่งไปให้คนหลัง

(๖) คนหลังลุกขึ้นถวายคำนับ เดินถอยหลังประมาณสามก้าว ถวายคำนับ แล้วเดินตามปรกติ

สำนักหอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

(๗) คนหน้ายกโต๊ะ ลุกขึ้นถอยหลังครึ่งหรือหนึ่งก้าว ถวายคำนับ เดินถอยหลังประมาณสามก้าว ถวายคำนับ แล้วเดินตามปรกติ

(ข) แบบไม่เป็นพิธีการ

(๑) กราบ

(๒) คลานลงมือเข้าไปใกล้

(๓) กราบ

(๔) คุกเข่า

(๕) คนหน้ายกองค์เครื่องส่งให้คนหลัง คนหลังเชิญองค์เครื่องคลานถอยหลัง

(๖) คนหน้าเชิญโต๊ะคลานถอยหลัง

ช. ทอดพระสุธารส หีบพระโอสถ และทรงเขี่ย

ถ้าจะทอดพระสุธารส (น้ำดื่ม) หีบพระโอสถ (หีบบุหรี่) และทรเขี่ย (ที่เขี่ยบุหรี่) ก็มีคนเชิญสามคน คนหน้าเชิญพระสุธารส คนที่สองเชิญหีบพระโอสถ คนที่สามเชิญทรงเขี่ย แต่ถ้าทรงเขี่ยทอดอยู่บนโต๊ะแล้วก็ไม่ต้องเชิญเข้าทอดอีก การเชิญเข้าไปทอดทำได้สองแบบและวิธีการอย่างเดียวกับการตั้งเครื่อง ถ้าเป็นการเชิญไปทอดในกรณีที่ตั้งโต๊ะด้านข้างพระเก้าอี้ ผู้เชิญก็เข้าข้าง ๆ ถ้าโต๊ะตั้งระหว่างพระเก้าอี้ ก็เข้าข้างหลัง ผู้เชิญพระสุธารสวางที่พระสุธารสข้างหน้า ถ้าทอดถวายแต่

ละองค์ ก็วางให้ถ้วยอยู่ในระดับขวาง ถ้าทอดกลาง ก็วางตามแนวตรง แล้วหันไปรับหีบพระโอสถ วางเบื้องอันดับสอง ให้ด้านเบิดของฝาหีบหันไปทางพระองค์ ถ้าเบื้องโต๊ะตั้งระหว่างพระเก้าอี้ ก็ให้ฝาด้านเบิดอยู่ทางหลัง แล้วคนที่สองทรงเชี่ยจากคนที่สามส่งให้คนแรกทอดตอนหลังสุด

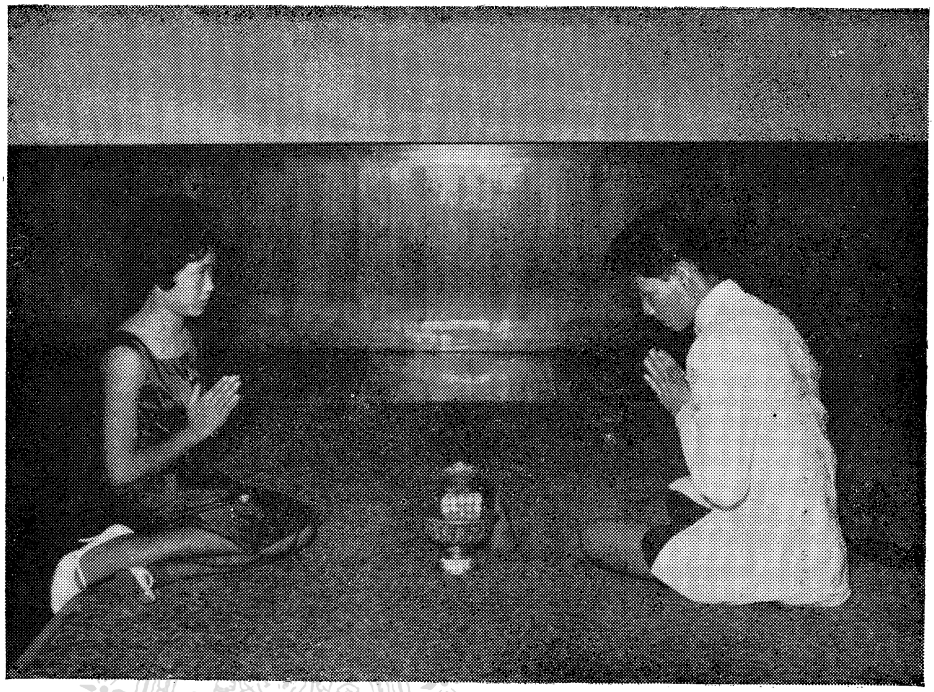
หมายเหตุ การกระทำอิริยาบถเฉพาะพรงพักตร์พระมหากษัตริย์ หรือสมเด็จพระอัครมเหสี มีอิริยาบถถวายความเคารพพิเศษเรียกว่า "เอางาน" อิริยาบถ "เอางาน" คือ ยกมือขวาขึ้นตั้งในระดับสูงกว่าศอกเล็กน้อย แล้วเบนข้อมือค่อนข้างเร็ว ขณะที่จะใช้มือขวานั้นรับของจากพระหัตถ์ การ "เอางาน" คือการถวายความเคารพต่อ พระองค์พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระอัครมเหสี การาระทำอิริยาบถใด ๆ เฉพาะพระพักตร์จะต้องถวายความเคารพก่อน ดังได้กล่าวแล้ว เช่น จะนั่งเก้าอี้ในที่เผ้า ฯ ก็ถวายความเคารพก่อน เบื้นต้น การที่รับสิ่งของจากพระองค์ท่าน หรือปฏิบัติงานเฉพาะพระพักตร์ เช่นบิดฝา เบิดฝาองค์เครื่อง ถอนองค์เครื่อง ตามธรรมดาก็ต้องถวายความเคารพก่อน การถวายความเคารพเช่นนี้ใช้ "เอางาน" ฉะนั้น "เอางาน" จึงทำต่อเมื่อปฏิบัติเฉพาะพระพักตร์ เบื้นการเอางานพระองค์ท่าน (ถวายเคารพพระองค์ท่าน) ไม่ใช่เอางานเครื่อง เช่นรับพระมาลา ถ้า

รับจากพระองค์ท่าน ก็เอางานก่อน เป็นการถวายความเคารพพระองค์ท่าน ถ้าไม่ได้รับจากพระองค์ท่าน ก็ไม่ต้องเอางาน

ฉะนั้น กรณีตั้งเครื่อง เมื่อตั้งเครื่องแล้ว หากจะต้องกระทำการใด ๆ เช่น เปิดฝาที่ปิดองค์เครื่อง ก็ต้องเอางานก่อน แล้วจึงเปิด เมื่อถอนเครื่อง หากองค์เครื่องนั้นมีฝาเปิดอยู่ หรือมีภาชนะองค์เครื่องอยู่นอกถาด จะหยิบใส่ถาดก็ทำเอางานก่อน เมื่อจะถอนองค์เครื่องมาส่งให้คนข้างหลังก็ต้องเอางานก่อน ทั้งหมดนี้ ไม่ใช่เอางานองค์เครื่อง แต่เป็นเอางานพระมหากษัตริย์ หรือสมเด็จพระอัครมเหสี เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้เชิญเครื่องจะรับองค์เครื่องจากคนหน้าไม่ต้องเอางาน เพราะไม่ใช่ทำเฉพาะพระพักตร์ เป็นการรับจากบุคคลอื่น ในกรณีเช่นนี้ สมมุติว่าขณะที่จะถอนองค์เครื่อง แต่เสด็จ ๆ กลับไปแล้ว เมื่อจะถอนไม่ต้องเอางาน เชิญออกไปตามธรรมดา

ฌ. เข้าเผ้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน

การเข้าเผ้า ฯ ถวายดอกไม้ ธูปเทียน กระทำในโอกาสที่เข้าเผ้า ฯ ถวายตัวทูลลา เช่นทูลลาอุปสมบท ลาไปต่างประเทศ ฯลฯ ธูปเทียน ใช้ธูปเทียนแพขนาดกลางขึ้นไป การจัด ธูปไว้บน เทียนอยู่ล่าง บนแพธูปเทียน วางกระทงดอกไม้ ซึ่งมีกรวยปิด ทั้งหมดนี้วางบนพานซึ่งมีลิ้นพาน (ภาพที่ ๓๔) เวลยกพานหรือวางพาน ให้ปลาย

ภาพที่ ๓๔ ลาอุปสมบท

NATIONAL LIBRARY

ธูปเทียนอยู่ด้านซ้ายมือของผู้ถือ การเข้าเผ้า ฯ เช่นนี้ ส่วนมากทำในที่รโหฐาน ฉะนั้น อิริยาบถกระทำทำนองเดียวกับการเผ้า ฯ ในที่รโหฐาน

(๑) เมื่อเข้าไปในห้องเผ้า ฯ (อย่าสวมรองเท้า) วางพานข้าง ๆ ตัว กราบ

(๒) ยกพาน เดิน เข้า ไประยะ พอสมควร แล้ว เปลี่ยน เป็น คลาน (ปฏิบัติทั่ว ๆ ไปใช้เดินเข่า)

(๓) เมื่อเข้าไปใกล้พอสมควรแล้ววางพานลงข้าง ๆ กราบ

(๔) ยกพานวางบนโต๊ะ (ถ้าจัดไว้) หรือพื้นเบื้องหน้าให้ตรงตัว ห่างพอกราบได้ไม่ติดพาน

(๕) เปิดกรวยกระทงดอกไม้

(๖) กราบ ให้ตรงพานดอก ไม้ ธูปเทียน แล้วเปลี่ยนเป็นหมอบประนมมือ

(๗) ถ้าพระราชทานพระบรมราโชวาท เมื่อจบ กราบหนึ่งครั้ง

(๘) เมื่อกลับ กราบแล้วคลานถอยหลัง

(๙) ก่อนจะออกจากห้องเผ้า ฯ กราบอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อกล่าวถึงเรื่องการลาแล้ว จึงขอกล่าวถึงการลาอุปสมบททั่ว ๆ ไป ก็ควรทำตามที่กล่าวนี้ ต่างแต่เมื่อวางพานตรงหน้าและเปิดกรวยแล้ว ผู้ลานั่งพับเพียบประนมมือ กล่าวอโหสิกรรม และเมื่อได้รับอโหสิกรรมแล้ว กราบอีกครั้งหนึ่ง (ภาพที่ ๓๔)

เท่าที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงหัวข้อของการปฏิบัติ ส่วนการที่จะให้ถูกต้องงดงามนั้น อยู่ที่การฝึกฝน และโปรดอย่าลืม ว่าการกระทำมารยาทไทยนี้ ต้องให้มีกิริยามารยาทสุภาพอ่อนโยน อย่าทำให้เชื่องช้าเกินไป แต่ก็อย่าให้ลุกลน อย่าให้เกิดเสียงในการกระทำทุกอย่าง

ประเพณีเป็นสมบัติของชาติ ซึ่งสมควรรักษาให้มั่นคงสถาวรสืบไป ไม่ว่าชาติใดภาษาใด ก็ย่อมมีประเพณีประจำชาติ ประเพณีไทยมีการหมอบคลาน กราบ ไหว้ ซึ่งแสดงถึงอุปนิสัยอ่อนน้อม จึงเป็นกิริยาที่ควรกระทำอย่าให้เลิกสูญหายไปเสีย

มารยาทเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เป็นสมบัติของชาติ เป็นหน้าที่ของคนไทย ที่จะฝึกฝนให้ทำได้ถูกต้องตามระเบียบและประเพณี ซึ่งเป็นการธำรงสมบัติของชาติให้คงอยู่เสมอไปชั่วกาลนาน.

การทำใจ

เต็ม สุวิกรม

บุคคลเราทุกคนรักสุขเกลียดทุกข์ ทุกคนต้องการความสุข ไม่อยากมีทุกข์ ปัญหาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะมีความสุข จะอาศัยอะไรจึงจะเกิดความสุข บางท่านคิดว่า ต้องอาศัยสิ่งของมาบำรุง จึงจะเกิดความสุข สมัยโลกเจริญนี้ มีผู้เข้าใจกันในประเภทนี้มาก จึงพากันขวนขวายหาวัตถุสิ่งของมาเพื่อปรนเปรอให้เกิดความสุข ไม่ได้ในทางดีแม้ในทางร้ายก็กระทำเพื่อให้ได้มา ด้วยเข้าใจว่าวัตถุสิ่งของนี้แหละจะทำให้เกิดความสุข แก่ตนได้อีกฝ่ายหนึ่งคิดว่า เรื่องวัตถุไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่ใจเมื่อใจเป็นสุขแล้ว แม้จะขาดวัตถุสิ่งของเป็นเครื่องบำรุงบำเรอบ้างก็ไม่เป็นไร

ในความคิดทั้งสองจำพวกนี้ จำพวกที่สอง คือ ฝ่ายที่เห็นว่าใจเป็นใหญ่ เมื่อใจเป็นสุขตัวเราก็เป็นสุข เมื่อใจเป็นทุกข์ ตัวเราก็เป็นทุกข์ เป็นฝ่ายถูก

อย่างไรก็ดี จะตัดเรื่องใจและวัตถุให้ขาดจากกันนั้นยากนัก เพราะแม้จะอย่างไรก็ตามบุคคลก็ยังต้องอาศัยวัตถุสิ่งของมาบำรุงเลี้ยงร่างกายอยู่ ถ้าขาดจากวัตถุสิ่งของดังกล่าวแล้ว ร่างกายก็อยู่ไม่ได้จิตใจก็ย่อมเสียไปด้วย และเมื่อพิจารณาให้ละเอียดลงไปอีก ถ้าเราได้วัตถุสิ่งของอย่างดีมาบำรุงร่างกาย เช่น อาหารดี ปราณีต ร่างกายก็จะผ่องใส จิตใจก็จะ

สดชื่นกว่าผู้อยู่ด้วยอาหารอันแร้นแค้น ขาดแร่ธาตุบางอย่างที่จะบำรุงร่างกายให้ดีได้

ในทางศาสนา ก็รับรองว่าบุคคลยังต้องอาศัยวัตถุสิ่งของ ๔ อย่าง เป็นเครื่องบำรุงกาย คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นของจำเป็นที่มนุษย์ต้องใช้ขาดเสียไม่ได้

ในพระบาลีว่าด้วยการปฏิบัติทางจิต ท่านก็กล่าวว่าการที่จะปฏิบัติทางจิตใจให้ได้ผลดีตัวผู้ปฏิบัติต้องมีความสบายพอสมควร คือ อาหารเป็นที่สบาย ที่อยู่อาศัยเป็นที่สบาย ผู้อยู่ร่วมกันเป็นที่สบาย คือ ไม่รบกวนทำความรำคาญให้กัน และธรรมเป็นที่สบาย คือ เลือกธรรมปฏิบัติเหมาะควรกับอัธยาศัยของตน นี่ก็เป็นหลักฐานแสดงว่าเราจะทิ้งวัตถุสิ่งของไว้โดยเด็ดขาดหาได้ไม่ ต้องคู่ควรไปกับจิตใจ

เมื่อทั้งสองสิ่งคือวัตถุและจิตใจต้องคู่เคียงกันไปด้วยกัน แต่ก็สิ่งใดสำคัญกว่ากัน วัตถุหรือจิตใจ ทั้งนี้ปรากฏในพระบาลีว่า จิตใจสำคัญกว่า เพราะท่านกล่าวว่า ในตัวเรานี้มีใจเป็นใหญ่มีใจครอง ถ้าใจเป็นทุกข์ ก็เกิดทุกข์ ถ้าใจเป็นสุข ก็เกิดสุข

มีนิทานเล่าสืบกันมาว่า เศรษฐีผู้หนึ่งมีทรัพย์สินห้างร้านหลายแห่ง คราวหนึ่งเกิดวิบัติร้านค้าของตนเกิดขาดทุนไป ๒–๓ แห่ง เศรษฐีมีความเสียดายเงินทองที่สูญเสียไปเป็นอันมากเพราะไว้ใจคนผิด ตรอมใจไม่เป็นอันกินอันนอน บุตรภริยาจัดหาอาหารอย่างดีมาให้ ก็ไม่รับประทาน

บ้านเศรษฐีอยู่ข้างคลอง มีเรือขอทานลำหนึ่งอาศัยท่าน้ำของเศรษฐีจอดอยู่เป็นประจำ ค่ำวันหนึ่งเศรษฐีได้ยินคนขอทานร้องเพลงขึ้น เศรษฐีเกิดความขัดเคืองขึ้นมาว่า อ้ายคนขอทานนี้มันไม่เจียมตัว ยากจนจะตายอยู่แล้ว ยังมาร้องเพลงอยู่ได้ จึงเดินไปที่ท่าน้ำ จะสั่งสอนขอทานให้คิดถึงตัว ครั้นถึงท่าน้ำก็ร้องถามไปว่า ร้องเพลงทำไม ตัวยากจนอยู่อย่างนี้ คนขอทานตอบว่า ร้องเพลงเพราะเป็นสุขเหลือเกิน ด้วยทุกๆ วัน ขอทานได้มาเพียงวันละบาทสองบาท วันนี้ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร ได้มาตั้งสิบบาท

เศรษฐีได้ฟังก็คิดถึงตัวขึ้นมาว่า อันตัวเรานี้ แม้จะเสียหายวอดวายเงินไปมาก แต่ก็ยังเหลือทรัพย์สมบัติอีกมากยากนัก เจ้าคนขอทานผู้นี้มันได้เงินมาเพียงสิบบาท ก็ดีใจเป็นสุข เหตุไฉนเราผู้มีเงินทองมากกว่าเจ้านี่เป็นมหาศาล จึงมามัวเป็นทุกข์ร้อนอยู่เล่า คิดตกเท่านั้นก็รีบขึ้นเรือนสั่งภริยาให้จัดหาอาหารมาบอกว่า จะกินอาหารละ เวลานี้เป็นสุขแล้ว เศรษฐีได้คิดมาจากพฤติการณ์ของขอทานดังกล่าวแล้ว ชี้ให้เห็นว่า ใจสำคัญกว่า เมื่อใจเป็นสุขแล้ว แม้จะมีวัตถุสิ่งของน้อยไปบ้างก็ไม่เป็นปัญหา

ครั้งหนึ่งเป็นฤดูหนาว อากาศหนาวจัด พระผู้มีพระภาคประทับบรรทมอยู่ใต้ต้นไม้มีใบไม้ปูลาดรองพระองค์ ทรงห่มพระวรกายด้วยผ้าจีวร พวกกษัตริย์เสด็จผ่านมา ทอดพระเนตรเห็นพระผู้มีพระภาค

บรรทมอยู่เช่นนั้น จึงทูลถามผู้มีพระภาคว่า ในท่ามกลางความหนาวเหน็บเช่นนี้การที่พระองค์มาประทับบรรทมอยู่ใต้ร่มไม้ มีแต่ใบไม้เป็นที่รองรับพระวรกาย คลุมพระองค์ด้วยผ้าพระสังฆาฏิเท่านั้น พระองค์เป็นสุขดีหรือ พระผู้มีพระภาคได้ทรงย้อนถามกษัตริย์เหล่านั้นว่า ก็พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ประทับอยู่ในปราสาทราชมณเฑียน มีพระยี่ภู่ปูลาดให้ความอบอุ่น พระองค์ทรงพระสำราญดีอยู่หรือ พระองค์ทรงหวั่นวิตกในพระทัยเกรงว่า อำมาตย์จะคิดทรยศชิงราชสมบัติ พระองค์เกรงว่ากษัตริย์ในรัฐอื่น ๆ จายกทัพมารุกรานอาณาจักรของพระองค์ ทำให้พระองค์ไม่มีความสุข แม้ในที่พระบรรทมเช่นนั้นใช่หรือไม่ เหล่ากษัตริย์ก็รับคำ กราบทูลว่า เป็นความจริงตามที่พระผู้มีพระภาคตรัส พวกตนมิได้อยู่เป็นสุขเลย ด้วยความวิตกในใจนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่าพระองค์ทรงปราศเสียแล้วจากความวิตกหมกมุ่นด้วยราคะ โทสะ โมหะ ใด ๆ พระองค์จึงทรงเป็นสุขอยู่ในทุกสถาน เหล่ากษัตริย์วัชชีได้ทรงฟังแล้วก็กราบนมัสการลาไป

นี่ก็เป็นเครื่องยืนยันว่า จิตใจย่อมสำคัญกว่าวัตถุภายนอก เมื่อจิตใจเป็นสุขก็ย่อมนำความสุขมาให้

เราพากันกราบนมัสการถวายอภิวาท สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์สาวก ว่า เป็นผู้ประเสริฐแล้ว เพราะเหตุที่พระองค์และสาวก สละเสีย ไม่ยึดเอาทรัพย์สมบัติมาเป็นเครื่องกังวลใจ แล้วและบำเพ็ญบารมีจนท่านหลุดพ้นจากการเกาะเกี่ยวในวัตถุ รูป รส กลิ่น เสียง

สัมผัส เหตุไฉนเราจึงยังมามัวยังเขลายึดเอาวัตถุ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส มาเป็นเครื่องทำให้เราเศร้าหมองใจ กังวลใจอยู่เล่า จริงอยู่เราเป็นปุถุชน ยังไม่พ้นจากธรรมฝ่ายโลก ยังไม่ตัดขาดได้จากความเกาะเกี่ยวใน ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข แต่เราก็ควรจะดำเนินตามผู้ที่เรากราบไหว้บูชาดังกล่าวโดยเกาะเกี่ยวแต่น้อย ยินดีตามมีตามได้ ไม่ดิ้นรนกระเสือกกระสนจนเกิดความกระสับกระส่ายเดือดร้อนใจ ก็จะบังเกิดความสุขยิ่งกว่า

ถ้าเราปรับปรุงใจให้ถูกให้ควรแก่เรื่องราว ตามคำในธรรมที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการก็จะเกิดความสุขขึ้นเอง แม้จะยากจนค่นแค้นสักปานใดก็ยังพอมีความสุข ดังที่คนขอทานยังร้องเพลงได้ข้อสำคัญ ต้องใช้ความคิดให้ถูกต้อง ปรับความคิดนึกให้ดีว่าเรื่องใด ควรคิดแค่ใด ควรแก้ไขจิตใจอย่างไร ก็จะมีความสุขอยู่ในโลกนี้

ในพระบาลีท่านกล่าวไว้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุดสำเร็จแล้วแต่ใจ”

แม้โลกจะวุ่นวายสับสนเพียงใด แต่เราจะไม่วุ่นวายสับสนด้วย เราก็จะมีความสุข เรามาพิจารณาสำรวจดูว่า ก็จิตใจของเรานี้ไม่มีความสุขด้วยเหตุอันใดบ้าง ประมวลได้ว่า เหตุที่ทำให้จิตใจเราไม่สงบ มีความกังวลใจ วุ่นวายใจอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. **ความรัก** ความรักที่ทำให้จิตใจวุ่นวายที่สุด คือความรักในทางเพศ ชายรักหญิง หญิงรักชาย ผู้ใดหมกมุ่นในทางนี้มาก ย่อมทำให้จิตใจเศร้าหมองมาก วุ่นวายมาก ท่านที่เคยผ่านความรักประเภทนี้มาแล้ว หรือกำลังเป็นอยู่ ลองมาพิจารณาตรวจดูตัวเอง ก็จะเห็นว่าจิตใจเราวุ่นวายกระสับกระส่ายด้วยความรักเพียงใด ถ้ายิ่งมีความรักในประเภทที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย ก็ยิ่งซ้ำร้าย จะเกิดความเดือดร้อนถึงกับเป็นคดีอาญาขึ้นก็ได้

วิธีแก้ไขให้ความรักนี้ให้บันเทาลงหรือยิ่งให้หายไปได้ก็ยิ่งดี ก็โดยพิจารณาให้เห็นเป็นสิ่งไม่สวยไม่งาม พิจารณาให้เห็นว่า สังขารร่างกายที่เราเห็นว่าสวยว่างามนี้เป็นของไม่คงที่ อีกสักหน่อยก็แก่หง่อมไป ที่เราเห็นว่างามก็จะน่าเกลียดขึ้น และแม้ที่เราเห็นว่า ขณะนี้ยังงามอยู่ ก็ยังมีสิ่งที่ไม่งามซ่อนอยู่มาก ภายในเต็มไปด้วย น้ำมูก น้ำลาย หนอง เลือด อุจจาระ ปัสสาวะ ถึงภายนอกที่เราเห็นว่างาม ก็มิใช่ว่าจะงามไปหมด ก็ยังมีบางส่วนที่ไม่งามปะปนอยู่ เราหลงจึงมองไม่เห็นต้องพิจารณาให้ดีจึงจะเห็น

ผู้ที่มีคู่ครองแล้ว ท่านให้สันโดษอยู่ในคู่ครองก็จะมีความสุข ศีล ๕ ข้อ ๓ ใครปฏิบัติได้ดีก็มีความสุข

แม้มิใช่ความรักในเรื่องทางเพศ หญิงรักชาย ชายรักหญิงก็ตาม ถ้าเราไปให้ความรักความผูกพันกับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลจนเกินไป ก็จะเกิดความเป็นห่วง ความอาลัยอาวรณ์ วุ่นวายไม่เลวเหมือนกัน ท่านที่ติด

กล้วยไม้ ท่านที่ติดหลาน (ลูกของลูก) จะมองเห็นตัวเองว่า เกิดความวุ่นวายใจด้วยความเป็นห่วงใย เราควรแก้ไขด้วยรักให้น้อยลง ความสุขที่ควรจะมีได้มากก็ลดน้อยลงด้วยความห่วงใยนั้น เราควรแก้ไขด้วย รักให้น้อยลง ห่วงใยให้น้อยลง เรื่องของหลานก็ให้คิดเสียว่าเขามีพ่อแม่ของเขาเป็นห่วงอยู่แล้ว เราควรจะไว้วางใจให้เขาดูแลกันเอง เราควรหาบุญทานไว้เป็นทุนเพื่อชาติหน้า ไปวัดไปวาเสียบ้าง ก็จะมีความสุขมากขึ้น

ในเรื่องของเพศ ปุถุชนอาจจะเกิดอารมณ์หวั่นไหวได้ เมื่อไปพบความสวยความงามเข้า แต่ก็มีทางแก้ คือ หมั่นตรวจดูจิตใจของตนเอง เมื่อรักก็ให้เห็นว่าเรากำลังเกิดความรัก พบแล้วก็หยุดเสีย วิธีหยุดคือไม่กระทำการใดเป็นการสืบต่อ ให้เรื่องชงักงันอยู่แค่นั้น แล้วก็จะคลายหายไปเอง ถ้าดูหนังเกี่ยวกับเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ จะพิจารณาเห็นว่า เรื่องของความรักในหนังที่เกิดฉุกลาม เกิดเหตุร้ายแรงใหญ่โตขึ้นนั้น เป็นเรื่องสืบเนื่องจากจุดแรกพบกัน แล้วทั้งสองฝ่ายก็กระทำการสืบต่อเรื่อย ๆ ให้เรื่องยุ่งเหยิงซับซ้อนหนัก ๆ ขึ้นไป ถ้าหยุดเสียเมื่อรู้สึกตัว ก็จะไม่เกิดเรื่องเดือดร้อนได้เลย

ท่านที่ชอบดูหนัง ขอให้ลองพิจารณาดู จะเห็นว่ามีจุดเริ่มต้นแล้วไม่หยุดเสียแต่แรก เราควรถือคติอันนี้มาเตือนตัวเรา ชีวิตก็จะผ่านพ้นจากความทุกข์ยากอันเกิดแต่ความรักไปได้โดยตลอด

๒. ความพยาบาท ความโกรธ ข้อนี้เห็นได้ง่าย เมื่อเกิดความพยาบาทความโกรธเคือง ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ร้อนทางใจเพียงใด มีความกระสับกระส่ายเพียงใดเวลาโกรธ จะพูดก็กลายเป็นด่า เป็นคำหยาบ จะแลดูก็กลายเป็นค้อน ผู้อื่นมองเห็นก็เกิดความลบหลู่ดูหมิ่นว่า เรากำลังปล่อยตัวให้ความโกรธเข้าครอบงำ ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ก็ยิ่งไม่น่าดูมากขึ้น ถึงแม้จะไม่ปล่อย กิริยา วาจาออกมา เมื่อมีความพยาบาท ความโกรธขึ้นภายในใจของเราก็จะมีแต่ความเร่าร้อน เหมือนมีไฟสุมอยู่ในอก หาความสงบไม่ได้เลย ถ้าจะให้มีความสุขก็ต้องกำจัดมันเสีย

วิธีกำจัดก็คือต้องใช้ความเมตตาเป็นหลักประจำใจ ผู้มีเมตตาย่อมไม่โกรธ เพราะเมตตาอยากให้ผู้อื่นมีสุข ความพยาบาทความโกรธมีอาการเกลียดชังผู้อื่น

การเกลียดชังผู้อื่น การเกลียดชังตรงกันข้ามกับความเมตตา ถ้าเราหมั่นมีเมตตาย่อมโกรธยาก แม้โกรธก็จะหายเร็ว ไม่ถึงพยาบาท

ถ้าเกิดโกรธเกิดพยาบาทขึ้นแล้ว ก็ควรพิจารณาว่า เราโกรธเขาทำไม เขาทำอะไรให้เรา ถ้าเขาเข้าใจผิดก็ชี้แจงให้เขาเข้าใจถูกเสีย ถ้าชี้แจงแล้วเขาก็ยังไม่เข้าใจ ก็ให้คิดเสียว่าเป็นกรรมของเราเอง เราได้ทำกรรมไว้แต่ปางก่อน จึงทำาห้เขาเข้าาจผิด ต่อไปเขาคงเข้าใจดีเอง

ก็ถ้าเขาคิดร้ายต่อเรา โดยเราไม่ได้ทำอะไรผิดเลยเล่า เราจะคิดอย่างไร เรื่องนี้ก็ต้องคิดถึงเรื่องของกรรมเหมือนกัน คิดเสียว่าเป็นกรรมของเรา จึงทำให้เขามาคิดร้ายต่อเรา เราคงได้ทำเขาไว้แต่ปางก่อนจึงต้องมารับผลของกรรมอย่างนี้ เมื่อเขามาคิดร้ายต่อเรา เขาก็คงได้รับผลของกรรมในต่อไปข้างหน้า

อย่าดูอื่นไกลเลย แม้แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ก็ยังมีพระเทวทัตถ์คิดทรยศทำร้ายพระองค์ มีนางจินจมาณวิกา ใส่ร้ายว่านายมีครรภ์ด้วยพระองค์ พระองค์ผู้ประเสริฐที่สุดในโลกก็ยังมีผู้ใจบาปคิดร้าย เราเองยังโดนน้อยกว่าพระองค์นัก คิดได้อย่างนี้ก็จะสบายใจ อดทนได้ ดูไป ในที่สุดฝ่ายธรรมย่อมชนะ เราไม่ผิดก็ย่อมชนะเอง แต่ต้องใช้เวลาบ้าง แม้หากเราจะแพ้แก่ฝ่ายธรรมก็ต้องคิดปรับปรุงใจของเราว่า เป็นผลของกรรมที่ทำไว้แต่ชาติก่อน เราต้องใช้หนี้กรรมเก่า อย่าคิดพยาบาทจองเวรกันต่อไปอีก เพราะจะไม่รู้จักหมดสิ้น

เช้าขึ้นหมั่นภาวนา แผ่เมตตาให้บุคคล สัตว์ ทั่ว ๆ ไปให้มีแต่ความสุข อย่ามีทุกข์อย่าจองเวรซึ่งกันและกัน เราจะมีความสุขแต่เช้าและตลอดเรื่อยไปทั้งวัน

ความพยาบาท ความโกรธ เมื่อเกิดขึ้น ย่อมเผาตัวเรา คือเผาใจตัวเอง ผู้ใดอยากสุข ขอให้ลดความพยาบาท ความโกรธ ให้น้อยลง ๆ จนหมดไป

๓. **ความฟุ้งซ่าน หงุดหงิด รำคาญ** เรื่องนี้ก็ร้ายเหมือนกัน เราไม่ได้รักใคร ไม่ได้โกรธใคร ๆ แต่อยู่ ๆ ก็เกิดความฟุ้งซ่าน คิดไปด้วยเรื่องนั้นเรื่องนี้ อยู่ดี ๆ ก็เก็บเอามาคิดไปคิดมาอย่างนั้นเอง และบางทีอยู่ ๆ ก็เกิดความหงุดหงิดใจ ใจคอรำคาญ หาความสุขไม่ได้ อย่างที่เราพูดกันว่าอารมณ์ไม่ดีอย่างนั้น แยกได้เป็น ๒ คือ

(๑) **ความคิดฟุ้งซ่าน** ใจคิดเรื่องนี้บ้างคิดเรื่องโน้นบ้าง คิดเรื่อย ๆ ไปไม่เป็นยุติลงได้ วิธีแก้ คือ ต้องรู้สึกตัวเสียก่อนว่า เรากำลังมีใจฟุ้งซ่าน คิดด้วยเรื่องนั้นเรื่องนี้ แล้วตั้งจิตเสียใหม่ (แท้ที่จริง จะคิดแก้ไขอะไรก็ตาม ต้องรู้สึกตัวเสียก่อนทั้งนั้น) ให้คิดอยู่แต่ในเรื่องเดียวที่ง่าย ๆ ก็คือเพ่งจิตน้อมอารมณ์อยู่ในคุณพระพุทธ ด้วยภาวนาว่า พุทโธ ก็ได้ อะระหังก็ได้ หรือ อะระหังพุทโธ หรือ พุทโธอะระหัง ก็ได้ แล้วแต่ใจชอบ บางคนก็ชอบภาวนา นโมตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ แล้วตั้งต้นใหม่เรื่อย ๆ ไป จิตก็จะสงบระงับ จะเกิดมหากุศล เป็นบุญอย่างยิ่ง ความฟุ้งซ่านหายไป และเป็นกุศล ยังทำกำไรให้เกิดเก่ชีวิตอีกเสียด้วย

(๒) **ความหงุดหงิดรำคาญใจ** เรื่องนี้เกิดจาก เอาเรื่องที่แล้วมานั่งคิดนั่งตรองในทำนองไม่พอใจว่า ที่ทำไปแล้วไม่ดี ไม่ควรเลย หรือที่ได้พูดกับผู้อื่นไปแล้ว ยังไม่ถูก ไม่สาสมควรจะต้องพูดอย่างนี้ตอบอย่างนั้น ถึงจะดี คิดย้อนไปแล้วก็ไม่สบายใจกลุ้มใจ แท้ที่จริงเรื่องมัน

ก็พ้นไปแล้ว จะไปนึกไปคิดอย่างไรมันก็กลับมาอีกไม่ได้ ทางที่ถูกเมื่อคิดแล้วก็ตั้งใจเสียใหม่ว่า ทีหลังจะให้ดีกว่านี้แล้วก็เลิกคิดเสีย ถ้ามันยังขืนคิดอยู่อีกก็พิจารณาใหม่ว่าเรื่องมันผ่านไปแล้วมาคิดมันอยู่ทำไม แล้วก็ภาวนา คุณพระพุทธ ไป จิตก็สงบลงได้ อีกประการหนึ่ง เอาเรื่องที่ยังมาไม่ถึง มานั่งคิด นั่งวิตก เช่น จะไปรถไฟแต่เช้า เกรงจะไปไม่ทัน กลัวเสียล่วงหน้า หรือจะไปพบใคร แต่เกรงเสียก่อนว่า จะไม่พบเขา ยังไม่ทันได้ไปก็เกิดกลัวจะไม่พบเสียแล้ว จะสอบไล่ เกรงว่าจะสอบตก จะสอบคัดเลือก กลัวว่า จะสู้คนอื่นไม่ได้ทั้ง ๆ ที่ตัวเองก็มีมือสองมือเท่าคนอื่น ๆ กลัวเกรงไปเองล่วงหน้าอย่างนี้ ทำให้รำคาญใจ เกิดความหงุดหงิดอารมณ์ไม่ดี วิธีแก้คือ เตือนตัวเองว่า ยังไม่ถึงเวลา ยังไม่ได้ทำ ไม่ควรจะวิตกไว้ล่วงหน้า เมื่อเกรงจะพลาดพลั้งก็ต้องระวังพยายามให้ดี และการที่ไปหาใคร เรื่องไม่พบเพราะเขาไม่อยู่ก็เป็นของธรรมดา

มีนิทานของฝรั่ง หญิงสาวคนหนึ่ง กำลังมีคู่หมั้น วันหนึ่ง เดินเข้าไปในครัว ดูบนหลังคาเห็นมีเหล็กท่อนหนึ่งผูกเชือกแขวนไว้ หญิงสาวคนนี้ก็คิดว่า ถ้าเราแต่งงานกับคู่หมั้นแล้ว เจ้าบ่าวมาอยู่บ้านเรา แล้วบังเอิญเดินเข้ามาในครัว เชือกผูกเหล็กขาด ท่อนเหล็กตกลงมาถูกถูกศีรษะสามีเราแตก สามีเราถึงแก่ความตาย เราจะต้องไปผั่งศพสามีเรา แล้วเราก็ต้องเป็นม่าย คิดแล้วก็ร้องไห้สะอึกสะอื้นอยู่ในครัวนั้นเอง พ่อแม่หญิงนั้นได้ยินเสียงลูกสาวร้องไห้คร่ำครวญก็ตกใจวิ่งเข้ามาถาม ว่า

ร้องไห้เรื่องอะไร ใครทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ ลูกสาวตอบว่าไม่มีเรื่องอะไรที่ร้องไห้เพราะเห็นใครเอาเหล็กผูกเชือกไว้บนหลังคา เลยคิดไปว่าถ้าแต่งงานแล้วเชือกขาดเหล็กหล่นมาทับสามีตาย ตัวจะต้องเป็นม่าย พ่อแม่ก็หัวเราะว่าคิดเป็นบ้าไปได้ นี่แหละเรื่องของความฟุ้งซ่าน รำคาญใจ จำพวกเอาเรื่องอะไรที่ยังไม่เกิดมานั่งคิดนั่งวิตก

วิธีแก้คือ ตรวจดูตัวให้รู้สึกแล้วคิดพิจารณาว่าเรื่องยังไม่เกิด ยังไม่ควรคิดวิตกไปก่อนล่วงหน้า ถ้ามันยังไม่พ่ง ยังกลัวอยู่อีกก็เจริญภาวนาคุณพระพุทธ ด้วยภาวนา อะระหังพุทโธ หรือพุทโธอะระหัง หรือนะโมตัสสะ ฯ ดังกล่าวแล้ว ก็จะหายวิตกไปเอง เรื่องเช่นนี้พ่ง ๆ ดูฝ่ายสตรีเป็นกันมาก เช่นเกรงสามีจะนอกใจ เป็นต้น สาวแก่ แม่ม่าย ยิ่งมีมาก ด้วยความว้าเหว่เห็นว่าตนไม่มีที่พึ่งที่ปรึกษาก็มีความวิตกมาก บางคนไปหาพวกทรงเจ้า เข้าผี หวังให้เทวดาช่วย กลับถูกพวกคนทรงหลอกลวง น่าสงสาร ทางที่ดี คือ ควรภาวนา เอาคุณพระเข้าช่วย เราล้นวาจาไว้แล้วเวลารับศีลว่า พุทธังสะระนัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง เหตุใดจึงไม่ภาวนา ไม่นึกถึงท่านเป็นที่พึ่งอย่างพูดไว้ กลับไปเอาคนอื่น เอาผี เป็นที่พึ่ง ก็โดนผี (คน) หลอกลวงเอา

๔. **ความมืนซึม หดหู่ เหงา เศร้า** ข้อนี้เกิดจากปรับจิตใจไว้ไม่ดี ทำให้มีอารมณ์คิดไปในทางไม่ยินดี ใจหดหู่ หงอยเหงา เซื่องซึม

ไม่อยากเห็นใคร ไม่อยากพบใคร เห็นก็ไม่ทัก อยากหลบหน้าตาคน รู้สึกอย่างนี้ไม่ดี เพราะทำให้ขาดความอุตสาหะพยายามมิใช่แต่ในทางทำมาหากิน แม้แต่ในทางบุญกุศลก็ไม่ดี เพราะเกียจคร้านแม้ในการไปทำบุญ

วิธีแก้ คือ ทางร่างกายภายนอก อาจเป็นด้วยรับประทานอาหารมากเกินไปก็ได้ ตรวจดูตัวเอง ถ้าเห็นแก่อาหารรับประทานมากไปก็ควรลดน้อยให้พอดี ในธรรมมีที่สอนไว้ว่า วิธีรับประทานอาหารที่ให้พอดี คือ เมื่อเห็นว่าอีก ๒–๓ คำจะอิ่ม ก็ให้อิ่มเสียก่อน เพราะทีคิดว่า อีก ๒–๓ คำจะอิ่มก็คือพอดีแล้ว เมื่อหิวก็ค่อยหาอะไรเติมเสียใหม่ อย่ารับประทานโดยวิตกว่ารับประทานเผื่อไว้เดี๋ยวจะหิว คิดอย่างนี้มักจะรับประทานมากเกินไป

ในทางจิตใจ ควรทำใจให้ผ่องใส สดชื่น ตั้งใจว่าจะพยายามทำความดีไม่เกียจคร้าน ไม่มืนซึม โลกนี้ยังน่าอยู่ น่าชม เรายังมีชีวิตสมบูรณ์พอที่จะประกอบการทำมาหากินและประกอบการกุศล เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเราทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ตั้งความเพียรพยายามไว้ในใจที่จะทำแต่ความดี หาบุญหากุศลไว้ในโอกาสที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นบุญอย่างล้นเหลือแล้วที่ได้มาพบพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาอันประเสริฐ เพราะมีมัคค์ผลนิพพาน ซึ่งศาสนาอื่น ๆ ไม่มีอย่างนี้ เมื่อได้ตั้งใจพยายามที่จะประกอบความดี ประกอบการกุศล จิตที่เกิดความขุ่นมัว เซื่อมซึม หดหู่เหงาหงอยก็จะหายไป

๕. ความสงสัย ลังเล ไม่แน่นอนในใจ ความสงสัยลังเลไม่แน่นอนในใจลงไป อันเป็นเหตุให้ใจไม่เป็นสุขข้อสุดท้ายนี้ หมายถึงความสงสัยไม่แน่นอนใจเกี่ยวกับ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คือสงสัย คลางแคลงใจ ว่า คุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์มีจริงหรือไม่

บุคคลทำกรรมไว้ จะได้รับผลของกรรมนั้นจริงหรือไม่ พูดง่าย ๆ คือทำดีแล้วจะได้ดี ทำชั่วแล้วจะได้ชั่วจริงหรือไม่ นรกสวรรค์มีจริงหรือไม่นี่เป็นตัวอย่างของข้อสงสัยที่ทำให้จิตใจขาดความสุข ความผ่องใส มิใช่ความสงสัยว่าจะไปสถานที่นั้น ๆ ไปทางนี้หรือไปทางโน้น สงสัยอย่างนี้ไม่ทำให้จิตใจเกิดความทุกข์ เกิดความไม่ผ่องใสอย่างไร ถามใครที่รู้ก็รู้ได้เอง แต่สงสัยเรื่องทางบุญกรรมมันเกาะกินอยู่ในใจ ทำให้ไม่มั่นใจที่ประกอบการบุญการกุศล จึงทำให้เกิดความชุ่นมัว ไม่ผ่องใสลงได้ และจะไปถามใคร เขาอธิบายให้ก็ตามถ้าปรับปรุงใจไม่ดีก็ไม่เชื่อ เพราะเป็นเรื่องมองด้วยตาไม่เห็นเป็นเรื่องศรัทธา เป็นเรื่องของปัญญา

วิธีแก้เรื่องนี้ จะต้องศึกษาแล้วปรับปรุงจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ข้อสำคัญจะต้องศึกษาจนเกิดความเข้าใจ แล้วศรัทธาความเชื่อจะเกิดตามมาเอง อย่าด่วนปฏิเสธ ไม่เชื่อในสิ่งที่เรามองไม่เห็นด้วยตาเราเอง ตัวอย่างง่าย ๆ น้ำในถ้วยแก้ว มีแบ็คทีเรียหรือมีเชื้อโรคอยู่หรือไม่ ตาของเรามองไม่เห็นมีอะไรมีแต่น้ำ จะตอบไปว่าไม่มีเช่นนั้นหรือ แท้

ที่จริงถ้าใช้กล้องจุลทัศน์ส่องดูน้ำนั้น ก็จะเห็นมีแบ็คทีเรีย หรือเชื้อโรคเต็มไปหมด ฉันใดก็ดีด้วยตาเนื้อของเรามองไม่เห็นจะไปด่วนปฏิเสธเรื่องนรกสวรรค์ เรื่องเทวดายังหาสมควรไม่ เพราะผู้ที่ได้ญาณมองเห็นได้ก็มีอยู่ถ้าไม่มีจริงจะกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกอย่างไรได้ เรื่องของศาสนาเป็นเรื่องทางจิตใจ อย่าเพิ่งด่วนตัดสินง่าย ๆ ค่อย ๆ เรียนไป แล้วจะเกิดความศรัทธา เลื่อมใสเชื่อเอง แม้ในเรื่องของคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเรื่องของกรรมก็เช่นเดียวกัน ต้องศึกษาและหมั่นสังเกตหมั่นพิจารณาให้ดีก็จะเห็นเอง

ได้กล่าวถึงเรื่องของความขุ่นมัวทางจิตใจ ทำให้เราไม่ชื่นบานผ่องใส ๕ ประการตลอดทั้งวิธีแก้ไขมาแล้ว ขอได้พิจารณาดูตัวเราเองจึงจะเห็น อย่าไปมองดูคนอื่น มองดูตัวเราเองด้วยตัวของเราเองจึงจะเห็น ข้อสำคัญอย่าแก้ตัวให้แก่ตัวเราเอง เราเกลียดคนแก้ตัวน้ำขุ่น ๆ อย่างใด เราก็อย่าได้แก้แทนตัวเราเองน้ำขุ่น ๆ ไปอย่างนั้น ทำใจให้เป็นกลาง ๆ แล้วพิจารณาตัวเราเองว่า เวลานี้ จิตใจเราเป็นอย่างไร ผ่องใสดีอยู่หรือหรือเป็นประการใด ถ้าขุ่นมัวก็ไม่มีอะไรอื่น ๆ นอกไปจาก ๕ ข้อ ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อตรวจพบแล้วแก้ไขตามวิธีดังกล่าว ก็จะหายหรือบรรเทาลง ไม่ต้องไปหามดหาหมอที่ไหน เราแก้ตัวเราเอง นับว่าสดวกสบายเป็นที่สุดเป็นบุญของเราที่ได้พบพระพุทธศาสนา ซึ่งได้มีข้อสั่งสอนในเรื่องการทำใจไว้ให้

ถ้าหากท่านได้ตรวจดูตัวเองไม่เห็นหรือมันมืนงงไป พึ่งตัวเองไม่ได้ จะทำอย่างไรเล่า ก็จำเป็นต้องไปไต่ถามท่านผู้รู้ ท่านผู้รู้ในที่นี้คือผู้รู้ข้อปฏิบัติในการทำใจ พอหาได้อยู่ ข้อสำคัญอย่าไปหลงหาผู้ล่อลวงโดยการทรงเจ้าเข้าผีดังกล่าวแล้ว ถ้าจะพิจารณาให้ดีจะสังเกตเห็นการล่อลวงได้ง่าย ๆ โดยการดูเรื่องเรียกร้องเอาเงินทอง แม้ไม่ขอมาตรง ๆ ก็บอกว่าจะเอาไปสร้างโน่นสร้างนี่ไม่รู้จักจบจักสิ้น ท่านผู้รู้จริงปฏิบัติจริงจะไม่เช่นนี้ จิตของท่านประกอบด้วยมหากุศล หวังช่วยผู้อื่น โดยไม่รับสินจ้างหาผลประโยชน์ใด เมื่อไปถามท่านให้ท่านช่วย ท่านก็จะแนะนำข้อปฏิบัติซึ่งก็ไม่พ้นจากการให้เราพิจารณาดูตัวเราเองอีกนั่นแหละ เป็นแต่ท่านจะบอกวิธีปฏิบัติ วิธีพิจารณาให้ละเอียดแยบคายขึ้นเท่านั้น แล้วเราก็นำมาปฏิบัติจะได้ผล

พระพุทธศาสนาสอนให้พึ่งตนเอง เรื่องของการทำจิตนี่แหละเป็นการพึ่งตนเองแท้ ๆ

เรื่องของการทำจิตนี้ จะว่าง่ายก็ง่ายจะว่ายากก็ยาก ที่ว่าง่ายคือข้อแนะนำนั้น บอกวิธีให้ง่ายมาก คือบอกให้เปลี่ยนจิตใจเป็นให้คิดอย่างนี้อย่างนั้นเสีย แก้ความคิดเป็นอย่างนั้นอย่างนี้เสีย แต่จะทำได้ตามข้อแนะนำหรือไม่นั้น มักไม่ง่ายนัก เพราะเกี่ยวกับความคุ้นเคยกับกิเลสในตัวเรา เราได้ปล่อยให้กิเลสคือความรัก ความโกรธ ความหลง มาครอบงำจิตใจของเราไว้ช้านานมาแล้ว นับแต่ชาติปางก่อน ๆ มาจนบัจจุบันนี้ ที่ว่า

ความหลงอันเป็นกิเลสตัวที่ ๓ มิใช่ความหลงอย่างทางโลกเข้าใจกัน ในทางโลก คำว่าหลงนั้นใช้คู่กับคำว่า รัก คือหลงรัก แปลว่ารักมากมายจนไม่เห็นว่าอะไรที่ถูกที่ควร แต่คำว่า "หลง" ตามความหมายของธรรม คือความไม่รู้เท่ากันในสภาวะความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง สภาวะของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าคนว่าสัตว์ไม่ว่าสรรพสิ่งใด ๆ ย่อมตกอยู่ในลักษณะ ๓ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้แก่ความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ล้วนแต่เป็นทุกข์เพราะทนอยู่ไม่ได้ ต้องแก้ไขกันอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนของเราที่จะบังคับให้เป็นไปตามที่เราปรารถนาได้ สภาวะของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีดังนี้ แต่เราไม่เข้าใจ ไม่เห็น ไปยึดมั่นว่าเป็นตัวของเรา จึงเกิดความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ นา ๆ เมื่อสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป หรือไม่ได้สมปรารถนา นี่แหละเรียกว่าความหลง

ด้วยอำนาจ ความหลง ทำให้จิตใจของเรา ไหวหวั่นอยู่ตลอดเวลา ครั้นมากระทบกับจิตใจทั้ง ๕ ข้อ ดังกล่าวข้างต้นก็ทำให้เกิดความเดือดร้อน กระสับกระส่าย ถ้าเข้าใจแก้ เข้าใจตรวจดูตัวเอง อาการก็จะบรรเทาเบาบางลงได้ ที่เป็นมากก็จะเป็นน้อย ที่เป็นน้อยก็จะหมดไป ข้อสำคัญเราจะต้องรู้เท่าทันจิตของเรา ว่าขณะนี้จิตของเรากำลังเป็นอย่างนี้ คิดอย่างนี้ แล้วแหละก็แก้ไขกันไปตามวิธีการดังกล่าวข้างต้น

วิธีแก้ที่ดี คือ อยู่ด้วยความไม่ประมาท หมั่นพิจารณาตรวจดูตัวเองอยู่เสมอ เปรียบเหมือนมียามอยู่ที่ประตู ใครเข้าใครออกก็รู้ ผู้ร้าย

ไม่อาจที่จะย่างเข้าไปได้ ถึงเข้าไปก็จับได้ เพราะยามคอยตรวจตราอยู่

วิธีแก้ที่ดีที่สุด ให้จิตบริสุทธิ์โดยเด็ดขาด คือ จะต้องกระทำกัมมัฏฐาน ซักฟอกจิตใจของตนซึ่งมีวิธีการละเอียด ท่านที่สนใจในเรื่องนี้ควรเสาะหาตำหรับตำราหรืออาจารย์ช่วยแนะนำบอกวิธีให้ แต่สำหรับเราท่านทั้งหลายยังไม่มีเวลาที่จะปฏิบัติก็ควรกระทำโดยวิธีตรวจดูจิตใจของเราว่า มีความขุ่นมัวไม่ผ่องใสด้วยเรื่องอะไร แล้วแก้ไขเสียตามวิธีการดังกล่าวแล้ว ก็จะมีความสุขอยู่ในโลกนี้ ตามสมควร และยังเป็นโอกาสบำเพ็ญกุศลไปในตัว เพราะวิธีการแก้จิตใจดังกล่าวแล้ว ล้วนแต่เป็นการคิดนึกไปในทางบุญ คือจิตเกิดความรัก ก็ให้คิดไปในทางไม่งามเป็นอสุภกัมมัฏฐาน จิตเกิดความโกรธก็ให้คิดในทางเมตตาเป็นการเจริญพรหมวิหาร จิตเกิดความคิดพุ้งซ่านรำคาญใจ ก็ให้ภาวนาคุณพระเป็นอารมณ์เป็นการเจริญพุทธคุณ จิตเกิดความหดหู่ มืนซึม ก็ให้คิดในทางให้มีความเพียรที่จะทำความดี ทำบุญทำกุศล จิตเกิดความสงสัยลังเลใจก็ให้ศึกษาหมั่นคิดพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจเลื่อมใสศรัทรา เห็นได้ว่าล้วนให้ทำจิตเป็นกุศลทั้งสิ้น นับได้ว่าบำเพ็ญกุศลไปในตัว

อันว่าบุญกุศลนี้ท่านให้หมั่นพยายามกระทำเพราะบังเกิดประโยชน์ ๒ สถาน คือ ประโยชน์ในชาตินี้ และประโยชน์ในชาติหน้า การที่เราหมั่นทำจิตให้เป็นกุศล แม้ในชาตินี้การแก้ไขจิตใจของเรายังไม่หมดจดเด็ดขาดลงไปได้ แต่จะส่งผลไปในอนาคต คือตัวเราจะดีขึ้น ๆ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ไม่เหมือนผู้ปล่อยตามเรื่องตามราว เมื่อหนุ่มสาวเป็นอย่างไร แก่ลงก็อย่างนั้น ตายไปแล้วชาติหน้าก็คงไม่ดีขึ้นไปได้ แต่ผู้ที่เข้าใจทำจิต ชีวิตจะดีขึ้นจะสดใสขึ้น เมื่อแก่จะดีขึ้น สงบขึ้น และเมื่อถึงคราวจะสิ้นชีวิตก็จะเข้าใจทำใจ ผลก็จะส่งให้ไปเกิดในชาติใหม่ ภพใหม่ที่ดีสืบไป

ตามข้อแนะนำดังกล่าวแล้ว ขอท่านผู้ใหญ่ควรไตร่ตรองพิจารณา เมื่อเห็นสมควรก็นำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ หากได้พบว่าบกพร่องประการใด ขอได้โปรดอภัยด้วย

กุศลใดอันเกิดจากบทความนี้ ขออุทิศแด่ ท่าน ร.ต.อ. หลวงสุทธิ์ธนาการผู้ล่วงลับไปแล้ว จงเป็นผลานิสงส์ให้ท่าน ร.ต.อ. หลวงพิสิทธิ์ธนาการประสบแต่ความสุขเกษมในสัมปรายภพนั้น ๆ เทอญ

เต็ม สุวิกรม

กรมสรรพสามิต

พิมพ์ที่โรงเรียนช่างพิมพ์เพชรรัตน์ ถนนอิสรภาพ ธนบุรี

บ. เจียมจิต ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๕๐๙